

БАРНОМАИ ИСЛОҲОТИ
СУДӢ-ҲУҚУҚӢ ДАР
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
БАРОИ СОЛҲОИ 2011-2013:
НАТИҶАҲОИ ПЕШАКӢ ВА
ИҚДОМҲОИ МИНБАӢДА

Душанбе – соли 2013

**ББК – 67.99 (2 тадж) + 67.99 (2) 06 + 67.99 (2) 3
П-78**

Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон
барои солҳои 2011-2013: натиҷаҳои пешакӣ ва иқдомҳои
минбаъда. – Душанбе, 2013 – 94 саҳифа.

ISBN

Нашрияти мазкур таҳлили пешакии натиҷаҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 мебошад ва барои доираи васеи шахсоне, ки ба раванди ислоҳоти системаи (низоми) судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таваҷҷӯҳ зоҳир мекунанд, таъин гардидааст. Гузоришро Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният дар қорҷӯбаи лоиҳаи «Дастрасӣ ба адлия (адолати судӣ) дар Тоҷикистон», ки аз қониби Барномаи рушди Созмони Милали Муттаҳид (БРСММ) дар Тоҷикистон ва Филиали Ассотсиатсияи «Ҳелветас Свисс Интеркооперейшен» таҳти маблағгузории Раёсати Швейтсария оид ба Рушд ва Ҳамкорӣ (SDC) татбиқ карда мешавад, таҳия намудааст. Фикру мулоҳизот ва хулосаҳои, ки дар нашрияти мазкур баён гардидаанд, ҳатман ақидаҳои Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният, Барномаи рушди Созмони Милали Муттаҳид, Филиали Ассотсиатсияи «Ҳелветас Свисс Интеркооперейшен» ва Раёсати Швейтсария оид ба Рушд ва Ҳамкориро инъикос намеkunанд.

РҶҶҲАТИ ИҲТИСОРОТ:

СО	Суди олий
СОИ	Суди олии иқтисодӣ
ВМКБ	Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон
КГ	Кодекси граждани
КМГ	Кодекси мулофиавии граждани
КМ	Кодекси манзил
КҲМ	Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ
СК	Суди конститусионӣ
ТҶҲ	Ташкилотҳои ғайриҳуқуматӣ
СММ	Созмони Милали Муттаҳид
КМҲМ	Кодекси мулофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ
ВАО	Воситаҳои ахбори омма
ИДМ	Иттиҳоди Давлатҳои Муствақил
ИСҲ	ислоҳоти судию ҳуқуқӣ
ША	Шурои адлия
КҶ	Кодекси ҷиноятӣ
КМҶ	Кодекси мулофиавии ҷиноятӣ
ТДУ	Тафсири даврии универсалӣ
МТС	Маркази таҳқиқоти стратегӣ
КМИ	Кодекси мулофиавии иқтисодӣ

МУНДАРИҶА

МУҚАДДИМА	7
МЕТОДОЛОГИЯ	9
I. Стандартҳои байналмилалӣ мустақилияти судьяҳо	12
II. Низоми судии Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	20
1. Асоси институтсионалӣ	20
2. Чорчӯбаҳои ҳуқуқӣ	23
III. Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013.....	25
1. Мақсадҳо ва вазифаҳои барнома	25
2. Огоҳӣ аз барнома.....	28
IV. Ислоҳоти расмиёти судӣ ва ғайрисудии ҳалли баҳсҳо, ичроӣ қарорҳои судҳо	31
1. Ислоҳоти истеҳсолоти (мурофиаи) судии конституционӣ	31
2. Ислоҳоти истеҳсолоти (мурофиаи) судии иқтисодӣ	34
3. Ислоҳоти истеҳсолоти (мурофиаи) судии маъмурӣ	36
4. Ислоҳоти иҷроӣ қарорҳои судҳо (истеҳсолоти иҷро) ...	40
5. Шаклҳои ғайрисудии ҳалли баҳсҳо.....	45
V. Ҳисоботдеҳӣ ва шаффофияти низоми судӣ.....	48
1. Дастрасӣ ба касби судья ва такмили ихтисоси судьяҳо ...	48
А. Расмиёти ташкили имтиҳони таҳассусӣ	49
В. Такмили ихтисоси судьяҳо.....	53
2. Дастрасӣ ба иттилоот дар бораи фаъолияти мақомоти судӣ	55
3. Кодекси одоби судя	64
VI. Ислоҳоти коргузори судӣ.....	67
1. Риояи муҳлатҳои мурофиавии баррасии парвандаҳо...	67
2. Тартиби тақсими парвандаҳо байни судьяҳо	72
3. Кафолатҳои иҷтимоии судьяҳо ва таъминоти моддию техникии фаъолият	75

VII. Ислоҳоти ҳуқуқӣ.....	80
1. Ислоҳоти қонунгузори чиноятӣ.....	80
2. Ислоҳоти ёрии ҳуқуқии аз қониби давлат кафолатдодашуда.....	81
ХУЛОСАҲО ВА ТАВСИЯҲО	86

МУҚАДДИМА

Ҷумҳурии Тоҷикистон аз даврони ба даст овардани истиқлолият инчониб дар низоми (системаи) идоракунии давлатӣ (бахши давлатӣ) ислоҳоти мунтазами ба ғайримарказонии ҳадамоти давлатӣ ва «хизмат ба ҷомеа» нигаронидашударо анҷом медиҳад. Аз соли 2007 инчониб системаи (низоми) судӣ, ҳамчун шохаи мустақили ҳокимияти сохтори давлатӣ, тавассути барномаҳои давлатии мустақил – Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2007-2010 ва Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 рушд меёбад.

Дар ҳоли ҳозир Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасмим гирифтааст ҷиҳати идома додани раванди ислоҳоти низоми судӣ минбаъд низ тадбирҳо андешад. Бинобар ин, ҷамъбастунии натиҷаҳои ислоҳоти анҷомдода метавонанд барои андешидани тадбирҳои минбаъда ҷиҳати таҳкими мустақилият ва самарабахшии низоми судӣ лозим ва ба инобат гирифта шаванд. Гузориши мазкур арзёбии ҷамъҷонибаи низоми адлия (адолати судӣ), функсияҳо ва ниҳодҳои асосии он намебошад. Ин гузориш кӯшишест ҷиҳати ҷамъбасткунӣ ва таҳияи таҳлили ибтидоии ҷорабинҳои анҷомдодашудае, ки Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 пешбини намудааст ва ташаккулдиҳии тавсияҳои асосӣ барои ислоҳоти минбаъда, ки баҳри таъмин намудани мустақилияти судяҳо зарур мебошанд.

Боби I гузориш ба тафсири стандартҳои байналмилалӣ ва ўҳдадорихо оид ба таъмини кафолатҳои мустақилияти мақомоти судӣ бахшида шудааст. Боби II низоми судии мавҷудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҷорҷӯбаҳои институтсионалӣ ва ҳуқуқии онро тавсиф менамояд. Баъдан дар Боби III мақсад ва вазифаҳои Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013, сатҳи огоҳии судяҳо ва ҳуқуқшиносон оид ба Барнома тавсиф карда мешаванд. Боби IV ба натиҷаҳои татбиқи тадбирҳо оид ба ислоҳоти расмиёти судӣ, ғайрисудии ҳалли баҳсҳо ва иҷрои қарорҳои судӣ бахшида шудааст. Дар Боби мазкур мушоҳидаҳо ва натиҷаҳои барои таҳлили муроғияи судии конститусионӣ, иқтисодӣ, маъмурий ва проблемаҳои иҷрои қарорҳои мақомоти судӣ дар амалия нигаронидашуда тавсиф карда мешаванд. Боби V ба арзёбӣ аз нигоҳи таъмини шаффофият ва ҷавобгарии (масъулиятпазирии)

фаъолияти мақомоти судӣ бахшида шуда, масъалаҳои зеринро дар бар мегирад: дастрасӣ ба касб ва такмили таҳассуси судяҳо; дастрасӣ ба иттилоот дар бораи парвандаҳои таҳти баррасӣ қарордошта; дастрасӣ ба иттилоот оид ба фаъолияти мақомоти судӣ; ва кодекси одоби судяҳо. Дар Боби VI амалияи коргузори (маъмурияти) судӣ, тавсифи риояи мӯҳлатҳои муурофиавии баррасии парвандаҳо, тартиб ва расмиёти тақсими парвандаҳо байни судяҳо ва беҳтарсозии кафолатҳои иҷтимоии судяҳо ва таъминоти моддию техникаи судҳо мавриди таҳлил қарор дода шудаанд. Боби охири – Боби VII гузориш ба ислоҳоти ҳуқуқӣ, хусусан ба таҳияи таҳрири нави Кодекси ҷиноятӣ ва низоми (системаи) давлатии ёрии ҳуқуқии кафолатнок бахшида шудааст.

Гузориши мазкур аз ҷониби ташкилоти ҷамъиятии «Идораи ҳуқуқӣ инсон ва риояи қонуният» дар ҳамкории бевосита бо Маркази таҳқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар чорҷӯбаи барномаи «Дастрасӣ ба адолати судӣ дар Тоҷикистон», ки аз ҷониби Барномаи рушди Созмони Милали Муттаҳид ва Филиали Ассотсиатсияи «Хелветас Свисс Интеркооперейшен» бо кӯмаки молиявии Раёсати Швейтсария оид ба Рушд ва Ҳамкорӣ (SDC) татбиқ карда мешавад, таҳия гардидааст.

МЕТОДОЛОГИЯ

Барои арзёбии натиҷаҳои ибтидоии татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 методологияи зерин истифода гардидааст:

1. Таҳқиқоти кабинетӣ (идоравӣ)

- Таҳлили чорабиниҳои, ки дар чорчӯбаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ ба нақша гирифта шудаанд¹, дар мавриди иҷрои онҳо;
- Таҳлили қонунгузорӣ² ҷиҳати муайян кардани тақдирҳои ва мутобиқсозии он ба стандартҳои байналмилалӣ марбут ба ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013;
- Таҳлили воситаҳои ахбори омма, гузоришҳо ва таҳқиқоти байналмилалӣ ва милли, маълумотҳои оморӣ дастрас.

2. Мусоҳибаҳои нимасохторишуда

- Пурсиш дар байни судяҳои Суди конститусионӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Суди олии иқтисодӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ассотсиатсияи судяҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Пурсиш дар байни судяҳои доираи ҳуқуқи умумӣ;
- Пурсиш дар байни иҷроияи судии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Пурсиш дар байни адвокатҳо ва ҳуқуқшиносони ташкилотҳои ҷамъиятӣ (марказҳои ёрии ҳуқуқӣ).

3. Фиристондани дархостҳо барои гирифтани тавзеҳот ва маълумоти оморӣ ба мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятии зерин:

- Судӣ конститусионӣ
- Суди олий
- Суди олии иқтисодӣ

¹ Нигаред ба Замимаи № 1

² Нигаред ба Замимаи №2

- Шӯрои адлия
- Вазорати адлия
- Ассотсиатсияи ҳифзи ҳуқуқи занон-муҳоҷирони меҳнатӣ
- Лигаи занони ҳуқуқшинос.

Таҳлили натиҷаҳои ибтидоӣ аз ҷониби ташкилоти ҷамъиятии «Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният» (ИҲИ) дар ҳамкориҳои бевосита бо Маркази таҳқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардидааст. Дар Гурӯҳи таҳлилии якнафарӣ намояндагон аз Идораи ҳуқуқи инсон, Маркази таҳқиқоти стратегӣ, Вазорати адлия шомил буданд. Ҳайати гурӯҳи мусоҳибагаргон иборат аз 15 нафар аз ҷониби Идораи ҳуқуқи инсон ҷалб карда шуда буд, ки онҳо дар маҳалҳо пурсиш гузарониданд.

Вазифаи Маркази таҳқиқоти стратегӣ аз коркарди ибтидоии натиҷаҳои пурсиш аз рӯи категорияҳои алоҳидаи посухдиҳандагон иборат буд. Вазорати адлия дар пешниҳод намудани иттилооти зарурӣ ва мусоидат дар гузаронидани мусоҳибаҳо кӯмак расонид.

Бо мақсади гузаронидани пурсиш варақаҳои пурсиш барои судяҳои Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Суди олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, судяҳои доираи ҳуқуқи умумӣ, кормандони Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ассотсиатсияи судяҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, иҷрочиёни судии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, адвокатҳо ва ҳуқуқшиносони Марказҳои ёрии ҳуқуқӣ таҳия карда шуданд. Пурсиши посухдиҳандагон дар вилоятҳои Хатлон, Суғд, Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, шаҳри Душанбе ва ноҳияҳои тобеи марказ гузаронида шуданд. Таҳлили натиҷаҳои ибтидоии татбиқи Барнома аз моҳи август то моҳи ноябри соли 2013 анҷом дода шуд.

№	НОМИ МАҚОМОТ	ВАЗИФАИ ШАХСИ ПУРСИШШАВАНДА	МИҚДОР
	Душанбе		
	Суди конститутсионӣ	Муовини раис, судя	2
	Суди Олӣ	Муовини раис, судя	2
	Суди олии иқтисодӣ	Муовини раис, судя	2
	Шӯрои адлия	Муовини раис Рохбари дастгоҳ	2

	Ассотсиатсия судяҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон	Раис, Муовини раис	2
	Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон	Муовини вазир Сардори раёсати қонунгузорӣ	2
	Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон	Директори Марказ Муовини директор	2
	Судҳои ш. Душанбе, ноҳияҳои Шоҳмансур, Исмоили Сомони, Сино ва Фирдавси	Раис ё Муовини раис Судяҳо	14
	Иҷроияи суд	Сардори раёсат ё муовин Иҷроияи суд	5
	Адвокатҳо		9
	Намояндагони ташкилот- ҳои ҷамъиятӣ (ТҲ)		9
Ҷамағӣ			51
Ноҳияҳои тобеи марказ			
1.	Судҳои шаҳри Ваҳдат, ноҳияҳои Рӯдакӣ, Ҳисор	Раис ё Муовини раис Судяҳо	9
2.	Иҷроияи суд		6
3.	Адвокатҳо		3
4.	Намояндагони ТҲ		3
Ҷамағӣ			21
Вилояти Хатлон			
1.	Суди вилояти Хатлон, ш. Қўрғонтеппа ва Кулоб	Раис, Муовини раис Судяҳо	12
2.	Иҷроияи суд		6
3.	Адвокатҳо		6
4.	Намояндагони ТҲ		6
Ҷамағӣ			30
Вилояти Суғд			
1.	Суди вилояти Суғд, ш. Хучанд ва ноҳияи Бобочон Ғафуров	Раис Муовини раис Судяҳо	12
2.	Иҷроияи суд		6
3.	Адвокатҳо		6
4.	Намояндагони ТҲ		6
Ҷамағӣ			30
ВМКБ			
1.	Судҳои ВМКБ ва ш. Хоруғ	Раис, Муовини раис, Судяҳо	8
2.	Иҷроияи суд		4
3.	Адвокатҳо		2
4.	Намояндагони ТҲ		2
Ҷамағӣ			16
Ҷамъ			148

I. СТАНДАРТҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

Мутобиқи моддаи 10 Конституцияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон «санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, қисми таркибии низоми ҳуқуқии ҷумҳуриро ташкил медиҳанд ва агар қонунҳои ҷумҳурӣ ба санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофшуда мутобиқат наkunанд, меъёрҳои санадҳои байналмилалӣ амал мекунанд». Ҳамин тариқ, шартномаҳои «ҳуқуқи қатъӣ», ки барои давлат баъди ба тасвиб расонида шудан эътибори ҳатмӣ доранд, давлати узвро вазифадор месозанд меъёрҳои дар онҳо муқарраршуда ва ӯҳдадорӣҳои ба зимма гирифтаашро иҷро намояд. Воситаҳои «ҳуқуқи ғайриқатъӣ», ба монанди эълонӣ ва принципҳои дастурӣ, дар ҳуқуқи байналмилалӣ барои мусоидат намудан ба иҷрои ӯҳдадорӣҳои дар чорҷӯбаи шартномаҳо ё «ҳуқуқи қатъӣ» қабулшуда таъин гардидаанд.

Мустақилияти мақомоти судӣ

Тибқи банди 2 Принципҳои асосии мустақилияти мақомоти судӣ³ «мақомоти судӣ парвандаҳои ба онҳо супурдашударо беғаразона, дар асоси далелҳо ва мутобиқи қонун, бе ягон маҳдудият, таъсиррасонии ғайриқонунӣ, таҳрик, фишор, таҳдид ё даҳлат, бевосита ва ё бавосита, аз кадом тараф ё бо кадом сабабе набошад, баррасӣ менамоянд». Мутобиқи банди 4 Принципҳои асосӣ «набояд ҳолатҳои ғайриқонунӣ ё бе иҷозат даҳлат қардан ба муҳофизати судӣ ҷой дошта бошанд ва қарорҳои судие, ки судҳо баровардаанд, аз нав дида баромада намешаванд. Ин принцип ба амалсозии мутобиқи қонун аз нав дида баромадан ё сабук намудани ҳукмҳои аз ҷониби мақомоти судӣ баровардашуда монеъ шуда наметавонад».

³ Аз ҷониби Конгресси ҳафтуми Созмони Милали Муттаҳид оид ба пешгирии ҷинояткорӣ ва муносибат бо ҳуқуқвайронкунандагон, ки дар Милан аз 26 август то 6 сентябри соли 1985 баргузор гардид қабул шудаанд, ва бо қатъномаи Ассамблеяи Генералии Созмони Милали Муттаҳид 40/32 аз 29 ноябри соли 1985 маъқул дониста шудаанд. (Приняты седьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, состоявшимся в Милане с 26 августа по 6 сентября 1985 года, и одобрены резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 40/32 от 29 ноября 1985 года)

Дар чорчӯбаи механизми нави Созмони Милали Муттаҳид – Тафсири даврии универсалии Созмони Милали Муттаҳид оид ба ҳуқуқи инсон – Тоҷикистон доир ба хорич кардани Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳайати мақомоти иҷроия бо мақсади таъмини мустақилияти судяҳо тавсия гирифт⁴. Тавсияи мазкур дар Нақшаи миллӣ оид ба татбиқи тавсияҳои давлатҳои аъзои Шӯрои Созмони Милали Муттаҳид дар робита бо баррасии Тафсири даврии универсалии (ТДУ) Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳуқуқи инсон барои солҳои 2013-2015, ки бо амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 апрели соли 2013 тасдиқ гардидааст, инъикоси худро пайдо кард. Барои татбиқи тавсияи мазкур дар Нақшаи миллӣ ислоҳоти минбаъдаи низоми судӣ пешбинӣ гардидааст. Барои таҳкими сохтори институтсионалӣ, ки мустақилияти судяҳоро кафолат медиҳад, Гузоришгари махсуси Созмони Милали Муттаҳид оид ба масъалаи мустақилияти судяҳо ва адвокатҳо низ ба Тоҷикистон тавсия намуд, ки «мустақилияти Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистонро тариқи зиёд намудани судяҳо дар ҳайати он тақвият бахшад».⁵

Тибқи натиҷаҳои пешниҳоди гузориши дуҷуми даврӣ оид ба чараёни иҷрои ӯҳдадориҳо дар чорчӯбаи Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шахрвандӣ ва сиёсӣ, Кумитаи Созмони Милали Муттаҳид (СММ) оид ба ҳуқуқи инсон ба Тоҷикистон тавсия намуд, ки «саъю кӯшишҳои худро оид ба ислоҳоти низоми (системаи) судӣ тақвият бахшад ва чиҳати таъмини салоҳият, мустақилият ва ивазнашавандагии судяҳо тадбирҳои самарабахш андешад, аз он ҷумла тавассути вусъатбахшии ваколатҳои судяҳо, ки муқаррар кардани музди меҳнати муносиб, ихтисор намудани ваколатҳои аз ҳад зиёди прокуратураро пешбинӣ менамоянд».⁶

⁴ Гузориши гурӯҳи корӣ оид ба Тафсири даврии универсалии Шӯрои Созмони Милали Муттаҳид оид ба ҳуқуқи инсон (илова), 27 феввали соли 2012 (Доклад рабочей группы по Универсальному периодическому обзору Совета ООН по правам человека (добавление), 27 февраля 2012 г.)

⁵ Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаи мустақилияти судяҳо ва адвокатҳо ҷаноби Леонардо Деспуй, Маъмурият дар Тоҷикистон, соли 2005 (Доклад Специального докладчика по вопросу о независимости судей и адвокатов г-на Леонардо Деспуй, Миссия в Таджикистан, 2005 г.)

⁶ Мулоҳизоти ҷамъбастии Кумитаи Созмони Милали Муттаҳид оид ба ҳуқуқи инсон тибқи натиҷаҳои баррасии гузориши даврии дуҷуми Ҷумҳурии Тоҷикистон, банди 18, июли соли 2013 (Заключительные замечания Комитета

Тахассус, интиҳоб ва тарбияи касбӣ

Талаботи баланди тахассусӣ, тартиби шаффофи таъинот ва сабуқдӯш кардани судяҳо, инчунин тарбияи касбӣ ва омӯзони онҳо шартҳои муҳими таъмини мустақилияти судяҳо ва кафолати мурофиаи одилонаи судӣ дар амал мебошад. Мутобиқи банди 10 **Принсипҳои асосии марбут ба мустақилияти мақомоти судӣ**, «шахсоне, ки ба мансабҳои судӣ интиҳоб шудаанд, бояд дорои сифатҳои баланди ахлоқӣ ва қобилият, инчунин тарбияи касбӣ ва тахассус дар соҳаи ҳуқуқ бошанд. Ҳама гуна усули интиҳоби судяҳо бояд ба таъиноти судяҳо аз рӯи ангезаҳои ғайриқонунӣ роҳ надиҳад...».

Гузоришгари махсуси Созмони Милили Муттаҳид оид ба масъалаҳои мустақилияти судяҳо ва адвокатҳо, тибқи натиҷаҳои сафари худ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон, тавсия дод, ки «дар доираи расмиёти интиҳоби номзадҳо, ки дар натиҷаи он нисбати таъини судяҳо тавсияҳо бароварда бароварда мешаванд, имтиҳонҳои хаттии ҳолисона баҳогузоришаванда гузаронида шаванд».⁷

Мутобиқи моддаи 7 банди 1 (a, b, d) **Конвенсияи Созмони Милили Муттаҳид зидди коррупсия**, «ҳар як Давлати узв кӯшиш мекунад, дар ҳолатҳои зарурӣ ва мутобиқи принсипҳои асосии низоми ҳуқуқии худ, чунин низоми (системаи) қабул ба қор, интиҳоб, адои хизмат, пешрафт дар хизмат ва ба истеъфо баромадан ... ва ғайраро таъсис диҳад, дастгирӣ намояд ва таҳким бахшад, ки онҳо: a) ба принсипҳои самарабахшӣ ва шаффофият ва ба чунин критерияҳои объективӣ, ба монанди қори бенуқсон, боинсоф (боадолат) ва лаёқатманд будан асос меёбанд; b) расмиёти зарурии интиҳоб ва тарбияи касби барои машғул шудан ба мансабҳои давлатие, ки хусусан аз нуқтаи назари коррупсия осебпазир мебошанд, ва, дар ҳолатҳои зарурӣ, ротатсияи чунин кадрҳоро дар чунин мансабҳо дар бар мегиранд; ... d) ба татбиқи барномаҳои омӯзишӣ ва таълимӣ мусоидат мекунад, то ки чунин шахсон тавонанд ба талабот нисбати иҷрои дуруст, поквичдонона ва

ООН по правам человека по результатам рассмотрения второго периодического доклада Республикой Таджикистан, пункт 18, июль 2013 г.)

⁷ Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаи мустақилияти судяҳо ва адвокатҳо чаноби Леонардо Деспуй, Маъмурият дар Тоҷикистон, соли 2005 (Доклад Специального докладчика по вопросу о независимости судей и адвокатов г-на Леонардо Деспуй, Миссия в Таджикистан, 2005 г.)

зарурии функсияҳои мансаби давлатӣ ҷавобгӯ бошанд, инчунин ба онҳо тарбияи махсус ва муносиби касбиро таъмин мекунанд, то ки онҳо хавфҳои бо коррупсия мувоҷеҳбуда ва бо иҷрои вазифаҳои онҳо алоқаманбударо амиқ дарк кунанд. Дар чунин барномаҳо метавонанд истинодҳо ба кодексҳо ё стандартҳои рафтор дар соҳаҳои мавриди татбиқ оварда шаванд».

Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шахрвандӣ ва сиёсӣ дар банди 1 моддаи 14 муқаррар менамояд, ки «ҳар кас ҳангоми баррасии ҳар навъ айбдорӣ чиноятӣ, ки ба ӯ эълон карда мешавад ё ҳангоми муайян кардани ҳуқуқ ва ўҳдадорӣҳои ӯ дар ягон муҳофизати шахрвандӣ, ба *муҳофизати одилона ва ошкорой* парванда аз *тарафи суди босалоҳият, мустақил ва беғаразе*, ки дар асоси қонун таъсис дода шудааст, ҳақ дорад...»

Ҳисоботдеҳӣ ва шаффофияти фаъолияти мақомоти судӣ

Таҳкими эътимоди (боварии) ҷомеа ба низоми судӣ ва волоияти ҳуқуқ (қонун ва амалия) аз бисёр ҷоиҳат бо тадбирҳои зарурии дар соҳаи сиёсати муқовимат бо коррупсия дар системаи ҳокимияти давлатӣ, аз он ҷумла, дар ҳокимияти судӣ, ҳамчун шохаи алоҳида ва мустақили ҳокимият, андешидашуда алоқаманд мебошад. Вале, сиёсати таъмини мустақилияти ҳокимияти судӣ, ҳамчун имконияти таҳкими қонун ва татбиқи он дар амал, бояд тадбирҳои оид ба пешгирии коррупсияро тавассути тағйироти қонунгузорӣ ва система (низом) дар бар гиранд, на балки танҳо таъқиби чиноятӣ. Ин гуна сиёсат, қабл аз ҳама, бояд ба пешбурди принципҳои ҳисоботдеҳӣ ва шаффофияти фаъолияти мақомоти судӣ асос ёбад.

Конвенсияи зидди коррупсияи Созмони Милли Муттаҳид дар моддаи 10 банди 1 (а) давлатҳои аъзои шартномаҳо ўҳдадор месозад⁸, ки «бо дарназардошти зарурати мубориза бар зидди коррупсия ҳар як Давлати узв мутобиқи принципҳои асосии қонунгузории дохилии (миллии) худ чунин тадбирҳои меандешад, ки онҳо метавонанд барои тақвиятбахшии

⁸ Ҷумҳурии Тоҷикистон Конвенсияи зидди коррупсияи Созмони Милли Муттаҳидро **16 апрели соли 2008** (бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти № 952) ба тасвиб расонидааст.

шаффофият дар идораи (маъмурияти) давлатии он зарур шаванд, аз он чумла дар мавриди ташаккулдиҳӣ ва фаъолияти он, ва, дар ҳолатҳои зарурӣ, равандҳои қабули қарорҳо лозим шаванд. Чунин тадбирҳо метавонанд дар қатори дигар чорабиниҳо инҳоро дар бар гиранд: а) қабул намудани расмиёт ё қоидаҳое, ки ба аҳоли имконият медиҳанд, дар мавридҳои зарурӣ, иттилоот оид ба ташкил, фаъолият ва равандҳои қабули қарорҳо аз ҷониби идораи давлатӣ ва бо дарназардошти зарурии мулоҳизаҳои ҳифзи ҳаёти шахсӣ ва маълумоти шахсӣ, оид ба қарорҳо ва санадҳои ҳуқуқии марбут ба манфиатҳои аҳолиро дар бар гиранд...».

Моддаи 11 Конвенсияи зидди коррупсияи Созмони Милли Муттаҳид ӯҳдадор мекунад нисбати мақомоти судӣ «бо дарназардошти мустақилияти ҳокимияти судӣ ва нақши ҳалқунандаи он дар мубориза бар зидди коррупсия ҳар як Давлати иштирокчӣ (узв) мутобиқи принципҳои асосии низоми ҳуқуқии худ ва бе расонидани зарар ба мустақилияти мақомоти судӣ, оид ба таҳкими поквичдонӣ ва садоқати судьяҳо ва кормандони мақомоти судӣ, аз байн бурдани имкониятҳои коррупсия байни онҳо чораҳо меандешад. Чунин чораҳо метавонанд қоидаҳои вобаста ба амали судьяҳо ва кормандони мақомоти судро дар бар гиранд».

Аз ҷониби дигар, озодии сухан ва ҳуқуқи инсон (шаҳрванд) ба дастрасӣ ба иттилоотро моддаи 30 Конститутсияи (Сарқонуни) кишвар ва моддаи 19 Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шаҳрвандӣ ва сиёсӣ, ки аз ҷониби давлат ба тасвиб расонида шудааст ва тибқи он «ҳуқуқ ба озодии сухан озодии ҷустуҷӯ кардан, гирифтани ва паҳн намудани ҳама гуна иттилоотро дар бар мегирад...» кафолат медиҳанд.

Зарурати баррасии парвандаҳои судӣ дар мӯҳлати оқилона (бидуни таъхири беасос) ҷузъи ҳуқуқ ба ҳифзи судӣ ва мурофиаи судии одилона мебошад. Моддаи 14 банди (с) Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шаҳрвандӣ ва сиёсӣ муқаррар менамояд, ки «Ҳар кас ҳангоми баррасии ҳар айбдорӣ ҷиноятии ба ӯ эълоншуда дар асоси баробарии пурра ба кафолатҳои зерин ҳақ дорад ... бидуни ба таъхир андохтани мӯҳлат бе узри маъқул суд карда шавад». Мақсади риояи кафолати мазкур аз он иборат аст, ки ба номуайянии тӯлонӣ ва аз ҳад зиёд ба таъхир андохтани расмиёти мурофиавӣ, ки ин дар навбати худ метавонад самарабахшии низоми адлия ва

этимод ба онро таҳти таҳдид қарор диҳад, роҳ дода нашавад.⁹ Ба ақидаи Кумитаи Созмони Милили Муттаҳид оид ба ҳуқуқи инсон, ҳуқуқ ба баррасии парванда бидуни таъхири беасос ё муҳокимаи парванда дар мӯҳлати оқилона на танҳо ба парвандаҳои ҷиноятӣ дахл дорад, балки ҳамчунин ҳангоми баррасии парвандаҳои граждани (шаҳрвандӣ) татбиқ мегардад. Аз ҷумла Кумита зикр намуд, ки дар чунин сабабҳо, ба монанди мураккабии парванда ё рафтори тарафҳо барои ба таъхир гузоштани баррасии парвандаҳои граждани асос шуда наметавонанд.¹⁰

Талаботи одоб (этиқӣ) нисбати судяҳо бояд бо Принципҳои Бангалории рафтори судяҳо, ки мақсад аз онҳо муқаррар намудани стандартҳои рафтори этиқии судяҳо иборат мебошад, мутобиқат кунанд. Онҳо ба судяҳо барои истифода ба сифати дастурамал, инчунин ба мақомоти судӣ барои истифода ба сифати принципҳои асосии регламентатсияи рафтори судяҳо нигаронида шудаанд. Файр аз ин, онҳо бояд ба дарки бехтар ва дастгирии раванди анҷомдиҳии адолати судӣ аз ҷониби намояндагони ҳокимияти иҷроия ва қонунгузорӣ, адвокатҳо ва дар маҷмӯъ ҷомеа мусоидат кунанд. Принципҳои мазкур дар назар доранд, ки судяҳо барои рафтори худ ба мақомоти дахлдоре, ки барои нигоҳдории стандартҳои судӣ таъсис дода шуда, ҳолисона (беғаразона) ва мустақилона амал мекунанд ва мақсади онҳо афзун намудан, на паст кардани аҳамияти меъёрҳои мавҷудаи ҳуқуқӣ ва қоидаҳои рафторе мебошад, ки судяҳо онҳоро бояд риоя кунанд, ҳисоботдиҳанда мебошанд.

Шароити хизмат ва кафолатҳои иҷтимоӣ

Мутобиқи банди 11 Принципҳои асосии марбут ба мустақилияти мақомоти судӣ, «мӯҳлати ваколати судяҳо, мустақилият, бехатарӣ, мукофотонӣ, шароити хизмат, нафақа ва мӯҳлати баромадан ба нафақа бояд аз тарафи қонун ба таври дахлдор кафолат дода шавад». Барои ин мақсадҳо

⁹ Нираред ба: Кумитаи Созмони Милали Муттаҳид оид ба ҳуқуқи инсон: Мулоҳизоти умумии № 32, банди 35, с. 2007 (Комитет ООН по правам человека: Замечания общего порядка № 32, п. 35, 2007 г.

¹⁰ Нираред ба: Кумитаи Созмони Милали Муттаҳид оид ба ҳуқуқи инсон: Мулоҳизоти умумии № 32, банди 27, с. 2007 (Комитет ООН по правам человека: Замечания общего порядка № 32, п. 27, 2007 г.)

Конвенсияи зидди шиканҷаи Созмони Милали Муттаҳид дар моддаи 7 банди 1 (с) ба давлати узв пешбинӣ намудааст, ки «кӯшиш менамояд ва ҳангоми зарурат мутобиқи принципҳои асосии низоми ҳуқуқи худ чунин низомҳои қабул ба қор, интиҳоб, адои хизмат, болоравӣ дар хизмат ва баромадан ба истеъфоро барои хизматчиёни граждани ва дар ҳолатҳои зарурӣ дигар шахсони ба вазифаҳои давлатӣ интиҳобнашавандаро таъсис диҳад, дастгирӣ намояд ва таҳким бахшад, ки: с) ба пардохти муносиби мукофот ва муқаррар намудани маошҳои боадолатона, бо дарназардошти сатҳи рушди иқтисодии Давлати иштирокчи (узв) мусоидат менамояд».

Гузоришгари махсуси Созмони Милали Муттаҳид оид ба масъалаҳои мустақилияти судяҳо ва адвокатҳо ба Тоҷикистон тавсия намуд, ки «ба низоми судӣ мустақилият диҳад бучети ҳудро ихтиёрдорӣ намояд, музди меҳнати судяҳоро бо мақсади тадриҷан баланд бардоштани он таҷдиди назар намояд, инчунин таъминоти судяҳоро бо техникаи ташкили қор (идора) ва маводҳои иттилоотии дахлдор беҳтар созад».¹¹

Ислоҳоти адвокатура ва ёри ҳуқуқӣ

Мутобиқи банди 24 Принципҳои асосии Созмони Милали Муттаҳид марбут ба нақши ҳуқуқшиносҳо¹², «ҳуқуқшиносон ҳуқуқ доранд, ки ассотсиатсияҳои касбии мустақилро таъсис диҳанд ва узви онҳо бошанд, ки манфиатҳои онҳоро намояндагӣ карда, ба маълумотнокии бефосила ва тайёрии онҳо мусоидат ва манфиатҳои касбии онҳоро ҳимоя мекунанд. Мақомоти иҷроиявии ассотсиатсияҳои касбӣ аз ҷониби аъзоёни он интиҳоб карда мешавад ва функцияҳои ҳудро бе даҳлати беруна иҷро менамояд».

Кумитаи Созмони Милали Муттаҳид оид ба ҳуқуқи инсон тибқи натиҷаҳои пешниҳоди гузориши даврии дуюм, ба Тоҷикистон

¹¹ Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаи мустақилияти судяҳо ва адвокатҳо ҷаноби Леонардо Деспуи, Маъмурият дар Тоҷикистон, соли 2005 (Доклад Специального докладчика по вопросу о независимости судей и адвокатов г-на Леонардо Деспуи, Миссия в Таджикистан, 2005 г.)

¹² Аз ҷониби Конгресси ҳаштуми Созмони Милали Муттаҳид оид ба пешгирии ҷинояткорӣ ва муносибат бо ҳуқуқвайронкунандагон дар Гавана, Куба, 27 август – 7 сентябри соли 1990 қабул гардидаанд.

тавсия намуд «таъмин намояд, ки расмиёт ва критерияҳои дастрасӣ ва шартҳои узвият дар коллегияҳои адвокатҳо мустақилияти адвокатҳоро таҳти хавф нагузоранд. Ба Давлати узв лозим аст низоми (системаи) аз ҷониби давлат маблағгузоришавандаи ёрии ҳуқуқиро барои шахсони эҳтиёҷманд таъсис диҳад».¹³

Кафолатҳои ҳуқуқ ба ёрии ҳуқуқӣ, аз ҷумла ёрии ҳуқуқии ройгон (бепул), дар бисёр санадҳои байналмилалӣ ҳуқуқӣ муқаррар шудаанд. Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шахрвандӣ ва сиёсӣ дар Моддаи 14, қисми 3, банди (d) муқаррар намудааст, ки «ҳар кас ҳангоми баррасии ҳар айбдорӣ чинояти ба ӯ эълоншуда дар ҳар ҳолат, вақте ки манфиатҳои адолат инро тақозо намоянд, ҳимоягари барои ӯ таъиншударо дошта бошад, ҳангоме ки ӯ маблағи кофӣ пардохти музди чунин ҳимоягарро надошта бошад, дар ҳар чунин ҳолат бепул бо ҳимоягар таъмин карда шавад». Мутобиқи Принципҳои асосии марбут ба нақши ҳуқуқшиносҳо Принципи б) ¹⁴, «дар ҳама ҳолатҳое, ки манфиатҳои адолати судӣ талаб менамоянд, ҳар чунин шахси ҳуқуқшинос надошта, ба кӯмаки ҳуқуқшиносе, ки таҷриба ва салоҳиятнокии он ба ҳислати ҳуқуқвайронкунӣ мутобиқат мекунад ва бо мақсади ройгон ба ӯ расонидани кӯмаки самарабахши ҳуқуқӣ таъин гардидааст, агар ӯ барои пардохтани хизмати ҳуқуқшинос маблағи кофӣ надошта бошад, ҳуқуқ дорад». Муқаррароти асосӣ оид ба нақши адвокатҳо ¹⁵ дар параграфи 3 пешбинӣ менамоянд, ки «ҳукуматҳо бояд маблағгузори зарурӣ ва дигар захираҳоро барои ёрии ҳуқуқии ройгон ба камбағалон ва дигар одамони камбизоат таъмин намоянд. Ассотсиатсияҳои касбии адвокатҳо бояд ҳам дар ташкил кардан ва ҳам дар муҳайё намудани шароити пешниҳод намудани чунин ёрӣ ҳамкорӣ кунанд».

¹³ Кумитаи Созмони Милали Муттаҳид оид ба ҳуқуқи инсон, Мулоҳизоти ҷамъбасти, Тоҷикистон, с. 2013. (Комитет ООН по правам человека, Заключительные замечания, Таджикистан, 2013 г.)

¹⁴ Аз ҷониби Конгресси ҳаштуми Созмони Милали Муттаҳид оид ба пешгирии чинояткорӣ ва муносибат бо ҳуқуқвайронкунандагон, ки дар Гавана, Куба, 27/08-7/09/1990 баргузор гардида буд, қабул карда шудаанд (Приняты восьмым Конгрессом Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, состоявшимся в Гаване, Куба, 27/08-7/09/1990)

¹⁵ Аз ҷониби Конгресси 8-уми Созмони Милали Муттаҳид оид ба пешгирии чиноятҳо моҳи августи соли 1990 дар Нию-Йорк қабул карда шудаанд. (Приняты 8-ым Конгрессом ООН по предупреждению преступлений в августе 1990 года в Нью-Йорке)

II. НИЗОМИ (СИСТЕМАИ) СУДИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

1. АСОСИ (ЗАМИНАИ) ИНСТИТУТСИОНАЛӢ

Мутобиқи моддаи 9 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон «ҳокимияти давлатӣ дар асоси таҷзияи он ба ҳокимияти қонунгузор, иҷроия ва судӣ амалӣ мегардад». Моддаи 84 Конститутсия (Сарқонун) эълон намудааст, ки «ҳокимияти суди мустақил буда, аз номи давлат ва аз тарафи судяҳо амалӣ мегардад. Ҳокимияти судӣ ҳуқуқ озодии инсонро шаҳрванд, манфиати давлат, ташкилоту муассисаҳо, қонуниятро адолатро ҳифз менамояд».

Адолати судиро Суди конститутсионӣ, Суди Олӣ, Суди Олии иқтисодӣ, Суди ҳарбӣ, Суди Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, судҳои вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия, Суди иқтисодии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, судҳои иқтисодии вилоят ва шаҳри Душанбе амалӣ мекунанд. Судҳои мазкур низоми судии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд. Мӯҳлати ваколати судяҳо 10 сол аст.¹⁶ Ба ҳар як судя бист машваратчи халқӣ интихоб карда мешавад, ки ҳангоми баровардани адолати судӣ дорои тамоми ҳуқуқҳои судя мебошанд.¹⁷ Мақомоти судӣ ваколатҳои зерин доранд:

- *Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон* мақоми ҳокимияти судӣ оид ба ҳифзи Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд мебошад.¹⁸
- *Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон* мақоми олии судӣ ба ҳисоб рафта, назорати судиро аз болои фаъолияти судҳои ҳарбии гарнизонҳо, Суди Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе, судҳои

¹⁶ Моддаи 84 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон

¹⁷ Моддаи 16 Қонуни Конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»

¹⁸ Моддаи 1 Қонуни Конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 21 Қонуни Конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»

шаҳру ноҳия оид ба парвандаҳои граждани, ҷинояти, маъмури ва дигар парвандаҳои дар тобеияти ин судҳо буда ба амал мебарорад.¹⁹ Судҳои вилояти аз суди ВМКБ, судҳои вилояти, суди шаҳри Душанбе иборат мебошанд. Судҳои вилояти дар доираи салоҳияти худ парванюдаҳоро ба сифати суди марҳилаҳои якум, кассатсионӣ, назоратӣ ва аз рӯи ҳолатҳои нав ошкоргардида, инчунин дар сурати ду маротиба бекор карда шудани ҳалномаҳои судӣ вобаста ба парванда мушаххас, ин паврвандаро ба истехсолоти худ қабул намуда, баррасӣ менамояд; ба ғайрияти судии суди шаҳр ноҳия назорат мекунанд, инчунин таҷрибаи судиро омӯхта ва ҷамъбаст менамоянд, омори судиро мавриди таҳлил қарор медиҳанд; дигар ваколатҳоеро, ки қонун пешбини кардааст, иҷро менамоянд.²⁰

- *Судҳои шаҳр ва ноҳия* аз ҷониби Маҷлиси намоядағони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода мешаванд ва парвандаҳои граждани, ҷиноӣ, оилавӣ ва парвандаҳои оид ба ҳуқуқвайронкуниҳои маъмуриро, ки тибқи қонун ба салоҳияти онҳо тааллуқ доранд, ба сифати судҳои марҳилаи аввал баррасӣ мекунанд.²¹
- *Судҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон* дар ҳайати Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи принципи ҳудудӣ дар маҳалли воқеъшавии гарнизонҳо таъсис дода шуда, аз судҳои ҳарбии гарнизонҳо ва Коллегиаи ҳарбии Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат мебошанд. Коллегиаи ҳарбӣ ба ҳайати Судии Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мешавад ва марҳилаи олии судӣ нисбати судҳои ҳарбии гарнизонҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Ғайрияти судҳои ҳарбӣ ба ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои хизматчиёни ҳарбӣ, шаҳрвандоне, ки аз ҷамъомади ҳарбӣ мегузаранд ва дигар шаҳрвандон, ҳуқуқи ва манфиатҳои қонунии қисмҳо, корхонаю муассиса ва

¹⁹ Моддаи 22 Қонуни Конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»

²⁰ Моддаи 76 Қонуни Конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»

²¹ Моддаи 87 Қонуни Конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»

ташкilotҳои ҳарбӣ, мустаҳкам кардани қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ нигаронида шудааст.²²

- *Коллегиаҳои судӣ*. Соли 2010 ба Қонуни конститутсионӣ «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» тағйиру иловаҳо ворид карда шуданд, ки тибқи онҳо ба ҳайати Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, суди ВМКБ, судҳои вилоятҳо ва суди шаҳри Душанбе, ба ғайр аз *коллегиаҳо оид ба парвандаҳои граждани ва ҷиноятӣ* боз 2 коллегиаи дигар: *коллегиа оид ба парвандаҳои оилавӣ ва коллегиа оид ба парвандаҳои маъмури* таъсис дода шуданд.
- *Суди олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳалли баҳсҳои иқтисодӣ* ва парвандаҳои дигаре, ки аз тарафи судҳои иқтисодӣ мавриди баррасӣ қарор мегиранд, мақоми олии судӣ буда, дар шаклҳои мурофиавие, ки қонун пешбини кардааст, ба фаъолияти онҳо назорати судӣ мебарад ва оид ба масъалаҳои таҷрибаи судӣ тавзеҳоти дастурӣ медиҳад.²³ Ба низоми (системаи) судҳои иқтисодӣ ҳамчунин Суди иқтисодии ВМКБ, судҳои иқтисодии вилоятҳои Хатлон ва Суғд, суди иқтисодии шаҳри Душанбе дохиланд ва парвандаҳои мансуби судҳои иқтисодиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳилаи якум, ба ғайр аз парвандаҳои, ки ба салоҳияти Суди Олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон тааллуқ доранд, баррасӣ мекунанд.²⁴
- *Дастгоҳи суд аз котибони суд, приставҳои судӣ, ёрдамчиёни судяҳо иборат аст*. Сохтор ва шумораи кормандони дастгоҳи суди Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятӣ, шаҳри Душанбе, шаҳр, ноҳия ва Суди иқтисодии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятӣ, шаҳри Душанбе бо пешниҳоди Раиси Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад. Кормандони дастгоҳи судҳо дар хизмати (хизматчиӣ)

²² Моддаи 61 Қонуни Конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»

²³ Моддаи 45 Қонуни Конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»

²⁴ Моддаҳои 91, 92 Қонуни Конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»

давлатӣ мебошанд.²⁵ Яъне, сохтор ва шумораи кормандони дастгоҳи судҳо ҳамеша аз тарафи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад, вале бо пешниҳоди Раиси Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

- *Шӯрои адлия* – мақоми коллегиялӣ мебошад, ки бо мақсади таҳия намудани пешниҳодҳо оид ба гузаронидани ислоҳоти судӣ, хоста гирифтани пешбарии номзадҳо ба мансаби судягӣ, озод намудани судяҳо аз вазифа, ташкил намудани имтиҳоноти таҳассусӣ таъсис дода шудааст. Сохтор ва шумораи ҳайати Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистонро Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд.²⁶
- Ассотсиатсияи судяҳо дар заминаи Кумитаи мустақилияти иҷтимоӣ ва сиёсӣ, ки 10 сентябри соли 1991 аз ҷониби судяҳо созмон дода шуда, аввалин кумитаи ҷамъиятии судяҳо дар ИҶШС буд, таъсис дода шудааст. Соли 1993 Ассотсиатсия расман дар Вазорати адлия ба қайд гирифта шуд. Яке аз мақсадҳои асосии Ассотсиатсия – мусоидат дар таҳкими дигаргунсозӣҳои демократӣ, таҳкими нуфузу эътибори ҳокимияти судӣ ва мустақилияти он мебошад.

2. ЧОРЧҶУБАҲОИ ҲУҚУҚӢ

Фаъолияти судӣ дар асоси Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон (Боби 8) ва Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки соли 2001 қабул карда шуда буд, анҷом дода мешавад. Ба Қонуни мазкур якҷанд маротиба тағйироту иловаҳо ворид карда шуданд.

Фаъолияти Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон» анҷом дода мешавад. Қонуни мазкур соли 1995 қабул карда шуда буд, минбаъд ба он тағйироти охирин марбут ба масъалаҳои пардохти таъминотпулии ҳармоҳаи умрбод ба судяи Суди

²⁵ Моддаи 130 Қонуни Конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»

²⁶ Моддаи 95 Қонуни Конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»

конститусионии дар истеъфобуда моҳи марти соли 2013 ворид карда шуданд.

Фаъолияти судӣ ҳамчунин дар асоси кодексҳои муурофиавӣ: Муурофиавии ҷиноятӣ, Муурофиавии граждани, Муурофиавии иқтисодӣ ва Кодекси муурофиавии ҳуқуқваронкунии маъмурий анҷом дода мешавад.

- *Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ* (КМЧ). 1 апрели соли 2010 Кодекси муурофиавии ҷиноятии нави Ҷумҳурии Тоҷикистон эътибор пайдо кард (кодекси пештара ҳанӯз соли 1961 қабул гардида буд), ки тибқи он ваколатҳои додани иҷозати ба ҳабс гирифтани (шахсон), ҳабс кардани амвол (молу мулк), кофтуков, ҳабси хонагӣ, гӯш кардани гуфтугӯҳои телефонӣ ба судҳо супурда шудаанд.
- *Кодекси муурофиавии иқтисодӣ* (КМИ) аз 1 апрели соли 2008 мавриди амал қарор дода шуд. Пештар Кодекси муурофиавии хоҷагӣ аз 4 ноябри соли 1995 амал мекард. КМИ анҷомдиҳии адолати судиро аз ҷониби судҳои иқтисодӣ дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ ва дигар фаъолияти иқтисодӣ танзим менамояд.
- *Кодекси муурофиавии граждани* дар таҳрири нав аз 1 апрели соли 2008 мавриди амал қарор дода шуд. Тағйироти охири ба Кодекси мазкур моҳи июли соли 2012 ворид карда шуда буданд. То ин вақт Кодекси муурофиавии граждани аз соли 1963 амал мекард. Кодекси муурофиавии граждани баррасӣ ва ҳалли парвандаҳои гражданиро дар соҳаи муносибатҳои ҳуқуқи граждани, оилавӣ, манзилӣ, замин, экологӣ ва ғайра ба танзим мебарорад.
- *Кодекси муурофиавӣ оид ба ҳуқуқвайронкунииҳои маъмурий* (КМоҲМ) 22 июли соли 2013 мавриди амал қарор дода шуд. Кодекси мазкур дар доираи Барномаи таҳқиқшавандаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 таҳия ва қабул карда шуд. КМоҲМ баррасӣ ва ҳалли парвандаҳо оид ба ҳуқуқвайронкунииҳои маъмуриро танзим менамояд.
- *Дастурамали коргузори дар судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон*. Аз ҷониби Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон 6 апрели соли 2004 тасдиқ карда шудааст.

III. БАРНОМАИ ИСЛОҲОТИ СУДИЮ ҲУҚУҚӢ БАРОИ СОЛҲОИ 2011-2013

Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013 3 январи соли 2011 аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ гардида буд ва идомаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки соли 2007 оғоз шуда буд, мебошад. Барномаи аввали ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2007-2010 таҳия гардида буд, ва бисёр ҷорабиниҳои дар доираи он банақшагирифташуда татбиқ карда шуда буданд. Масалан, қабул намудани Кодекси муҳофизати ҷиноятии нав (, ки яке аз навлҳои асосии он аз мақомоти прокуратура ба судҳо супурдани иҷозатдиҳӣ мебошад), Кодекси муҳофизати граждани, Кодекси муҳофизати судии маъмурӣ, Кодекси муҳофизати иқтисодӣ, ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонунҳои конституционӣ «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи Суди конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва бисёр дигарҳо.

1. МАҚСАД ВА ВАЗИФАҲОИ БАРНОМА

Мутобиқи қисми тафсирии ҳуҷҷат (мақсад ва вазифаҳо) мақсади таҳияи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 (минбаъд – Барнома) таҳкими минбаъдаи ҳокимияти судӣ, тақмилдиҳии низоми судӣ, беҳтарсозии вазъи моддию ҳуқуқии судҳо ва судьяҳо, тақмилдиҳии қонунгузорӣ мебошад.

Дар Барнома иттилооти мухтасар дар бораи натиҷаҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2007-2010 оварда шудааст. Аз ҷумла, зикр карда мешавад, ки Барнома барои солҳои 2007-2010 «дар тақмили қонунҳои амалкунанда, кодексу қонунҳои қабулгардида, дар низоми судӣ таъсис додани чунин сохторҳои нав, ба монанди коллегия оид ба парвандаҳои маъмурӣ ва оилавӣ, дар таъсиси мансаби судьяи коромӯз, амалӣ намудани дигар ҷорабиниҳои соҳавӣ, инчунин тақмилдиҳӣ ва тақвиятбахшии ҳокимияти судӣ нақши муҳим бозидааст».

Мақсад аз таҳияи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 таҳкими минбаъдаи ҳокимияти судӣ, баланд

бардоштани нақши суд дар ҳифзи ҳамаҷонибаи ҳуқуқи озодиҳои инсон, ҳимояи манфиатҳои қонунии давлат, корхонаҳо, муассисаҳо ва дигар ташкилотҳо, тақмили сохторҳои судӣ ва тақвияти фаъолияти онҳо, беҳдошти вазъи моддию ҳуқуқии мақомоти судӣ ва судяҳо, инчунин мукамал намудани қонунҳо мебошад.

Вазифаҳои асосӣ дар Барнома барои солҳои 2011-2013 инҳо зикр шудаанд: тақмилдиҳии таъминоти зарурии моддию техникаӣ ва ташкилии судҳо; баробар кардани вазъи иҷтимоии раисон, муовинони аввали раисон, муовинони раисон ва судяҳои судҳо, кормандони дастгоҳҳои судҳои ҷумҳурӣ ба вазъи иҷтимоии кормандони дигар мақомоти ҳокимияти давлатӣ; пурра намудани ҳайати баъзе судҳо ва ба танзим даровардани сарбории судяҳо, таҳия ва қабул кардани Кодекси мурофиавӣ оид ба ҳуқуқвайронкуниҳои маъмурӣ, таҳия ва дар таҳрири нав қабул кардани Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ғайринизомӣ гардонидани мақоми судяҳо ва кормандони дастгоҳи судҳои ҳарбӣ, таҳия ва дар таҳрири нав қабул кардани Қонуни конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон» бо ворид намудани тағйиру иловаҳо ба санадҳои дахлдори меъёрию ҳуқуқӣ дар робита бо интиҳоб ва ҷобачогузориҳои хизматчиёни дастгоҳҳои судҳо, муайян намудани тобеъияти баррасии парвандаҳо аз ҷониби судҳои доираи ҳуқуқии умумӣ ва судҳои иқтисодӣ, зиёд намудани шумораи иҷрочиёни суд, бо мақсади таъмини самаранокӣ ва шаффофияти фаъолияти судҳо таъсис додани сомона (сайт) дар фазои интернет, тақмилдиҳии санадҳои меърию ҳуқуқии фаъолияти Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти он дар маҳалҳо, таҳия ва қабул кардани қонун дар бораи пешниҳод намудани ёриҳои ҳуқуқӣ. Дар Барномаи мазкур ҳамчунин мавриди омӯзиши ҳаматарафа қарор додани масъалаҳои талаботи таҳассусӣ нисбати судяҳо (аз ҷумла синни таъин ё интиҳоб ба мансаби судягӣ, мавҷудияти собиқаи кории дахлдор), ба вазифаи судягӣ бемӯҳлат таъин ё интиҳоб намудани судяҳое, ки зиёда аз 10 сол фаъолият карда, мусбӣ тавсия шудаанд ва тафсир додани Конституцсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи Суди конституцсионӣ пешбинӣ гардидаанд.

Ғайр аз ин, барои ноил гардидан ба мақсадҳо ва вазифаҳо, дар Барномаи мазкур ҳалли масъалаҳои зерин пешбинӣ карда шудааст: 1) омӯзиши масъала маҳдуд намудани баррасии

парвандаҳо дар Суди Олӣ, ва Суди олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тариқи марҳилаи якум; 2) барҳам додани марҳилаи апеллятсионӣ дар судҳои иқтисодии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе ва дар Суди олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон; 3) васеъ намудани салоҳияти марҳилаи кассатсионӣ; 4) омӯзиши масъалаи дар доираи як коллегияи тахассусӣ муттаҳид кардани коллегияи тахассусии судяҳои Суди олии, Суди олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва коллегияи тахассусии судяҳои ҳарбӣ, судҳои Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, суди шаҳри Душанбе, судҳои шаҳр, ноҳия ва судҳои иқтисодии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе; 5) такмили таъмини баробарҳуқуқии тарафҳо дар муҳофизати судӣ, аз ҷумла иштирок дар тамоми марҳилаҳои баррасии парванда; ва б) таҷдиди назар кардани боздоштани амали санадҳои судӣ аз тарафи мақомоти прокуратура ҳангоми бо асосҳои дар қонун пешбинигардида барои омӯзиш талаб карда гирифтани парвандаҳо аз суд.

Нақшаи чорабиниҳо оид ба татбиқи Барнома, ки ҷузъи таркибии он мебошад, аз 16 банд иборат аст, аз ҷумла муҳлатҳои иҷро ва мақомоти масъули иҷрои нақшаи мазкур.

Бояд тазаққур намуд, ки баъзе проблемаҳои, ки дар қисми тавсифии Барнома зикр гардидаанд, дар Нақшаи чорабиниҳои иҷроии Барнома инъикоси худро пайдо накардаанд. Масалан, дар қисми тавсифии Барнома зарурати ғайринизомӣ гардонидани мақоми судяҳо ва кормандони дастгоҳи судҳои ҳарбӣ бо мақсади риояи принципи мустақилияти ҳокимияти судӣ; таҷдиди назар кардани боздоштани амали санадҳои судӣ аз тарафи мақомоти прокуратура ҳангоми бо асосҳои дар қонун пешбинигардида барои омӯзиш талаб карда гирифтани парвандаҳо аз суд, махсус таъкид шудааст, вале, дар нақшаи чорабиниҳо ягон хел амалҳо барои ин пешбинӣ карда нашудааст.

Мисоли дигар кӯшишҳо чиҳати паст кардани сатҳи коррупсия дар системаи (низомии) адлия (адолати судӣ) мебошад, ки ҳамчун масъалаи марказии Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 дар қисми тавсифии он зикр гардидааст. Вале, зикр намудани чорабиниҳои муқовимат бо коррупсия дар системаи адлия (адолати судӣ) аз мавқеи қабул намудан ё ворид кардани тағйирот ба санадҳои қонунгузории кишвар, инчунин

зиёд намудани маоши судяҳо кофӣ намебошад. Гарчанде ки касфолатҳои ҳуқуқӣ ва иҷтимоии судяҳо хеле муҳим мебошад, вале, ислоҳоти минбаъда бо мақсади муқовимат бо коррупсия дар системаи адлия, анҷомдиҳии дурусти он ва таъмини принципи волоияти қонун (ҳуқуқ) бояд ҷанбаҳои системавии (институтсионалии) ба принципҳои шаффофият ва ҳисоботдиҳанда будани фаъолияти мақомоти судӣ асосёфтаре мутобиқи принципҳои байналмилалии СММ марбут ба мустақилияти мақомоти судӣ, ва ўҳдадориҳо дар чорҷубаи Конвенсияи зидди коррупсияи СММ дар бар гиранд.

Қоршиносон зарурат ва сари вақт будани ислоҳоти судию ҳуқуқиро дар кишвар эътироф менамоянд, дар айни замон, таъкид мекунанд, ки барнома бидуни иштироки ҷомеаи шаҳрвандӣ таҳия гардидааст²⁷. Сарфи назар аз он, ки дар давраи татбиқи ҳарду барномаҳо қонунҳои мурофиавӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии зарурӣ, ки аксари онҳо аз замони Иттиҳоди Шӯравӣ амал мекарданд, таҳия ва қабул карда шуданд, низоми (системаи) судӣ ҳанӯз ҳам то ба охир мутобиқи меъёрҳо ва принципҳои байналмилалии мустақилияти судяҳо «ислоҳотшуда» намебошад.

Эҳтимоли кулӣ дорад, ки сабаби асосии чунин вазъият дар назар доштани татбиқи ислоҳот ё таҷдиди системаи адолати судӣ танҳо бо роҳи қабули санадҳои қонунгузорӣ, бидуни таҳлили амалияи татбиқи қонун ва бо таваҷҷӯҳи маҳдуд ба тағйироти система, мебошад.

2. ОГОҲӢ АЗ БАРНОМА

Ҳамаи судяҳои пурсидашудаи доираи ҳуқуқии умумӣ зикр карданд, ки дар бораи натиҷаҳои пешакии татбиқи Барномаи давлатии ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 огоҳӣ доранд. Тибқи суханони онҳо, дар чорҷубаи татбиқи ҳарду барномаҳо кодексҳо ва қонунҳои нав қабул карда шуданд: КМЧ, Кодекси андоз, Кодекси мурофиавии граждани; вазифаи судя-қоромӯз таъсис дода шуд; мақоми иҷтимоии судяҳо баланд бардошта шуд; коллегияҳои судӣ оид ба парвандаҳои маъмурий ва оилавӣ таъсис дода шуданд; музди меҳнати судяҳо баланд бардошта шуд; таъминоти моддии

²⁷ Манбаъ: <https://ca-news.info/2011/01/05/56>

судяҳо беҳтар карда шуд; сайтҳои (сомонаҳои) интернетии судҳо таъсис дода шуданд ва ғайра.

Ду нафар намояндагони пурсидашудаи Ассотсиатсияи судяҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи натиҷаҳои татбиқи Барномаи давлатии ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 огоҳӣ доранд, ва зикр менамоянд, ки дар чорчӯбаи ислоҳоти анҷомдодашуда комиссияи махсус барои таҳлили қонунҳои амалкунанда таъсис дода шуда буд, гуманизатсияи Кодекси ҷиноятӣ анҷом дода шуд, лоиҳаи Кодекси одоби судя таҳия гардид, ва қонунгузорӣ тақмил дода шуд.

Тибқи натиҷаҳои таҳқиқоти анҷомдодашуда 69 фоизи адвокатҳои дар саросари ҷумҳурӣ пурсидашуда дар бораи натиҷаҳои пешакии татбиқи Барномаи давлатии ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 хабардоранд. Вале, адвокатҳо дар номбар кардани натиҷаҳои мушаххаси татбиқи Барномаи мазкур мушкилӣ кашиданд ва танҳо якчанд лаҳзаҳоро номбар карданд: ворид карда шудани тағйирот ба КМЧ, Кодекси манзил, Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон; таъини судяҳо ба мӯҳлати 10 сол ва ба судҳо супурдани ваколатҳои иҷозатдиҳӣ (рухсатдиҳӣ); барҳам дода шудани марҳилаи апеллятсионӣ дар судҳои иқтисодӣ; васеъ гардидани ваколатҳои марҳилаи кассатсионӣ.

Дар мавриди огоҳии намояндагони ташкилотҳои ғайриҳуқуматӣ (ТҒҲ) дар бораи натиҷаҳои пешакии татбиқи Барномаи давлатии ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 метавон зикр намуд, ки аз шумораи умумии пурсидашудагон аксарияти намояндагони ТҒҲ (92%) ҳамчунин дар бораи Барномаи давлатии ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 ва натиҷаҳои пешакии татбиқи он хабардоранд. Намояндагони ташкилотҳои ғайриҳуқуматӣ чунин натиҷаҳои пешакиро, ба монанди таҳияи лоиҳаҳои Кодекси манзил ва қабули Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон; ворид намудани тағйирот ба Қонуни конституционӣ «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»; баррасӣ ва муҳокимаи лоиҳаи Қонун «Дар бораи фаъолияти адвокатӣ ва адвокатура»; таъсиси департаменти алоҳидаи судичрочиён (ичрочиёни суд); таъсиси коллегияи нав оид ба парвандаҳои оилавӣ ва маъмурий дар суди вилоятӣ ва Суди олии; баланд бардошта шудани муҳди меҳнати судяҳо номбар карданд.

Бо дарназардошти натиҷаҳои пурсиш, зикр кардан ҷоиз аст, ки аксарияти посухдиҳандагон дар бораи Барномаи давлатии ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 ва натиҷаҳои пешакии татбиқи он огоҳӣ доранд, дар айни ҳол, ҳар як гурӯҳи посухдиҳандагон, асосан, дар бораи он қисмати Барномаи мазкур хабардоранд, ки бевосита ба фаъолияти онҳо дахл дорад. Дар айни замон, як қисми чорабиниҳои, ки ҳамаи посухдиҳандагон номбар карданд, ба Барномаи давлатии ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 дахл надоранд, балки аллакай дар чараёни Барномаи пешини ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2007-2010 татбиқ гардида буданд. Ҳамин тариқ, посухдиҳандагон байни натиҷаҳои барномаҳои ислоҳоти судию ҳуқуқӣ фарқияти дақиқ нагузоштанд ва ислоҳоту чорабиниҳои анҷомдодашавандаро омехта карданд.

IV. ИСЛОҲОТИ РАСМИЁТИ СУДӢ ВА ҒАЙРИСУДИИ ҲАЛЛИ БАҲСҶО, ИҶРОИ ҚАРОРҶОИ СУДҶО

1. ИСЛОҲОТИ МУРОФИАИ (МУҲОКИМАИ) СУДИИ КОНСТИТУТСИОНӢ

*Ҷадвали №1. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи
ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013*

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунадагон
9.	Бо мақсади тақмили фаъолияти Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия ва пешниҳод намудани лоиҳаи Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (дар таҳрири нав)	солҳои 2011-2013	Суди конститутсионӣ, Суди олии, Суди олии иқтисодӣ, Шӯрои адлия, Вазорати адлия

Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон» соли 1995 қабул карда шуда буд. Ба Суди конститутсионӣ ваколат дода шудааст парвандаҳоро оид ба мутобиқати санадҳои муштараки Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагон, Маҷлиси миллӣ, Маҷлиси намояндагон, Президент, Ҳукумат, Суди олии, Суди олии иқтисодӣ ва дигар мақомоти давлатӣ ва ҷамъиятӣ бо Конститутсия (Сарқонун) ҳал (баррасӣ) намояд.

Дар чорчӯбаи татбиқи Барномаи якуми ислоҳот барои солҳои 2007-2010 ба Қонуни конститутсионӣ тағйиру иловаҳо ворид карда шуда буданд, ки мутобиқи онҳо ба Суди конститутсионӣ ваколат дода шудааст масъалаи ба Конститутсияи кишвар мутобиқ будани лоиҳаҳои тағйиру иловаҳои ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшаванда, лоиҳаҳои қонунҳо ва

дигар масъалаҳоеро, ки ба раъйпурсии умумихалқӣ пешниҳод карда мешаванд, муайян намояд ва дигар масъалаҳоро оид ба вайронкунии ҳуқуқу озодиҳои конституцсионии шаҳрвандон вобаста ба қонун ва дигар санади ҳуқуқии татбиқшуда ё татбиқшаванда дар муносибати мушаххаси ҳуқуқӣ баррасӣ кунанд, инчунин ба Конституцсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ будани қонун, дигар санади ҳуқуқиро дар парвандаи мушаххас, ки аз тарафи суд нисбаташон татбиқ шудааст, муайян намояд. Қонун имконияти шаҳрвандонро дар мавриди муроҷиат ба Суди конституцсионӣ хеле васеъ намуд. Масалан, шаҳрвандон ҳуқуқ доранд на танҳо вобаста ба қонун ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар муносибати мушаххаси ҳуқуқӣ татбиқшуда ба Суди конституцсионӣ муроҷиат кунанд, балки инчунин вобаста ба дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар муносибати мушаххаси ҳуқуқӣ татбиқшаванда низ.²⁸

Ғайр аз ин, тағйиру иловаҳо доираи субъектҳои ба Суди конституцсионӣ муроҷиаткунандаро васеъ намуда, ба субъектҳои мазкур Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон ва судяҳои судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро вобаста ба Конституцсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ будани қонун, дигар санади меъёрии ҳуқуқӣ ва тавзеҳоти дастурии Пленумҳои Суди олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Суди олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар парвандаи мушаххас, ки аз тарафи суд татбиқ шудааст ё татбиқ мешавад, илова намуд.

Судяи Суди конституцсионӣ ҳангоми мусоҳиба зикр намуд, ки нисбати меъёр оид ба арзёбии пешакии лоиҳаҳои қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба Конституцсия то эътибори ҳуқуқӣ пайдо кардани онҳо муносибати манфӣ дорад, зеро, ба ақидаи ӯ, ин ба фаъолияти Суди конституцсионӣ дахл надорад ва қадаме ба оқиб мебошад. Ба сифати мисол ӯ Шӯрои конституцсионии Федератсияи Россияро овард, ки он маҳз ба ин масъалаҳо машғул мебошад.

Ҳамчунин судяи Суди конституцсионӣ дар мавриди имконияти аз тарафи Суди конституцсионӣ дар қатори тавзеҳоти дастурии Пленумҳои Суди олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Суди олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ гардидани санадҳои меъёрии ҳуқуқии Прокуратураи генералӣ зикр намуд, ки

²⁸ Қонуни конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 14

баррасии санадҳои мазкур ҳоло дар доираи салоҳияти Суди конститусионӣ қарор доранд.

Судяи Суди конститусионӣ зикр намуд, ки ӯ аз натиҷаҳои пешакии мавҷудаи татбиқи барномаи давалатии ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013, ки дар чорчӯбаи он таҳрири нави қонунҳо «Дар бораи судҳо», «Дар бораи Суди конститусионӣ» таҳия карда мешавад, и нчунин баланд бардоштани музди меҳнати судяҳо пешбинӣ гардидааст, огоҳ мебошад.

Суди конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон 14 майи соли 2013 баргузории семинари байналмили «Дар бораи Суди конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро бо иштироки коршиносони (экспертҳои) миллӣ ва байналмилалӣ ташкил намуд, ки дар қараёни он лоиҳаи Қонуни нави конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон» муҳокима гардид. Тавре ки изҳор мегардад, лоиҳа аз ҷониби гурӯҳи корӣ «бо дарназардошти таҷриба (амалия) ва қонунгузории муосири судҳои конститусионии кишварҳои мухталифи ҷаҳон, инчунин таҷрибаи ҳаҷдаҳсолаи фаъолияти Суди конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардидааст.²⁹

Аз мундариҷаи ҳуди Барнома чандон возеҳ нагардид, ки бинобар кадом сабаб зарурати таҳия ва қабули Қонуни конститусионӣ «Дар бораи Суди конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар таҳрири нав ба миён омадааст. Дар Барнома зарурат ин тавр баён гардидааст: *«бинобар рушди соҳаҳои мухталифи ҳаёти ҷамъият зарурати такмилдиҳӣ ва вусъатбахшии фаъолияти Суди конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчун мақомоти ҳифзи меъёрҳои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба миён меояд»*. Бинобар ин, дар Барнома вусъатбахшии фаъолияти Суди конститусионӣ ва аз ҷумла такмилдиҳии истеҳсолоти судии конститусионӣ зикр мегардад.

Ба хоҳиши пешниҳод намудани лоиҳаи қонун «Дар бораи Суди конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки ба унвони Суди конститусионӣ ирсол гардида буд, мутаассифона, ҷавоб ва, мутобиқан, гирифтани ҳуди ҳуҷҷат муяссар нагардид. Ҳамин

²⁹ Манбаъ: <http://www.constcourt.tj/rus/>, Сайти расмии Суди конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон

тариқ, дар ҳоли ҳозир дастрасии зарурӣ ба лоиҳаии қонуни мазкур ва имконияти шинос шудан бо он вуҷуд надорад. Лоиҳаи қонуни мазкур ҳамчунин дар вебсайти (сомонаи) Суди конститутисионӣ низ дастрас намебошад. Тибқи ҷавоби Суди конститутисионии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №444 аз 2 октябри соли 2013 дар ҳоли ҳозир лоиҳаи Қонуни конститутисионии нав «Дар бораи Суди конститутисионии Ҷумҳурии Тоҷикистон» таҳия гардидааст, ки он аз Қонуни конститутисионии ҳоло амалкунанда 4 боб ва 26 модда бештар дорад.

2. ИСЛОҲОТИ ИСТЕҲСОЛОТИ СУДИИ ИҚТИСОДӢ

Ҷадвали № 2. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунандагон
10.	Бо мақсади тақмили фаъолияти судҳо, таъмини ҳамачонибаи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, дақиқ муайян намудани ӯҳдадорихоӣ тобеи мақомоти судӣ, лоиҳаи Қонуни конститутисионӣ «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (дар таҳрири нав) ва лоиҳаҳои дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ таҳия ва пешниҳод карда шаванд.	солҳои 2011-2013	Суди конститутисионӣ, Суди олий, Суди олии иқтисодӣ, Шӯрои адлия, Вазорати адлия

Системаи (низоми) судҳои иқтисодӣ то сохтори кунунии ташкилию ҳуқуқӣ баъди истиқлолият ба даст овардани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дараҷаи муайян тағйир ёфтааст: мақомоти давлатии арбитражӣ ба судҳои ҳакамӣ тақдир дода шуданд, ки минбаъд онҳо ба судҳои иқтисодӣ мубаддал ёфтанд.

Ба таври расмӣ судҳои иқтисодӣ бо Қарори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 4 ноябри соли 1995 таҳти № 103 «Оид ба татбиқи Қонуни конститутисионии Ҷумҳурии

Тоҷикистон «Дар бораи судҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон» таъсис дода шуда буданд.³⁰

Кодекси муҳофизатии иқтисодӣ (КМИ) дар таҳрири нав, ки Ҷамоияти Суди олии иқтисодӣ ва судҳои иқтисодии вилоятҳоро ба танзим мебарорад, дар ҷорӣ ба татбиқи барномаи якуми ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои соли 2007-2010 таҳия ва қабул карда шуда буд. Вале дар амал, тавре ки таъкид мегардад, дар Барнома, ҳангоми татбиқи адолати судӣ аксаран баҳсҳо дар мавриди тобеияти парвандаҳо ба суди иқтисодӣ ё суди доираи ҳуқуқии умумӣ ба миён меоянд, зеро қонунгузорӣ дар бораи истеҳсолоти судии иқтисодӣ критерияҳои дақиқи тобеияти парвандаҳоро ба судҳои иқтисодӣ муқаррар накардааст ва чандон возеҳ тавсият надиҳааст.

Бинобар ин, дар Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 зарурати ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунгузорию танзимкунандаи Ҷамоияти судҳои иқтисодӣ бо мақсади дақиқ муайян кардани тобеияти парвандаҳо ба судҳои иқтисодӣ махсус таъкид шудааст. Дар робита ба ин, мохи декабри соли 2011 ба модаи 26 Кодекси муҳофизатии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон («Тобеияти парвандаҳо ба суди иқтисодӣ») тағйиру иловаҳо ворид карда шуда буданд, ки тибқи онҳо «Ба судҳои иқтисодӣ парвандаҳо оид ба баҳсҳои иқтисодӣ ва дигар парвандаҳое, ки бо аҷомдихии Ҷамоияти соҳибдорӣ ва дигар Ҷамоияти иқтисодӣ алоқаманд мебошанд, тобеанд», дар ҳоле ки пештар ба судҳои иқтисодӣ парвандаҳо оид ба баҳсҳои иқтисодӣ, ки аз муносибатҳои граждани, маъмурӣ ва дигар муносибатҳо бармеоянд, тобе буданд.

Дар қисми тавсифии Барнома низ зарурати барҳам додани марҳилаи апеллятсионӣ дар судҳои иқтисодии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе ва Суди олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин васеъ намудани ваколатҳои марҳилаи кассатсионӣ барои сабук кардани истеҳсолоти судии иқтисодӣ ва роҳ наодан ба монетаҳои зиёдатӣ дар шакли гузаштан аз марҳилаҳои нолозим зикр мегардад.

Сарфи назар аз он, ки дар Нақшаи татбиқи Барнома барҳамдихии марҳилаи апеллятсионӣ дар судҳои иқтисодии

³⁰ Манбаъ: <http://soi.tj/ru/>. Сомонаи расмӣи Суди олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ҷумҳурии Тоҷикистон зикр нашудааст (зарурати барҳамдиҳии марҳилаи апеллятсионӣ дар қисми тавсифии Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 зикр шудааст), мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 июли соли 2012 таҳти № 869 «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси муурофиавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон» марҳилаи апеллятсионӣ барҳам дода шуд, ваколатҳои марҳилаи кассатсионӣ бошанд, васеъ карда шуданд. Дар ҳоли ҳозир таҷдиди назар намудани (аз нав дида баромадани) қарорҳои судӣ дар марҳилаҳои кассатсионӣ ва назоратии судҳои иқтисодӣ сурат мегирад.

Таҳлили пешакии иҷрои Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 нишон дод, ки дар қисмати марбут ба истеҳсолоти судии иқтисодӣ, чорабиниҳое, ки дар Барнома зикр гардидаанд, иҷро карда шудаанд.

3. ИСЛОҲОТИ ИСТЕҲСОЛОТИ СУДИИ МАЪМУРӢ

Ҷадвали №3. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунадагон
10.	Бо мақсади тақмили қонунгузории муурофиавии маъмури ва фароҳам овардани шароит чиҳати соддагардонӣ ва суръатбахшии баррасии парвандаҳои маъмури, гузаронидани тафтишоти судӣ ва қабули қарорҳои қонунӣ ва асоснок аз ҷониби судҳо, лоиҳаи Кодекси муурофиавии ҳуқуқвайронкуниҳои маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия ва пешниҳод карда шавад.	соли 2011	Гуруҳи корие, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 августи соли 2010 № ФП-1385 таъсис дода шудааст.

Соли 2010 дар Суди олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, суди ВМКБ, судҳои вилоятҳо ва суди шаҳри Душанбе коллегияҳо оид ба парвандаҳои маъмури ва оилавӣ таъсис дода шудаанд.

Коллегияи судӣ оид ба парвандаҳои оилавии Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон: - парвандаҳои оилавино ба тариқи кассатсионӣ баррасӣ менамояд; - парвандаҳои оилавино аз рӯи эътирозҳои Раиси Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муовинони ӯ ба тариқи назоратӣ баррасӣ менамояд; - дар доираи ваколатҳои худ, ки қонун муқаррар кардааст, парвандаҳои оилавино ба сифати суди марҳилаи якум баррасӣ менамояд; - аризаҳои шахсони дар парванда иштироккardаро дар бораи аз рӯи ҳолатҳои нав ошкоршуда аз нав дида баромадани ҳалномаҳое, ки коллегияи судӣ оид ба парвандаҳои оилавӣ дар марҳилаи якум баровардааст, инчунин қарорҳои марҳилаҳои кассатсионӣ ё назоратиро, ки мутобиқи онҳо ҳалномаи суди марҳилаи якум тағйир дода шудааст ё қарори нав қабул гардидааст, баррасӣ менамояд; - таҷрибаи судиро ҷамъбаст намуда, омори судиро таҳлил менамояд; - дигар масъалаҳоеро, ки қонун ба салоҳияти ӯ гузоштааст, ҳаллу фасл менамояд.³¹

Дар чорчӯбаи чорабиниҳои дар Барнома пешбинигардида 22 июли соли 2013 Кодекси нави мурофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ (КМҲМ) мавриди амал қарор дода шуд, дар айни замон, аз Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ҳамаи меъёрҳо оид ба истехсолоти судии маъмурӣ хориҷ карда шуданд. Бо вучуди ин, матни Кодекси нави мурофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ муддати тӯлонӣ чандон дастрас набуд ва бояд намояндагони касбҳои ҳуқуқии аҳли амал аз он огоҳии бештар дошта бошанд, ки ин дар Барнома пешбинӣ карда нашудааст.

Тибқи Кодекси мурофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ таъкиб фаъолияти мурофиавӣ мебошад, ки аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ бо мақсади ба ҷавобгарии маъмурӣ кашидани шахс барои кирдорҳои пешбиниамудаи Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешавад.³²

Дар навбати худ, мутобиқи Кодекси мазкур ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ - кирдори (амал ё беамалии) зиддиҳуқуқӣ ва гунаҳкоронаи шахси воқеӣ, мансабдор ё ҳуқуқӣ мебошад.³³

³¹ Моддаи 35² Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»

³² Моддаи 5 Кодекси мурофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ

³³ Қисми 1 моддаи 17 Кодекси мурофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ

Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмури номгуи кирдорҳоеро, ки барои онҳо ҷавобгарии маъмури фаро мерасад, пешбинӣ намудааст. Ба доираи вазифаҳои қонунгузори дар бораи ҳуқуқвайронкунии маъмури, аз ҷумла, ҳифзи тартиби муқарраргардидаи амали кардани ҳокимияти давлатӣ, тартибот ва амнияти ҷамъиятӣ, моликият, ҳимояи манфиатҳои қонунии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ҷамъият ва давлат аз ҳуқуқвайронкунии маъмури дохил мешаванд.³⁴

Баҳсҳое, ки хислати давлатию ҳуқуқӣ доранд (дар онҳо як тараф ҳатман мақомоти давлатӣ/шахси мансабдор мебошад) дар ҷорҷубаи қонунгузории мурофиавии граждани барраси мегарданд ва бо Кодекси мурофиавии граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим дароварда мешаванд, дар ҳоле ки хислати махсуси ҷунин баҳсҳо тартиби махсуси барраси ва ҳалли онҳоро тақозо менамояд.

«Дар бисёр системаҳои ҳуқуқи рушдифта тариқи қонунгузори воситаҳои муқаррар карда мешаванд, ки тавассути онҳо имкониятҳои ҳуқуқи инсон (шахс) ва давлат дар мурофиаи суди баробар карда мешаванд. Аз ҷумла, намудҳои махсуси даъвоҳои маъмури (даъво оид ба мавриди баҳс қарор додан, маҷбур кардан, оид ба вогузор кардани ӯҳдадорӣ), вогузор кардани бори исботкунӣ ба мақомоти давлатӣ (шахси мансабдор) муқаррар карда мешаванд.

Дар робита бо ин, таъкид кардан ҷои аст, ки моҳи майи соли 2007 дар Тоҷикистон Кодекси рамиёти маъмури мавриди амал қарор дода шуд, ки он, бо вучуди ин, ба стандартҳои баррасии судии баҳсҳои давлатӣ-ҳуқуқӣ дар фаҳмиши мурофиаи маъмури, ҳамчун мурофиае, ки тарафҳо дар он шахси ҳуқуқӣ ва мақомоти давлатӣ/шахси мансабдор мебошанд, ҷавобгӯӣ нест. Масалан, дар Кодекси расмиёти маъмури Боби 6 «Расмиёти маъмури дар суд» вучуд дорад, ки дар он зикр гардидааст, ки «дар мурофиаи расмиёти маъмури дар суд муқаррароти Кодекси мурофиавии граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ мегарданд»³⁵.

Ҷорӣ намудани принципи мазкури исботкунӣ имкон медиҳад истеҳсолоти судии маъмури барои даъвогарон, нисбат ба истеҳсолоти судии граждани, ҷолибтар карда шавад. Ин имкон

³⁴ Моддаи 2 Кодекси мурофиавии ҳуқуқвайронкуниҳои маъмури

³⁵ Моддаи 114, қисми 2 Кодекси расмиёти маъмури Ҷумҳурии Тоҷикистон

медиҳад имкониятҳои исботкунии ҳарду тарафҳо баробар карда шаванд, зеро маҳз дар мақомоти ҳокимият маводи асосии исботкунанда чамъ мегардад. Суди маъмурӣ бояд на танҳо ҳакам, балки ҳамчунин ба андозаи муайян ёвари шаҳрвандон дар баҳс бо маъмурият, ки қудрати давлатиро дорост, бошад».³⁶

Дар ҳоли ҳозир дар як қатор кишварҳои ИДМ, масалан, дар Федератсияи Россия ва Ҷумҳурии Қазоқистон, ислоҳоти истеҳсолоти судии маъмурӣ маҳз дар заминаи дар мадди аввал гузоштани тартиби ҳалли баҳсҳои маъмурию ҳуқуқӣ гузаронида мешавад. Яъне, моҳиятан, истеҳсолоти судии маъмурӣ бояд баррасӣ ва ҳалли баҳсҳои байни мақомоти маъмурии идоракунӣ ва аҳолиро (шаҳрвандон ва ташкилотҳоро) дар бар гирад.

Азбаски дар доираи таҳқиқоти мазкур масъалаҳои оид ба иҷрои Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 дар қисмати қабули Кодекси нави мурофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ мегарданд, он гоҳ расман ин қисмати Барномаро иҷрошуда ҳисобидан мумкин аст. Дар айни ҳол, дар таҳқиқот ба масъалаи ҷудо намудан ва алоҳида баррасӣ кардани баҳсҳои маъмурию ҳуқуқӣ, ҳамчун тавсия барои дар оянда такмил додани қонунгузорию мурофиавии маъмурӣ дар доираи ислоҳоти судию ҳуқуқии минбаъда, дахл карда мешавад.

Файр аз ин, матни Кодекси нави мурофиавӣ ҳанӯз ҳам чандон дастрас намебошад ва бояд намояндагони касбҳои ҳуқуқии аҳли амал аз он огоҳии бештар дошта бошанд, ки ин дар Барнома пешбинӣ карда нашудааст.

³⁶ Реформа административно-деликтного и административно-процессуального законодательства в Казахстане (Алмат Габбасов, к.ю.н.), выступление на семинаре Европейского Союза и Республики Казахстан по правам человека «Вклад и участие гражданского общества в уголовно-правовых реформах в Казахстане», 21 ноября 2012 г.

4. ИСЛОҲОТИ ИҶРОИ ҚАРОРҲОИ СУДҲО (ИСТЕҲСОЛОТИ ИҶРО)

*Ҷадвали № 4. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи
ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солиҳои 2011-2013*

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунадагон
5.	Бо мақсади тақмили низоми истеҳсолоти иҷро ва аз байн бурдани муҳолифат дар ин самт таҳия ва пешниҳод намудани лоиҳаҳои санадҳои дахлдори меъёрии ҳуқуқӣ	соли 2011	Вазорати адлия, Суди олий, Суди олии иктисодӣ, Шӯрои адлия, Прокуратураи генерали

Истеҳсолоти иҷро дар Тоҷикистон, сарфи назар аз ислоҳоти аллакай анҷомдодашуда, ҳанӯз ҳам ба ислоҳоти ҷиддӣ зарурат дорад. Самаранок набудани кори иҷроҷиёни судро ҳам одамони оддӣ, ки бо низоми адолати судӣ рӯ ба рӯ гардидаанд ва ҳам ҳуқуқшиносон-ҳомӣёни ҳуқуқ, инчунин ҳуди давлат зикр мекунанд. Одамон моҳҳо наметавонанд ба иҷрои ҳатто чунин қарорҳо, ба монанди ситонидани алиментҳо ноил гарданд. Масалан, дар Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солиҳои 2011-2013 зикр шудааст, ки «новобаста аз он, ки иҷрои санадҳои судӣ (истеҳсолоти иҷро) ба тобеияти Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шудааст, ҳанӯз ҳам дар ин самт масъалаҳои ҳалталаб боқӣ мондаанд. Дар натиҷа иҷрои баъзе санадҳои судӣ мӯҳлатҳои тӯлонӣ идома ёфта, сабаби вайрон шудани ҳуқуқи манфиатҳои шахсони воқеию ҳуқуқӣ ва то андозае коста гардидани эътибори ҳокимияти судӣ гардидааст».

Ҳуқуқшиносон проблемаи мазкурро бо вучуд надоштани механизмҳои муассири иҷрои қарорҳои суд ва кофӣ набудани ваколатҳои судиҷроҷиён барои зуд ва натиҷабахш иҷро кардани қарорҳои суд алоқаманд мекунанд.

Ниҳоди (институти) иҷроҷиёни суд моҳи марти соли 2008 аз тобеияти Шӯрои адлия ба ихтиёри Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон супурда шуд, иҷроҷиёни суд аз ҷониби Вазорати адлия ба вазифа таъин ва озод карда мешаванд. Дар робита ба ин, дар чорҷубаи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои

солҳои 2007-2010 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи истеҳсолоти иҷро» дар таҳрири нав қабул карда шуд. Дар соли 2012 ба Қонуни мазкур тағйироту иловаҳо ворид карда шуданд, ки ваколатҳои иҷрочиёни судро (судичрочиёнро) васеъ менамоянд. Судичрочиён низ дар асоси Дастурамал оид ба ташкил, коргузорӣ ва таъминоти моддию техникии фаъолияти судичрочиён амал мекунанд.

Дар соли 2012 ба як қатор кодексҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (КМГ, КМИ ва ғайра) меъёрҳои марбут ба истеҳсолоти иҷро илова карда шуданд. Дар айни замон, механизмҳои татбиқи ваколатҳои алоҳидаи судичрочиён, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи истеҳсолоти иҷро» муқаррар карда шудаанд, чандон муассир намебошанд, ки ин дар навбати худ, боиси паст шудани самаранокии кори судичрочиён мегардад.

Қонун ҳифзи иҷрочии судро ҳангоми ўҳдадорихои худро иҷро кардани ў кафолат медиҳад, инчунин дар Қонуни мазкур кафолатҳои амнияти шахсии ў ва амнияти наздикони ў бинобар вазифаҳои худро иҷро карданаш зикр шудаанд. Иҷро накардани қарорҳо ва санадҳои суд боиси ҷавобгарӣ мегардад. Масалан, меъёрҳо оид ба ўҳдадории иҷроӣ санадҳои суд, ки эътибори қонунӣ пайдо кардаанд, барои тамоми мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидораи маҳаллӣ, шахсони мансабдор, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ дар моддаи 388 Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ, моддаи 15 Кодекси муурофиавии гражданин, моддаи Кодекси муурофиавии иқтисодӣ, моддаи 217 Кодекси муурофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурий зикр шудаанд.

Дар Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ проблемаи сари вақт иҷро накардани қарорҳои суд, ки дар амалия ба миён меояд, таъкид шудааст. Ба сифати сабабҳои асосӣ зиёдшавии қарорҳои судии баровардашуда ва камбуди шумораи кофӣ иҷрочиёни суд номбар шудаанд.

Дар ҳоли ҳозир дар ҷумҳурии 233 нафар судичрочиён фаъолият мекунанд, дар бисёр шаҳру ноҳияҳои Тоҷикистон танҳо як-ду нафар судичрочиён кор мекунанд. Дар айни ҳол, шумораи судьяҳо ҳоло 441 нафарро ташкил медиҳад, ки қариб ду маротиба аз шумораи судичрочиён зиёдтар аст.³⁷ Дар соли 2011 барои иҷро 37139 варақаи иҷро ворид гардида буд, аз ҷониби

³⁷ Ҷавоби Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти № 4-4-95 аз 22 январи соли 2014

судичрочиён 36573 қарор тибқи варақаҳои иҷро иҷро карда шуд. Дар соли 2012 39801 варақаи иҷро ворид шуда буд ва 36354 қарор иҷро карда шуд.³⁸ Ҳамин тариқ, дар соли 2011 566 қарор, дар соли 2012 3447 қарор тибқи варақаҳои иҷро иҷронашуда боқӣ монданд. Тавре ки дида мешавад, дар соли 2012 шумораи қарорҳои иҷронашуда тибқи ҳуҷҷатҳои иҷро якбора афзоиш ёфтааст, ки ин метавонад аз серкорӣ ва нарасидани судичрочиён дар ҷумҳурӣ гувоҳӣ диҳад.

Моҳи июли соли 2012 ба моддаи 17 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷрочиёни суд» илова ворид карда шуд, ки ба иҷрочиӣ суд имкон медиҳад бе иҷозати суд дар асоси аризаи шахси даъвогар бо қарори худ аз қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон берун рафтани шахси қарздорро маҳдуд кунад. Ҳамчунин ба Қонуни мазкур моддаи алоҳидаи 42¹ дорои мазмуни мушобеҳ илова карда шуд. Манъи мушобеҳ аллакай муддати тӯлонӣ ва бо муваффақият дар бисёр кишварҳои ҷаҳон барои ситонидани маблағ аз қарздорон истифода мегардад. Мутаассифона, чораи мазкур дар байни иҷрочиёни суди пурсидашуда ҳамчун чораи самарабахш арзёбӣ намегардад (тавре ки посухдиҳандагон зикр намуданд, бинобар вуҷуд надоштани механизмҳои самарабахши татбиқи он) ва дар амал танҳо аз ҷониби як иҷрочиӣ суд истифода шудааст.

Дар моддаи 98 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи истеҳсолоти иҷро» меёр оид ба мукофотони иҷрочиӣ суд (судичрочиӣ), ки сари вақт қарори судро иҷро кардааст, ба андозаи 5% аз маблағи ситонидаи ӯ ё арзиши молу мулк муқаррар шудааст. Маблағи мукофотпулӣ дар доираи даҳ нишондиҳанда барои ҳисобҳо барои иҷроӣ қарорҳои дорои хусусияти молумулкӣ ва чор нишондиҳанда барои ҳисобҳо тибқи ҳуҷҷати иҷроӣ дорои хусусияти ғайри молумулкӣ маҳдуд карда мешавад. Вале, дар амалия зиёда аз нисфи судичрочиёни пурсидашуда (63%) барои сари вақт иҷро кардани ҳуҷҷати иҷро мукофотпулӣ намегиранд.

³⁸ Ҷавоби Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти № 4-4-1338 аз 09 октябри соли 2013

Мукофотпулӣ барои сари вақт иҷро кардани варақаи иҷроия

Ба сифати чораҳои маҷбурии нисбатан самараноки иҷрои қарори суд бештари посухдиҳандагон (62%) ба амволи манқул шахси қарздор бастанӣ ҷарима, 16 Ҷоизи посухдиҳандагон ба амволи ғайриманқули шахси қарздор бастанӣ ҷарима ва 12 Ҷоизи посухдиҳандагон ба ҳуқуқи талаб қардан ва дигар ҳуқуқи возғузории амволи қарздор ҷарима бастанро номбар қарданд. Чораҳои аз Ҳама бемаҳсултарин (шояд, бинобар вучуд надоштани механизмиҳои таъсирбахш) маҳдудкунии хориҷшавии шахси қарздор аз қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон (13%), инчунин ҳабси молу мулк (13%) номбар шуданд.

Иҷроиёни суд аксар вақт бо зӯҳуроти манфӣ аз ҷониби шаҳрвандоне, ки таҳти ҷорабиниҳои маҷбурии иҷрои қарори суд қарор дода мешаванд, рӯ ба рӯ мегарданд. 12 Ҷоизи пурсидашудагон ба унвони худ таҳдид гирифтаанд ё ки ба саломатии онҳо зарар расонида шудааст. Аз ҷумлаи посухдиҳандагони мазкур ба 66 Ҷоизашон муяссар гардидааст ин проблемаҳоро бо роҳи муроҷиат қардан ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ҳал намоянд. Вале, 34 Ҷоизи посухдиҳандагон ҳатто баъди муроҷиати чандинқарата ба прокуратураи шаҳр натавонистанд худро аз таҳдиди «мизочони» худ ҳимоят кунанд.

Ақсарияти қулли иҷроиёни суд (83%) ба тақмили ихтисос дастрасӣ доранд, семинарҳо барои онҳо ҳар моҳ баргузор қарда мешаванд ва дар тӯли сол ба таври илова барои онҳо қурси 10-рӯзаи тақмили ихтисос гузаронида мешавад. 67 Ҷоизи

посухдиҳандагон тренинго ва курсҳои доиршавандаи такмили ихтисосро босифат мешуморанд. Танҳо посухдиҳандагон аз ВМКБ умуман имконияти такмили ихтисосро надоранд, зеро барои онҳо ҳеҷ вақт курсҳои такмили ихтисос гузаронида нашудаанд, гарчанде ки баъзеи онҳо ҳатто таҳсилоти дахлдор надоранд.

Ҳамаи иҷрочиёни суди пурсидашуда дар бораи мӯҳлатҳои иҷроии қарорҳо (2 моҳ) ва дар бораи қарорҳое, ки бояд фавран иҷро карда шаванд (ситонидани алиментҳо, аз даст додани саробон, расонидани зарар ба саломатӣ ва ғайра) огоҳӣ доранд.

Қариб ҳамаи посухдиҳандагон (92%) ба сифати ҷораи аз ҳама таъсирбахш барои баланд бардоштани самаранокии кори иҷрочиёни суд баланд бардоштани музди меҳнат ва беҳтар намудани заминаи моддию техникий дастгоҳи иҷрочиёни судро номбар карданд. Ҳамчунин зарурати ворид намудани тағйирот/иловаҳо ба қонунгузори дар бораи истеҳсолоти иҷроия зикр карда шуд (21%). Вале, судиҷрочиён мушаххас зикр накарданд, ки маҳз чиро онҳо меҳостанд дар қонунгузори оид ба истеҳсолоти иҷро тағйир диҳанд.

Бо вучуди ин, тавре ки дар амалия маълум гардид, васеъ намудани ваколатҳо ба иҷроии саривақтии қарорҳои суд бинобар заиф будани заминаи моддию техникий, вучуд надоштани механизмҳои муассири татбиқи қонунгузори оид ба истеҳсолоти иҷроия ва омодагии (тарбияи) касбии ғайрикофӣ иҷрочиёни суд, мусоидат намекунад.

5. ШАКЛҲОИ ҒАЙРИСУДИИ ҲАЛЛИ БАҲСҶО

*Ҷадвали № 5. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи
ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013*

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунадагон
2.	Таҳлили қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ба он ворид намудани тағйиру иловаҳои дахлдор оид ба беҳтарсозии фаъолияти низоми адолати судӣ, ки дар худ инҳоро дар бар мегирад: ... - рушди расмиёти ҳалли тосудӣ ва ғайрисудии ҳалли баҳсҳо, пеш аз ҳама байни шаҳрвандон ва мақомоти давлатӣ ...;	соли 2011	Шӯрои адлия, Суди оли, Суди олии иқтисодӣ, Вазорати адлия, Прокуратураи генералӣ, Маркази миллии қонунгузори

Тартиби ғайрисудии ҳалли баҳсҳо маънои истифодаи усулҳои алтернативии ҳалли баҳсҳо дорад. Таҳти мафҳуми усулҳои алтернативии ҳалли баҳсҳо усулҳои фаҳмида мешаванд, ки нисбати тартиби судӣ алтернативӣ мебошанд. Онҳо имкон медиҳанд сарбории судҳо камтар карда шаванд ва баҳсҳо бе анҷомдиҳии ваколатҳои мақомоти судӣ танзим карда шаванд. Бояд усулҳои тосудӣ ва ғайрисудии ҳалли баҳсҳо фарқ кард. Воситаҳои тосудии ҳалли баҳсҳо – воситаҳои қонун пешбининамудае мебошанд, ки тарафҳо ўҳдадоранд онҳоро барои ҳалли баҳсҳои бамиёномада истифода кунанд, ва танҳо дар ҳолате ки, агар онҳо ба танзими баҳс мусоидат накарда бошанд, тарафҳо ҳуқуқ доранд ба суд муроҷат кунанд. Ҳатмӣ будани истифодаи воситаи дахлдор – хусусияти хоси воситаҳои тосудии ҳалли баҳсҳо мебошад. Усулҳои ғайрисудии ҳалли баҳсҳо – усулҳои мебошанд, ки ба ҷойи усули судии ҳалли баҳс истифода карда мешаванд. Ба онҳо музокирот, миёнаравӣ ва ғайра мансубанд. Истифодаи усулҳои ғайрисудии ҳалли баҳсҳо тарафҳо аз имконияти муроҷиат намудан ба мақомоти судӣ маҳрум намекунад. Хусусияти хоси усулҳои ғайрисудии ҳалли баҳсҳо истифодаи онҳо танҳо бо розигии тарафҳо мебошад.

Рушди расмиёти тартиби ғайрисудӣ аз давраи татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2007-2010 оғоз

ёфтааст. Дар чорчӯбаи ин Барнома ниҳоди (институти) тартиби ғайрисудии ҳалли баҳсҳо – суди ҳакамӣ таъсис дода шуда буд.

Танзими ҳуқуқи баррасии ҳакамӣ бо Қонуни алоҳиддаи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои ҳакамии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 5 январи соли 2008 сурат мегирад. Дар қаламрави кишвар метавонанд судҳои ҳакамии доимоамалкунанда ва як бор амалкунанда таъсис дода шаванд.³⁹ Судҳои ҳакамии доимоамалкунанда аз тарафи ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ – шахсони ҳуқуқӣ таъсис дода мешаванд ва наметавонанд дар назди мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ таъсис дода шаванд.⁴⁰

Суди ҳакамии доимоамалкунанда вақте таъсисёфта ҳисобида мешавад, ки шахси ҳуқуқӣ дар бораи таъсиси суди ҳакамии доимоамалкунанда қарор қабул намуда, Низомномаи суди ҳакамии доимоамалкунанда ва рӯйхати ҳакамҳоро тасдиқ карда бошад.⁴¹ Шахси ҳуқуқӣ таъсисдодаи суди ҳакамии доимоамалкунанда ба суди босалоҳияте, ки дар ҳудуди чойгиршавии суди ҳакамии доимоамалкунанда ҳокимияти судиро амалӣ менамояд, нусхаи ҳуҷҷатҳоеро, ки ба таъсис ёфтани суди ҳакамии доимоамалкунанда шаҳодат дода, тибқи қисми чоруми ҳамин модда пешбинӣ шудаанд, мефиристад.⁴²

Вале, таҷрибаи татбиқи қонун камбудихои муайянеро дар татбиқи баъзе муқаррарот, дар баъзе ҳолатҳои диггар бошад, ҳатто вучуд надоштани онҳоро нишон дод.⁴³ Масалан, дар қонун вучуд надоштани тафсири дақиқи доираи ҳуқуқи (тобеияти) судҳои ҳакамӣ боиси ҳалли беасоси парвандаҳо дар амал гардид.

Сарфи назар аз он, ки дар моддаи 38 Қонуни мазкур қоидае муқаррар шудааст, ки ҳангоми он ба суди ҳакамӣ тобеъ набудани баҳс боиси қатъ карда шудани парванда мегардад, меёри мушаххаси муқарраркунандаи он, ки маҳз кадом баҳсҳо ба суди ҳакамӣ тобеъ мебошанд, дар Қонуни мазкур вучуд надошт. Барои аз байн бурдани духӯрағӣ дар тафсири мазмуни

³⁹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои ҳакамӣ», моддаи 3, банди 1

⁴⁰ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои ҳакамӣ», моддаи 3, банди 2 ва 3

⁴¹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои ҳакамӣ», моддаи 3, банди 4

⁴² Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои ҳакамӣ», моддаи 3, банди 5

⁴³ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои ҳакамӣ», Абдуҷалилов Абдуҷаббор, н.и.х, Раиси Ассотсиатсии судҳои ҳакамии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2011

моддаи 20, ки муқаррароти умумии салоҳияти суди ҳакамиро муқаррар менамояд ва барои дақиқ муайян кардани тобеияти баҳсҳо ба суди ҳакамӣ, ба Қонуни мазкур моддаи махсуси 4¹ бо номи «Тобеияти баҳсҳо ба суди ҳакамӣ» ворид карда шуд.⁴⁴ Камбудии дигар дар Қонуни мазкур ҳамчунин вучуд надоштани мӯҳлатҳои муҳокимаи парвандаҳо аз ҷониби судҳои ҳакамӣ буд. Бинобар ин, ба ин Қонун моддаи махсуси 25¹ «Мӯҳлати муҳокимаи ҳакамии суди ҳакамӣ» илова карда шуд.⁴⁵

Дар чорчӯбаи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 муқаррар карда шуда буд, ки рушди расмиёти ғайрисудии ҳалли баҳсҳо идома дода шавад. Дар соли 2013 бо ташаббуси ташкилоти ҷамъиятии «Ассотсиатсияи байналмилалӣ оид ба ҳифзи занон-муҳоҷирони меҳнатӣ» гурӯҳи кории ҷамъиятӣ оид ба таҳияи лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи медиатсия (миёнаравӣ)» таъсис дода шуд. Ба ҳайати гурӯҳи кории ҷамъиятӣ намояндагони Маҷлиси Оли (Парламент), Вазорати адлия, Шӯрои адлия, инчунин як қатор ташкилотҳои ҷамъиятӣ ворид шуданд. Дар яке аз мизҳои мудаввар гурӯҳи корӣ лоиҳаи Қонун «Дар бораи медиатсия»-ро пешниҳод намуд, ки он аз 4 боб ва 31 модда иборат мебошад.

Қобили зикр аст, ки мутобиқи нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барнома рушди шаклҳои ғайрисудии ҳалли баҳсҳо, пеш аз ҳама, байни шаҳрвандон ва мақомоти давлатӣ пешбини гардидааст. Вале, лоиҳаи қонун дар қисмати соҳаи татбиқи (истифодаи) медиатсия (миёнаравӣ) расмиёти истифодаи медиатсияро дар мавриди басҳои аз муносибатҳои шаҳрвандӣ, меҳнатӣ, оилавӣ ва дигар муносибатҳои ҳуқуқӣ бароянда, хангоме ки яке аз тарафҳо метавонад мақомоти давлатӣ бошад, истисно мекунад.⁴⁶ Дар ҳоли ҳозир муҳокимаи васеи лоиҳаи қонун дар соли 2014 ба нақша гирифта шудааст. Дар давраи татбиқи Барнома ягон тағйирот ё иловаҳо ба қонунгузори амалкунанда, ки расмиёти тартиби тосудии ҳалли баҳсҳо ба танзим мебароранд (тартиби даъвогӣ, расмиёти мусолиҳа ва ғайра), ворид карда нашуданд.

⁴⁴ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои ҳакамӣ» аз 3 июли 2012, № 862

⁴⁵ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои ҳакамӣ» аз 3 июли 2012, № 862

⁴⁶ Лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи медиатсия (миёнаравӣ)» моддаи 1, банди 4

V. ҲИСОБОТДИҲАНДАГӢ ВА ШАФФОФИЯТИ НИЗОМИ СУДӢ

1. ДАСТРАСӢ БА КАСБИ СУДЯГӢ ВА ТАКМИЛИ ИХТИСОСИ СУДЯҶО

Судяҳои Суди конститусионӣ, Суди Олӣ ва Суди Олии иқтисодиро бо пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб менамояд.⁴⁷ Коллегияҳои тахассусии судяҳои Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Суди Олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи муносиб будани номзадҳо мувофиқан ба мансаби судьяи Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва судьяи Суди Олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳулоса медиҳанд.⁴⁸ Судяҳои ҳамаи дигар судҳоро бо пешниҳоди Шӯрои адлия Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъин менамояд.⁴⁹ Коллегияи тахассусии дар назди Шӯрои адлия мустақилона амалкунанда⁵⁰, ки аз Раис, муовинони ӯ 9 судяҳои судҳои ҳарбии гарнизонҳо, судҳои Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе, шаҳрҳо, ноҳияҳои тобеи марказ ва судҳои иқтисодии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе иборат мебошад, бо пешниҳоди Раиси Шӯрои адлия дар бораи муносиб будани судяҳо барои таъин ба мӯҳлати нави ваколат ё ин ки пешниҳод ба вазифаи судьяи суди болоӣ ба Шӯрои адлия ҳулоса медиҳад.⁵¹

Ба вазифаи судяҳои суди шаҳр ва ноҳия, суди ҳарбӣ, Суди иқтисодии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, суди иқтисодии вилоятӣ, Суди иқтисодии шаҳри Душанбе

⁴⁷ Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 14, банди 1

⁴⁸ Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 107, банди 1

⁴⁹ Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 14, банди 2

⁵⁰ Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 106

⁵¹ Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 107, банди 2

ҳуқуқшиносоне таъин мешаванд, ки синнашон аз 25 кам ва аз 65 зиёд набошад, ҳадди ақал 3 сол собиқаи кории касбӣ дошта бошанд.⁵² Талабот нисбати синну сол ва собиқаи кории касбӣ ҳамчунин ба судяҳои судҳои болоӣ татбиқ мегарданд. Масалан, судяҳои судҳои вилоятҳо, Суди олии иқтисодӣ ва Суди олий бояд синнашон аз 30 поён набошад ва на камтар аз 5 сол собиқаи кории судягӣ дошта бошанд.⁵³ Судяҳои Суди конституционӣ бояд синнашон аз 30 поёнтар набошад ва на камтар аз 10 сол собиқаи кории касбӣ дошта бошанд.⁵⁴

А. РАСМИЁТИ (ТАРТИБИ) ТАШКИЛ НАМУДАНИ ИМТИҲОНИ ТАХАССУСӢ

Ҷадвали №6. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунадагон
13.	Омухтани масъалаҳои тақмилиҳии талаботи тахассусие, ки ба судяҳо пешниҳод карда мешаванд (аз он ҷумла синни таъин ё интиҳоб ба вазифаи судя, мавҷудияти собиқаи корӣ), бемуҳлат ба вазифа таъин ё интиҳоб намудан судяе, ки собиқаи кории беш аз 10 сол дорад ва мусбӣ тавсия шудааст...	солҳои 2011-2013	Суди конституционӣ, Суди олий, Суди олии иқтисодӣ, Шӯрои адлия, Вазорати адлия.

Имтиҳони тахассусии номзад ба вазифаи судягиро комиссияи имтиҳонии Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мегузаронад.⁵⁵ Дастрасӣ ба касби судя аз лаҳзаи ба Шӯрои адлия пешниҳод

⁵² Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон моддаи 85; Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаҳои 11 ва 15; Низомномаи комиссияи имтиҳонӣ моддаи 2.3

⁵³ Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон моддаи 85; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаҳои 11 ва 85

⁵⁴ Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон моддаи 89; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 11; Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конституционӣ», моддаи 4

⁵⁵ Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 103

гардидани аризаи номзад дар хусуси ба супурдани имтиҳони тахассусӣ иҷозат додани ӯ оғоз мегардад. Панҷ рӯз қабл аз имтиҳон Раиси Шӯрои адлия рӯйхати шахсонро, ки барои супурдани имтиҳон роҳ дода шудаанд, тасдиқ менамояд.⁵⁶ Аъзои комиссияи имтиҳониро Шӯрои адлия бо пешниҳоди Раиси Шӯрои адлия ба мӯҳлати ваколати 10 сол таъин менамояд.⁵⁷

Имтиҳони тахассусӣ дар шакли шифоҳӣ аз рӯи билетҳо ё дар шакли матнӣ хаттӣ гузаронида мешавад, ки дар он дониши номзад дар соҳаи ҳуқуқ (ҳуқуқи конституционӣ, граждонӣ, муҳофизати граждонӣ, ҳуқуқи муҳофизати меҳнат, маъмури, оила, манзил, хоҷагӣ-муҳофизатӣ, инчунин санадҳои байналмилалӣ ҳуқуқи оид ба ҳуқуқи инсон, ки онҳоро Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф намудааст) санҷида мешавад. Шифоҳӣ ё хаттӣ будани шакли имтиҳонро Шӯрои адлия муайян менамояд.⁵⁸

Натиҷаҳои имтиҳони тахассусӣ мӯҳлати 3 сол эътибор доранд. Шахсоне, ки имтиҳонро бо муваффақият супурдаанд, ба захираи кадрҳо ба вазифаи судягӣ дохил карда мешаванд.⁵⁹ Шахсоне, ки имтиҳонро насупурдаанд, ба захираи номзадҳо ба вазифаи судягӣ дохил карда мешаванд ва ҳуқуқ доранд дубора имтиҳон супоранд. Ғайр аз ин, номзадҳое, ки имтиҳонро бо муваффақият супурдаанд, вале дар муддати се соли минбаъда таъинот нагирифтаанд, ҳамчунин бояд дубора имтиҳон супоранд.

Тибқи натиҷаҳои имтиҳони тахассусӣ комиссияи имтиҳонӣ хулоса таҳия менамояд, ки дар он ба сифатҳои касбии номзад ба вазифаи судягӣ баҳо дода мешаванд.⁶⁰ Қарори комиссияи имтиҳонӣ дар шакли хулоса бо дарназардошти аксарияти овозҳои аъзои комиссияи дар ҷаласа иштирокдошта қабул карда мешавад.⁶¹ Иқтибос аз хулоса ё нусхаи хулоса баъди 3 рӯзи эълон гардидани он ба шахсони манфиатдор фиристода мешавад.⁶² Комиссияи имтиҳонӣ ҳуқуқ дорад дар асоси ҳолатҳои нав ошкоргардида қарори худро бекор кунад ё тағйир

⁵⁶ Низомномаи комиссияи имтиҳонӣ моддаи 2(1), 2(3), 2(6).

⁵⁷ Низомномаи комиссияи имтиҳонӣ моддаи 1(1) -1(2).

⁵⁸ Низомномаи комиссияи имтиҳонӣ моддаи 2(7).

⁵⁹ Низомномаи комиссияи имтиҳонӣ моддаи 2(11).

⁶⁰ Низомномаи комиссияи имтиҳонӣ моддаи 2(9).

⁶¹ Низомномаи комиссияи имтиҳонӣ моддаи 3(5).

⁶² Низомномаи комиссияи имтиҳонӣ моддаи 3(9).

диҳад.⁶³ Аз қарори комиссияи имтиҳонӣ ба суд шикоят пешниҳод кардан мумкин аст.⁶⁴

На дертар аз 5 рӯзи баъди қабули қарор комиссияи имтиҳонӣ хулосаи худро ба Шӯрои адлия пешниҳод мекунад, ки он баъдан ба Коллегияи таҳассусии судяҳои судҳои поёни пешниҳод манзур менамояд.⁶⁵ Баъд аз ин коллегияи таҳассусӣ дар хусуси ба вазифаи судягӣ тавсия намудани номзади пешниҳодшаванда, ё ки дар бораи рад кардани ӯ қарор қабул менамояд. Хулосаи Коллегияи таҳассусӣ дар мӯҳлати се сол эътибор дорад.⁶⁶

Раиси Шӯрои адлия бо дарназардошти хулосаи комиссияи имтиҳонӣ ва Коллегияи таҳассусӣ номзадҳо ба вазифаи судягиро барои баррасӣ дар ҷаласаи Шӯрои адлия пешниҳод мекунад.⁶⁷ Баъди қабул гардидани қарор Шӯрои адлия пешниҳодҳоро оид ба масъалаи таъини номзадҳои имтиҳобшуда ба Президент манзур менамояд.⁶⁸

Талаботи асосӣ нисбати номзад ба судягӣ, ба гуфтаи намоёндагони пурсидашудаи Шӯрои адлия, се соли охир тағйир наёфтаанд. Як нафар посухдиҳанда зикр намуд, ки талаботи асосӣ донишу маҳорати касбӣ, одоби муоширати судягӣ, поквичдонӣ ва боодоби, эҳтиром нисбат ба Ватан ва халқ мебошанд. Посухдиҳандаи дигар донистани ҳатмии забони давлатро зикр намуд. Ба ақидаи посухдиҳандагон дар ҳоли ҳозир имтиҳонҳои таҳассусӣ аслан дар шакли шифоҳӣ гузаронида мешаванд.

Масъалаи оид ба сатҳи мундариҷаи имтиҳонот, ба дарҷаи кофӣ таҳия гардидан ва мураккабии онро барои муқаррар намудани дониши касбии зарурии докталабон баррасӣ намуда, яке аз намоёндагони Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, сатҳи мундариҷаи имтиҳонотро паст арзёбӣ намуд. Намояндаи дигари Шӯрои адлия сатҳи мундариҷаи имтиҳонотро баланд арзёбӣ намуда, онҳоро ба дараҷаи кофӣ таҳиягардида меҳисобад. Мувофиқи матлаб будани ба мӯҳлати якумри таъин

⁶³ Низомномаи комиссияи имтиҳонӣ моддаи 3(7).

⁶⁴ Низомномаи комиссияи имтиҳонӣ моддаи 1(4).

⁶⁵ Низомномаи комиссияи имтиҳонӣ моддаи 2(10).

⁶⁶ Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 107

⁶⁷ Низомномаи комиссияи имтиҳонӣ моддаи 2(10).

⁶⁸ Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 97

ё интиҳоб намудани судяҳоро барои таъмини кафолатҳои мустақилият ва самарабахшии фаъолияти судяҳо намояндагони Шӯрои адлия яқдилона ҷонибдорӣ менамоянд.

89 Ҷоизаи судяҳои пурсидашудаи доираи ҳуқуқи умумӣ стандартҳои пешниҳодшударо барои гирифтани мақоми судяҳо баланд ва ба талаботи қонунгузори мутобик меҳисобанд. 11 Ҷоизаи судяҳо талаботи мавҷудаи супурдани имтиҳотро начандон баланд ва ғайриобъективӣ мешуморанд. 96 Ҷоизаи судяҳо ба расмиёти супурдани имтиҳоноти таҳассусӣ эътибордоранд ва 4 Ҷоизашон расмиёти мазкурро ба қадри кофӣ шаффоф намеҳисобанд. 61 Ҷоизаи судяҳо чунин мешуморанд, ки мундариҷаи имтиҳонот ба қадри кофӣ таҳияшуда ва мураккаб меҳисобанд, 29 Ҷоизаи пурсидашудагон мундариҷаи имтиҳонотро мутобикбуда арзёбӣ намуданд. 10 Ҷоизаи судяҳои пурсидашуда ба мундариҷаи имтиҳонот эътибордоранд ва онро чандон мукамал намеҳисобанд.

Дар Барнома омӯзиши масъалаҳои тақдирҳои талаботи таҳассусӣ, инчунин бемӯҳлат таъин ва (ё) интиҳоб намудани судяҳои дорои собиқаи кории беш аз 10 сол, ки мусбӣ тавсия шудаанд, пешбинӣ гардидаанд. Мутаассифона, ба гурӯҳи таҳқиқотӣ муяссар нагардид дар бораи натиҷаҳои омӯзиши масъалаҳои мазкур иттилоот дарёфт намояд.

Вале, таҳлили расмиёти гузаронидани имтиҳони таҳассусӣ, инчунин нақши зиёди Раиси Шӯрои адлия дар қабули қарорҳо, ки ӯ ҳамзамон Раиси комиссияи таҳассусӣ ва коллегияи таҳассусии Шӯрои адлия мебошад, имкон медиҳанд ҳуҷҷатҳои карда шаванд, ки расмиёти вобастагӣ доранд ва нақши комиссияи таҳассусӣ дар қабули қарори ниҳой аз рӯи натиҷаҳои имтиҳон фаъол намебошад.

Мундариҷаи имтиҳони таҳассусӣ, асосан, ба санҷиши дониши назариявии номзадҳо ба вазифаи судягӣ нигаронида шудааст ва санҷиши дониши хаттӣ ва (ё) амалӣ, инчунин малакаи истифодаи ҳолатҳои гипотетикӣ ҳалли баҳсҳои судиро дар асоси қонунҳо ва амалияи судӣ дар бар намегирад. Қарори комиссияи таҳассусӣ, моҳиятан, ниҳой намебошад ва аз Раиси Шӯрои адлия, ки ҳамзамон шахси аввал, ҳам дар комиссияи таҳассусӣ ва ҳам дар коллегияи Шӯрои адлия мебошад, ки ӯ минбаъд рӯйхати номзадҳоро ба вазифаи судяи доираи ҳуқуқи умумӣ ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои қабули қарор дар бораи таъинот пешниҳод мекунад.

В. ТАКМИЛИ ИХТИСОСИ СУДЯҲО

*Ҷадвали № 7. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи
ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои соли 2011-2013*

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунандагон
2.	Таҳлили қонунгузори (қонунҳои) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ба онҳо ворид намудани тағйиру иловаҳои дахлдор оид ба беҳтарсозии фаъолияти низоми адолати судӣ, ки дар худ инҳоро дар бар мегирад: ... - тақмили механизми тақмили ихтисос ва аттестатсияи тахассусии судяҳо; ...	соли 2011	Шӯрои адлия, Суди олий, Суди олии иқтисодӣ, Вазорати адлия, Прокуратураи генералӣ, Маркази миллии қонунгузорӣ

Судя дар ду сол як маротиба ба тақмили ихтисос фарогирифта шуда, пас аз хатми он ба ӯ бо тартиби муқарраргардида сертификат дода мешавад.⁶⁹ Шӯрои адлия ваколатдор аст ба ташкил намудани тақмили ихтисоси судяҳо, қоромӯз-судяҳо ва қормандони дастгоҳи судҳо машғул шавад.⁷⁰ Бо мақсади иҷрои вазифаи мазкур бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2003 дар назди Шӯрои адлия Маркази таълимии судяҳо таъсис дода шуда буд.⁷¹

Роҳбарии фаъолияти Маркази таълимии судяҳоро Шӯрои Ҷамоҳангсозӣ ба ӯҳда дорад, ки он ҷаласаҳои худро сола ду маротиба баргузор менамояд ва, дар қатори вазифаҳои дигар, бӯҷети Маркази таълимии судяҳо ва барномаҳои таълимии онро тасдиқ менамояд. Маркази таълимии судяҳо ҳамчунин дар сохтори худ Шӯрои илмию маваратӣ дорад, ки ба ҳайати он судяҳои амалкунанда ва олимони ҳуқуқшинос дохил мешаванд. Ҳайати дастгоҳи Маркази таълимии судяҳо аз ҳашт нафар

⁶⁹ Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 12

⁷⁰ Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 98

⁷¹ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъсиси Маркази таълимии судяҳо» (Қарори №. 150, 31 марта соли 2003 интишор шудааст)

иборат аст, аз ҷумла директори Марказ, ки аз ҷониби Президент ба вазифа таъин ва аз вазифа озод карда мешавад.⁷²

Намояндагони Шӯрои адлия ба гурӯҳи таҳқиқотӣ изҳор намуданд, ки ҳар сол дар Шӯрои таълимии Маркази таълимӣ барои судяҳо барномаи таълимӣ нав мешавад. Баъди ба анҷом расидани барномаи таълимӣ, тавре ки посухдиҳандагон зикр намуданд, ба дониши гирифтаи онҳо баҳо дода мешаванд. Баҳодихӣ тавассути гузаронидани тест (санҷиш) ва ҷамбаст кардани натиҷаҳо сурат мегирад. Ҳамчунин посухдиҳандагон изҳор намуданд, ки амалияе вучуд дорад, ки иштироккунандагони семинарҳо (судяҳо) доимо ба инструктороне, ки семинарҳоро мегузаронанд, баҳо медиҳанд. Ба савол дар бораи он, ки оё барномаи таълимии алоҳида барои раисон ва муовинони раисони судҳо вучуд дорад, намояндагони Шӯрои адлия ҷавоб доданд, ки чунин барнома вучуд надорад ва илова карданд, ки роҳбарони судҳо дар гурӯҳҳои умумӣ яқоя бо судяҳо омӯзонида мешаванд. Бо дарназардошти он, ки раисони суд, ғайр аз ваколатҳои судӣ, метавонанд функсияҳои намояндагӣ ва маъмури, аз ҷумла назорат ба кормандони ғайрисудии судҳо, низ дошта бошанд, анҷомдиҳии функсияҳои идоракунӣ омӯзиши алоҳида ро дар соҳаи идоракунӣ тақозо менамояд.

96 фоизи судяҳо зикр намуданд, ки имконият доранд дар ҷараёни анҷомдиҳии фаъолияти касбӣ ихтисоси худро такмил диҳанд, омӯзиширо басо муфид ва босифат меҳисобанд. Танҳо 4 фоизи онҳо изҳор намуданд, ки чунин имкониятро надоштанд.

Мутаассифона, ба гурӯҳи таҳқиқотӣ муяссар нашуд маълум кунанд, ки Шӯрои адлия кадом чораҳоро барои такмилдиҳии механизми такмили ихтисоси судяҳо ва аттестатсияи тахассусии судяҳо дар ҷорҷӯбаи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 андешидааст. Барои муайян кардани иҷрои банди мазкур ба Шӯрои адлия саволҳо пешниҳод шуда буданд, вале ҷавобе гирифта нашуд. Маълум аст, ки да Маркази таълимии судяҳои назди Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон соле як маротиба курсҳои такмили ихтисоси судяҳоро ташкил менамояд. Тавре ки маълум гардид, курсҳои алоҳидаи такмили ихтисос барои раисони мақомоти судӣ доир карда намешаванд.

⁷² Дар ҳамон ҷо бандҳои 2, 4.

2. ДАСТРАСӢ БА ИТТИЛОӢ ОИД БА ФАӢОЛИЯТИ МАҚОМОТИ СУДӢ

Дар қисми тавсифии Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013, баъзе муқаррарот оид ба зарурати таъмини тобеият ва шаффофияти фаъолияти мақомоти судӣ зикр шудаанд. Масалан, «*бо мақсади такмилдиҳӣ ва тақвиятбахшии ҳокимияти судӣ*» «... такмилдиҳии сохтори мақомоти судӣ ва васеъ намудани ваколатҳои онҳо ... мушаххас намудани вазифаҳои онҳо ва таъмин намудани шаффофияти фаъолияти онҳо» пешниҳод карда мешавад. Дар Барномаи мазкур проблемаи коррупсия дар системаи (низоми) адолати судӣ ҳамчун «*кирдори зиддиахлоқӣ ва зиддиқонунӣ, дар баробари расонидани зарар ба асосҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ ва бунёди иҷтимоӣ фарҳангии давлат, ки метавонад обрӯю эътибори ҳокимияти давлатиро коҳиш диҳад ва ба бесамару суст гардидани фаъолияти он боис шавад*» арзёбӣ гардидааст.

Чадвали № 8. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгуи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунандагон
2.	Таҳлили қонунгузории (қонунҳои) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ба онҳо ворид намудани тағйиру иловаҳои дахлдор оид ба беҳтарсозии фаъолияти низоми адолати судӣ, ки дар ҳуд инҳоро дар бар мегирад: ... - таҳия ва татбиқи механизмҳои пешниҳоди иттилооти ҳарсола оид ба фаъолияти ҳар як судя ва баланд бардоштани масъулияти судяҳо дар қабули қарорҳо; ...	соли 2011	Шӯрои адлия, Суди олий, Суди олии иқтисодӣ, Вазорати адлия, Прокуратураи генералӣ, Маркази миллии қонунгузорӣ

Дар Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 ҳамчунин чорабиниҳо оид ба таҳия ва татбиқи механизмҳои пешниҳоди иттилооти ҳарсола дар бораи фаъолияти ҳар як судя ва баланд бардоштани сатҳи масъулият дар қабули қарорҳо пешбинӣ шудаанд. Дар робита бо ин, соли 2012 ба Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои

Чумхурии Тоҷикистон» илова ворид карда шуд, ки он ҳамаи судяҳоро (ба ғайр аз судяҳои Суди конституцсионӣ) ўҳдадор месозад дар охири ҳар сол ба раисони судҳои дахлдор ва Раиси Шӯрои адлия дар бораи фаъолияти солони худ ҳисобот пешниҳод кунанд.⁷³ Бояд зикр намуд, ки ба ғайр аз ўҳдадори иловагии зерини чоригардидаи ҳар сол пешниҳод кардани ҳисобот, судяҳо (ба ғайр аз судяҳои Суди конституцсионӣ) ҳамчунин ўҳдадоранд соле ду маротиба дар бораи пешрафти (ҳолати) парвандаҳои судӣ ва дар бораи маҳкумшудагон ба Шӯрои адлияи Чумхурии Тоҷикистон маълумоти омори пешниҳод кунанд. Бо вучуди ин, чунин талабот нисбати ҳисоботдиҳӣ барои судяҳо сарбории маъмурии аз ҳад гарон ва зиёдатӣ буда метавонад, ки дар натиҷа наметавонад шаффофии фаъолияти судяҳоро таъмин намояд ва масъулияти онҳоро дар қабули қарорҳо баланд бардорад.

Заминаи ҳуқуқии таъмини дастрасӣ ба иттилооти мақомоти ҳокимияти давлатӣ, аз ҷумла, иттилоот оид ба парвандаҳои судии баррасишаванда, Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи дастрасии иттилоот» мебошад⁷⁴. Қонун маҳдудкунии дастрасииро ба иттилоот дар бораи фаъолияти мақомоти ташкилотҳо ва шахсони мансабдори онҳо манъ мекунад⁷⁵. Яке аз усулҳои таъмини дастрасӣ ба иттилоотро қонун ҳатмӣ будани расонидани иттилоот ба маълумоти умум тариқи дар нашрияҳои махсус чоп кардани ҳуҷжатҳои расмӣ, ҷойгир намудани онҳо дар маъхазу манбаъҳои маълумоти дастраси доираи номаҳдуди шахсони манфиатдор муқаррар кардааст⁷⁶. Иҷрои вазифаҳои ташкили дастрасӣ ба иттилоот дар сохтори мақомоти ташкилотҳо ба зиммаи хадамоту шўъбаҳои мақомоти давлатӣ ва ҳамчунин ба зиммаи роҳбарони мушаххас гузошта шудааст⁷⁷. Мақомоти давлатие, ки дастрасии иттилоотро таъмин мекунад, барои мазмун, ҳаққоният ва мукаммалии иттилооти

⁷³ Қонуни конституцсионии Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Чумхурии Тоҷикистон», моддаи 135

⁷⁴ Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», соли 2008 қабул гардидааст.

⁷⁵ Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», моддаи 5 банди 2 зербанди д)

⁷⁶ Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», моддаи 7 бандҳои 1 ва 3

⁷⁷ Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», моддаи 8 банди 1

сервери расмӣ масъулият доранд.⁷⁸ Ғайр аз ин, мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдори онҳо ӯҳдадоранд барои амалӣ гардонидани ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот шароити ташкилию техникӣ ва шароити дигари зарурӣ муҳайё намоянд.⁷⁹

Ба гурӯҳи таҳқиқотӣ муяссар нагардид, ки Дастурамали амалкунандаи коргузори дар судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро аз 6 апрели соли 2004 барои таҳлил дастрас намояд. Бинобар ин, имконпазир нагардид, ки бо муқаррароти марбут ба тартиби ҷойгиронии иттилоот оид ба парвандаҳои судии баррасишаванда шинос шавем.

Дар қараёни пурсиш яке аз намояндагони Шӯрои адлия⁸⁰ изҳор намуд, ки тартибдиҳӣ ва дастрасии қадвали баррасии парвандаҳои судӣ дар судҳои доираи ҳуқуқии умумӣ назорат карда мешавад. Вале, дигар намояндаи Шӯрои адлия тартиби анҷомдиҳии назорати таҳияи қадвалҳоро гуфта натавонист. Посухдиҳандаи дигаре, ки дар бораи санҷиши мавҷудияти қадвалҳои парвандаҳои баррасишаванда иброз дошт, зикр намуд, ки назорат дар судҳо ба таври интихобӣ ва тавассути санҷиши мавҷудияти рӯйхати парвандаҳои баррасишаванда дар тахтаи эълонҳо анҷом дода мешавад.

Дар қараёни таҳқиқот судяҳои пурсидашуда (100%) зикр намуданд, ки мунтазам қадвали баррасии парвандаҳои судиро тартиб медиҳанд ва ҳафтае як маротиба онро нав мекунанд. Дар байни судяҳои пурсидашуда 98 фоизашон зикр намуданд, ки қадвали баррасии парвандаҳои судӣ дар ҷойи намоён дар бинои суд овезон карда мешавад ва 2 фоизашон аниқ намуданд, ки қадвали баррасии парвандаҳо дар даромадгоҳи бинои суд ҷойгир карда мешавад.

Барои пуррагии таҳлили таъмини иттилоот дар бораи парвандаҳои баррасишаванда дар судҳо барои шаҳрвандон ва намояндагони онҳо ҳамчунин адвокатҳо (аз сохторҳои гуногуни адвокатӣ) ва ҳуқуқшиносони марказҳои ёрии ҳуқуқии ташкилотҳои ҷамъиятии дар ҷаласаҳои судӣ иштирокдошта пурсида шуданд.

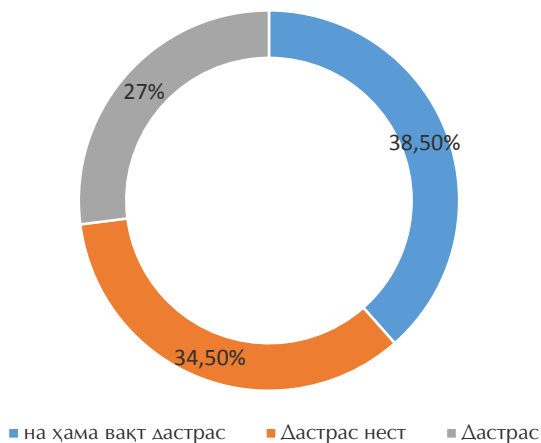
⁷⁸ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», моддаи 9 зербанди г)

⁷⁹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», моддаи 11 банди 1 зербанди а)

⁸⁰ Фаъолияти судяҳои доираи ҳуқуқии умумӣ ва судҳои иқтисодиро назорат мекунанд.

38,5 фоизи адвокатҳои пурсидашуда изҳор намуданд, ки чадвали парвандаҳои судии баррасишаванда на ҳамеша ба онҳо дастрас мебошад, ва илова намуданд, ки ҳатто, агар он дастрас бошад ҳам, асосан, он дар бораи парвандаҳои иттилоот дорад, ки ба баҳсҳои оилавӣ марбутанд. 34,5 фоизи адвокатҳо иброз доштанд, ки чунин чадвалҳо дар бинои судҳо мавҷуд нестанд, ва танҳо 27 фоизашон зикр намуданд, ки бо чунин проблемаҳо рӯ ба рӯ нашудаанд.

Дастрасии чадвали баррасии парвандаҳо

Қобили зикр аст, ки 65,5 фоизи адвокатҳои пурсидашудаи дар пурсиш иштирокдошта мавҷуд будани чадвали парвандаҳои баррасишавандаро дар судҳо бефоида медонанд, зеро он танҳо баъзан нав карда мешавад (53%), дар баъзе ҷойҳои дигар бошад, иттилоот умуман нав карда намешавад (47%). Қариб 8 фоизи адвокатҳои пурсидашуда изҳор намуданд, ки дар амалия бо вазъияте рӯ ба рӯ шудаанд, ки ҳангоми иҷрои фаъолияти касбии худ онҳоро ба бинои суд роҳ надодаанд.

Дар судҳо вуҷуд надоштани иттилоот оид ба парвандаҳои баррасишавандаро ҳамчунин 72 фоизи ҳуқуқшиносони марказҳои ғарбии ҳуқуқӣ, ки дар ҷараёни гузаронидани таҳқиқот пурсида шуда буданд, низ тасдиқ намуданд. Дар байни 28 фоизи пурсидашудагон, ки изҳор намуданд, ки иттилоот дастрас мебошад, 62 фоизашон зикр карданд, ки иттилоот аҳёнан нав

карда мешавад ва танҳо 38 фоизашон мунтазам нав карда шудани иттилоотро тасдиқ намуданд. Ҳуқуқшиносони марказҳои ҳуқуқ, ки аксар вақт дар парвандаҳои граждани ба сифати намоянда баромад мекунанд, ҳамчунин адвокатҳои иттиҳодияҳои касбӣ вучуд надоштани дастрасии иттилоот дар бораи парвандаҳои баррасишавандаро зикр намуданд ва, агар иттилоот дастрас бошад ҳам, он аслан нав карда намешавад, - изҳор намуданд онҳо.

Тавре ки маълум гардид, дар амал иттилоот дар судҳои вилоятҳо, ноҳияҳо ва шаҳрҳо дар бораи парвандаҳои аз ҷониби мақомоти судӣ баррасишаванда (судья баррасикунанда, сана ва вақти гузаронидани муҳофизат ва ғайра) ва ҳалли онҳо, аксаран, ба адвокатҳо ва мизочони онҳо аслан дастрас намебошад. Мутаассифона, ба таҳқиқгузаронандагон муяссар нагардид бо Дастурамали коргузори дар судҳо ва то чӣ андоза дар Дастурамали мазкур дастурҳои дақиқ ва тартиби пешниҳоди иттилоот муқаррар карда шудаанд, шинос шаванд. Дастурамали коргузори дар судҳои ноҳияҳо ва шаҳрҳо барои шинос шудан пешниҳод карда нашуд, бинобар он, ки ин ҳуҷжат танҳо барои истифодаи хизматӣ аз ҷониби судьяҳо таъин гардидааст. Дар Шӯрои адлия низ иттилоъ доданд, ки дар ҳоли ҳозир Дастурамали нав таҳти таҳия қарор дорад.

Ҷадвали № 9. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунандагон
7.	Дар мақомоти судӣ таъсис додани сайтҳо дар шабакаи Интернет бо мақсади таъмини шаффофияти фаъолияти онҳо	солҳои 2011-2013	Суди конститусионӣ, Сди олий, Суди олии иқтисодӣ, Шӯрои адлия

Мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», барои таъмини ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот аз системаи автоматиконидашудаи иттилоотии мақомату ташкилотҳо ин мақомату ташкилотҳо бояд системаҳои мазкурро ба шабакаи алоқаи истифодаи умум пайваст намоянд ва иттилоотро ба сервери расмӣ мақом (мақомот) ё ташкилот (ташкилотҳо барои дастрасии номаҳдуди

шаҳрвандон, мақомоту ташкилотҳои ба шабакаи мазкур пайваस्तшуда ҷойгир намоянд.⁸¹ Дастрасӣ ба иттилоот ҳамчунин бояд бо роҳи ҷудо намудани нишонии почтаи электронӣ барои қабули дархост ва ирсолӣ иттилооти матлуб аз тариқи шабакаи алоқаи истифодаи умум таъмин карда шавад.⁸²

Дар ҳоли ҳозир дар сегменти (бахши) шабакаи ҷаҳонии Интернет, ҳадди ақал, чор сайт (сомона) амал мекунанд, ки аз онҳо баъзе иттилоотро дар бораи фаъолияти судҳо пайдо карда мумкин аст. Аз ҷумла Суди конститусионӣ, Суди олий, Суди олии иқтисодӣ ва Шӯрои адлия сайтҳои расмӣ доранд. Ғайр аз ин, сайти Шӯрои адлия (дар бахши ба забони тоҷикӣ) дар саҳифаи асосӣ номгӯи алоҳида бо истинод ба сайтҳои зерини мақомоти судӣ дорад: суди ш. Душанбе ва судҳои ноҳияҳои ш. Душанбе – Фирдавсӣ, Исмоили Сомонӣ, Шоҳмансур ва Сино; Суди иқтисодии шаҳри Душанбе; Суди вилояти Суғд; Суди иқтисодии вилояти Суғд; судҳои шаҳрҳои вилояти Суғд – Хучанд, Конибодом, Панҷакент ва Исфара; судҳои ноҳияҳои вилояти Суғд – Бобочон Ғафуров, Ҷаббор Расулов, Спитамен ва Ашт; судҳои шаҳрҳои тобеи марказ – Турсунзода ва Ваҳдат; судҳои ноҳияҳои тобеи марказ – Рӯдакӣ ва Шаҳринав; судҳои шаҳрҳои вилояти Хатлон – Қўғонтеппа ва Кўлоб; судҳои ноҳияҳои вилояти Хатлон – Бохтар, Ёвон ва Қумсангир. Сайтҳои ХХ судҳои боқимонда комилан вучуд надоранд.

Сайти Суди конститусионӣ (www.constcourt.tj) фаслҳои зерин дорад: «Ахборот», «Ҳуҷҷатҳо», «Дар бораи СК ҶТ», «Қарорҳои СК ҶТ», «Мурочиат ба СК ҶТ», «Нашрияи СК ҶТ», «Эълонҳо». Гарчанде ки сайт сезабона аст, асосан, иттилоот дар он ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ пешниҳод шудааст. Дар бахши англисии сайт баъзе иттилоот дар фасли «Ахборот» мавҷуд аст. Дар айни ҳол, дар фасли «Ахборот» иттилооти мухталифи иборат ҳам аз қарорҳои алоҳидаи суд ва ҳам аз воқеаю рӯйдодҳо мавҷуд аст. Қобили зикр аст, ки баъзе қарорҳои суд, ки дар фасли «Ахборот» зикр шудаанд, дар фасли алоҳидаи сайт – «Қароҳои СК ҶТ» вучуд надоранд. Дар фасли «Ҳуҷҷатҳо» қонунҳо ва барномаҳо мавҷуданд, ки зимнан дар шакли пароканда. Фасли «Ҳуҷҷатҳо» ду зерфасл – «Таъинот» ва

⁸¹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», моддаи 9 банди 1 зербанди а)

⁸² Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», моддаи 9 зербанди в)

«Қарорҳои СК ЧТ» дорад. Тафсири сайт нишон дод, ки дар бахши тоҷикии сайт 12 қарор ва 17 таъиноти суд, дар бахши русӣ – 4 қарор ва таъиноти суд ҷойгир карда шудаанд. Дар фасли «Нашрияи СК ЧТ» нусхаҳои электронии нашрияи суд – Ахбори Суди конституционӣ мавҷуданд. Дар фасли «Гузориш» баромадҳои мухталифи судьяҳо дар конференсияҳо ва семинарҳо ҷойгир карда шудаанд. Гарчанде ки сайт фасли алоҳидаи «Мурочиат ба СК ЧТ» дорад, дар он, асосан, иқтибосҳо аз қонун ва регламенти Суди конституционӣ ҷойгир карда шудаанд ва он функцияи робитаи ҷавобӣ ва суроғаи электронӣ барои мурочиат надорад. Бо вучуди ин, дар сайт иттилоот дар бораи ҳайати судьяҳо, аз ҷумла, шарҳи ҳол ва суроғаҳои электронии ҳар як судья ҷойгир карда шудаанд.

Дар сайти Суди олий (www.sudioli.tj) иттилоот танҳо ба забони тоҷикӣ мавҷуд буда, он аз се фасл иборат аст: «Ахборот», «Қарорҳои Пленуми СО», «Дар бораи Суди олий», «Нашрияи СО ЧТ», «Эълонҳо» ва «Суроға». Дар фасли «Ахборот» иттилооти охири аз 11 майи соли 2012 ҷойгир карда шудааст, ки ба мулоқот бо Гузоришгари махсуси СММ оид ба масъалаҳои шиканча баҳшида шудааст. Дар сайт қарорҳои Пленуми Суди олий аз соли 1992 то соли 2013 ҷойгир карда шудаанд, гарчанде ки тартиби нашрияҳо на ҳамеша риоя гардидааст. Дар сайт иттилоот дар бораи ҳайати суд, аз ҷумла судьяҳои коллегияҳои алоҳида ва кормандони дастгоҳи Суди олий мавҷуд аст. Вале, дар фасли мазкур иттилоот дар бораи судьяҳо (шарҳи ҳол) вучуд надорад, ба ғайр аз шарҳи ҳоли кормандони дастгоҳ ва суроғаҳои тамос бо онҳо. Дар фасли «Нашрияи СО ЧТ» се нашрияи соли 2010 ҷойгир карда шудааст. Дар фасли «Эълонҳо» иттилоот оид ба эълон барои гузаронидани озмун барои ишғоли мансабҳои холии маъмурии хизмати давлатӣ дар Суди олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо зикри ҳаҷми маоши вазифавӣ, ки аз 30 апрели соли 2013 иштибор шудааст, мавҷуд аст. Ҳамчун, мисли сайти Суди конституционӣ, дар сайти Суди олий низ шакли робитаи ҷавобӣ ва суроғаи электронии зарурӣ барои мурочиатҳо вучуд надорад.

Сайти Суди олии иқтисодӣ (www.soi.tj) аз фаслҳои зерин иборат аст: «Ахборот», «Ҳуҷҷатҳо», «Дар бораи СОИ ЧТ», «Қарорҳо» (танҳо иборат аз маҷмӯи қарорҳои Пленуми Суди олии иқтисодӣ), «Нашрияи СОИ ЧТ» (иборат аз Ахбори Суди олии иқтисодӣ) ва «Тамос» бо зикри суроғаи почта, почтаи электронӣ ва шакли робитаи ҷавобӣ. Дар фасли «Ахборот», асосан,

иттилоот дар бораи фаъолияти Суди иқтисодии ИДМ мавҷуд аст. Ахбори охири дар баҳши русии сайт 4 апрели соли 2013 ва дар баҳши тоҷикии он 7 марти соли 2013 интишор ёфтааст. Дар фасли «Ҳуҷҷатҳо» се ҳуҷҷат ҷойгир карда шудааст. Дар сайт иттилоот танҳо дар бораи ҳайати роҳбарикунандаи судяҳо мавҷуд аст, вале иттилоот дар бораи дигар судяҳо ва кормандони дастгоҳ, инчунин маълумоти тамос бо онҳо ҷойгир карда нашудааст. Дар фасли «Қарорҳо» як ҳуҷҷат дастрас карда шудааст – маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди олии иқтисодӣ аз солҳои 2004 – 2009. Дар шакли номураттаб нашрияҳои даврии суд – Ахбор дар фасли «Нашрияи СОИ ҶТ» ҷойгир карда шудаанд. Сайти Суди олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ягона сайтест, ки дар он шакли робитаи ҷавобӣ ва маълумотҳои тамос бо суроғаи электронӣ, инчунин харитаи ҷойгиршавии суд мавҷуд мебошанд.

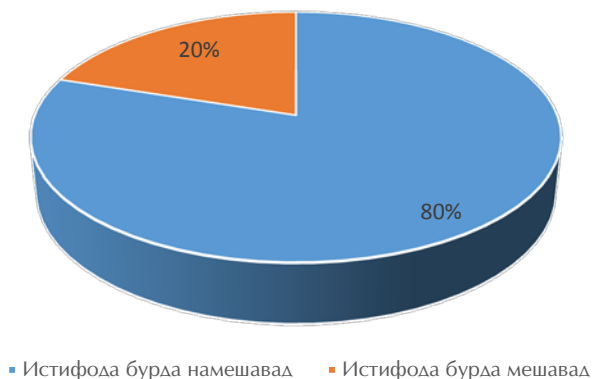
Сайти Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (www.shuroiadliya.tj) аз фаслҳои зерин иборат мебошад: «Ахборот», «Ҳайати Шӯрои адлия», «Маркази таълимӣ», «Санадҳои меъёрӣ» ва «Мурочиат». Бояд зикр намуд, ки бар хилофи сайтҳои дар боло баррасишуда, фасли «Ахборот»-и ин сайт зуд-зуд нав карда мешавад. Дар сайт иттилоот дар бораи ҳайати дастгоҳи Шӯрои адлия, аз ҷумла ному насаб, вазифа ва телефонҳои онҳо пешниҳод шудааст. Вале, дар фасли «Маркази таълимӣ» то ба ҳол ягон иттилоот дар бораи раванди таълим, сарфи назар аз мавҷудияти Маркази таълимии судяҳо ва шӯрои илми назди Шӯрои адлия, вучуд надорад. Дар фасли «Санадҳои меъёрӣ» матни Қонуни конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳо», қонунҳои аз соли 1990 то соли 2011 интишоргардида ва фармонҳои Раиси Шӯрои адлия аз солҳои 2010, 2011 ва 2013 ҷойгир карда шудаанд. Дар фасли «Мурочиат» суроғаи Шӯрои адлия ва нишонии электронии он зикр шудаанд, вале шакли робитаи ҷавобӣ вучуд надорад.

Намояндагони Шӯрои адлия изҳор намуданд, ки судяҳо ҳар нимсола ба Шӯрои адлия ҳисоботи дорои маълумот оид ба тамоми ҷанбаҳои анҷомдиҳии адолати судӣ, инчунин оид ба фаъолияти худро бо нишондиҳандаҳои миқдорӣ пешниҳод мекунанд. Иттилооти мазкур, ба гуфтаи намояндагони Шӯрои адлия, тавассути воситаҳои ахбори омма ва сайтҳо (сомонаҳо) ба маълумоти аҳоли расонида мешавад. Тавре ки намояндагони Шӯрои адлия иттилоъ доданд, дар ҳоли ҳозир сайти интернетии Шӯрои адлия вучуд дорад, инчунин сайтҳои бештар аз 25

судҳои ҷумҳурӣ таҳия гардидаанд ва дар ҳар як суд шахсони масъул барои навкунии мундариҷаи сайтҳо муайян карда шудаанд. Вале, таҳлили сайтҳои мақомоти судӣ нишон дод, ки бисёр сайтҳо такмилшуда намебошанд ва муддати тӯлонӣ нав карда намешаванд. Ғайр аз ин, аслан ҳамаи сайтҳои мақомоти судӣ дар бораи парвандаҳои аз ҷониби судҳо баррасишаванда иттилооти омори надоранд.

80 фоизи адвокатҳои пурсидашуда зикр намуданд, ки дар фаъолияти худ бинобар надоништан ё вуҷуд надоштани сомонаҳо аз сайтҳои интернетии мақомоти судӣ истифода намеkunанд. Боқимонда 20 фоизи адвокатҳо изҳор намуданд, ки аз сайтҳои Суди олии барои дарёфт намудани қарорҳои Суди олии истифода мекунанд, вале, тавре ки посухдиҳандагон зикр намуданд, на ҳамаи қарорҳои суди мазкур дар сомона дастрас мебошанд.

Истифодаи сайтҳои интернетии мақомоти судӣ

65 фоизи ҳуқуқшиносони пурсидашудаи марказҳои ёрии ҳуқуқӣ аз сайтҳои интернетии мақомоти судӣ истифода мекунанд. 35 фоизи ҳуқуқшиносон зикр намуданд, ки иттилоотро бо роҳи муроҷиат ба мақомоти судӣ ва Шӯрои адлия, инчунин ҳангоми мулоқотҳои шахсӣ дастрас менамоянд.

Сарфи назар аз он, ки Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ таъсис додани сайтҳои интернетии мақомоти судиро пешбинӣ намудааст, таҳлили иҷрои ин муқаррарот нишон дод, ки дар сайтҳои мавҷуда иттилооти зарурӣ вуҷуд надорад, аз ҷумла дар бораи фаъолияти мақомоти судӣ, қабули қарорҳо ва имконияти

баррасии масъалаҳо тариқи мурочиати электронӣ. Аксари сайтҳои мақомоти судӣ аз ҷиҳати техникӣ такмилёфта намебошанд ва нав карда намешаванд.

3. КОДЕКСИ ОДОБИ СУДЯ

Ҷадвали № 10. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунадагон
16.	Таҳия ва пешниҳод намудани Кодекси одоби судяҳо дар таҳрири нав	солҳои 2012-2013	Шӯрои адлия, Суди конститусионӣ, Суди олий, Суди олии иқтисодӣ, Вазорати адлия, Ассотсиатсияи судяҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

Кодекси одоби судяҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бори аввал дар Конференсияи судяҳо, ки аз ҷониби Ассотсиатсияи судяҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1997 баргузор карда шуд, қабул гардида буд. Тағйироту иловаҳои охирин дар чараёни конференсияи навбатии судяҳо дар соли 2004 мутобиқи муқаррароти Принсипҳои бангалории рафтори судяҳо ворид карда шуда буданд.

Мақсадҳои Кодекси одоб аз таҳкими мустақилияти суд, тақвиятбахшии беғаразии системаи (низомии) судӣ, баланд бардоштани сатҳи эътимод ба он ва ҳифзи шараф ва обрӯи судяҳо иборат мебошанд. Барои ноил гардидан ба мақсадҳои мазкур шаш принсипи рафтори судяҳо ташаккул дода шудаанд, ки инҳоро дар бар мегиранд: 1) татбиқи принсипҳои шаъну шараф ва мустақилият дар фаъолияти системаи судӣ; 2) одобу рафтори шахсӣ, ки намунаи шаъну эътибор ва қоидаҳои муошират мебошанд; 3) беғаразӣ ва пухтакорӣ ҳангоми иҷрои ӯҳдадорихои хизматӣ; 4) иштирок дар фаъолияти ғайрисудӣ бо мақсади такмилдиҳии анҷомдиҳии адолати судӣ ва таҳкимбахшии принсипи волоияти қонун; 5) иштирок накардан дар ҷунин намудҳои фаъолияти ғайрисудие, ки метавонанд ихтилофоти манфиатҳоро ба вучуд оранд; инчунин 6) иштирок накардан дар фаъолияти сиёсӣ.

Ҳар яке аз принципҳо маҷмӯи қоидаҳои марбут ба риояи муқаррароти Конститутсия (Сарқонун), қонунгузорӣ, савганди ҳангоми оғоз намудан ба вазифа ёдкарда, меёрҳои одоб, инчунин маъни таъсиррасонии ғайриқонунӣ, махфияти иттилооте, ки судя ҳангоми иҷрои ўҳдадориҳои хизмати ҳуд ба даст овардааст, ўҳдадори тақмилидхӣи ихтисоси ҳуд, таҳаммулпазирӣ ва эҳтиром нисбати иштирокчиёни мурофиаҳои судӣ, эҳтиром намудани саъю кӯшишҳои воситаҳои ахбори омма оид ба иттилоотони аҳли ҷомеа аз қарорҳое, ки судҳо қабул мекунанд ва эълон намудани ҳудрақуниро дар ҳолатҳои ихтилофоти манфиатҳо дар бар мегирад.

Мутобиқи қонунгузорӣ судя бояд Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои конститусионӣ ва дигар қонунҳоро бечуну чаро риоя намояд, дониш ва таҷрибаи ҳудро барои иҷрои вазифаҳое, ки ба зиммаи судя гузошта шудаанд, истифода кунад, шоистаи номи ҳуд бошад. Судя ҳангоми иҷрои ваколатҳои ҳуд, инчунин дар муносибатҳои ғайрихизматӣ бояд аз ҳаргуна аъмоле, ки боиси паст задани обрӯи ҳоқимияти судӣ, коҳиши шаъну эътибори судя мегардад ё нисбати беғаразона, одилона ва ҳолисона будани амали вай шубҳа бармеорад, ҳазар кунад.⁸³

Қабл аз оғоз намудан ба вазифа судя дар вазъияти тантананок савганд ёд мекунанд, ки вазифаи ҳудро бошарафона ва аз рӯи вичдон иҷро менамояд, адолати судиро танҳо мутобиқи Конститутсия ва қонун ба амал бароварда, бо имри вичдон ҳолисона ва одилона анҷом медиҳад.⁸⁴ Дар давраи иҷрои ваколатҳои ҳуд судя бояд баррасии пурра, ҳамаҷониба ва беғаразонаи парвандаҳоро таъмин намоянд ва татбиқи нодурусти қонунро ислоҳ кунанд.⁸⁵

Судя бояд вазифаи дигарро ишғол накунад, вакили мақомоти намояндагӣ, узви ҳизб ва созмонҳои сиёсӣ набошад ё аз ҷиҳати моддӣ онҳоро дастгирӣ нанамояд, дар амалҳои сиёсӣ ширкат

⁸³ Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 12

⁸⁴ Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 17

⁸⁵ Кодекси мурофиавии граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон, моддаи 13; Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, моддаи 15

наварзад, бо фаъолияти соҳибкорӣ машғул нашавад, ба ғайр аз фаъолияти илмиву эҷодӣ ва омӯзгорӣ.⁸⁶

Дар чараёни пурсиш, намояндагони Шӯрои адлия зарурати таҳияи Кодекси одоби судяҳоро дар таҳрири нав зикр намуданд, зеро онҳо чунин меҳисобанд, ки «қабули кодекси мазкур дар таҳрири нав тақозом замон мебошад». Ба ақидаи намояндагони Шӯрои адлия, сифатҳои баланди ахлоқӣ, поквичдонӣ, дониши амиқ, фарҳанги муошират бо аҳоли ва кордонӣ зарурати қабули Кодеки мазкурро дар таҳрири нав муайян намуданд.

Тавре ки дар Шӯрои адлия иттилоъ доданд, баъди ба анҷом расидани таҳқиқот, лоиҳаи Кодекси одоби судяҳо дар таҳрири нав 29 ноябри соли 2013 дар конференсия қабул карда шуд. Кодекси одоби судяҳо аз 4 боб ва 21 модда иборат аст. Кодекси қоидаҳои рафторро ҳангоми фаъолияти судӣ ва ғайрисудии судя ба танзим медарорад. Кодекси нав ҳам нисбати судяҳо ва ҳам нисбати магваратчиёни халқ ва судяҳои дар истеъфо буда татбиқ мегардад. Барои тавзеҳот оид ба масъалаҳои истифодаи қоидаҳои одоб, судяҳо метавонанд ба Комиссияи одоби Ассотсиатсияи судяҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муроҷиат кунанд. Ғайр аз ин, дар моддаи 12 Кодекс қоидаҳои алоҳида барои раисон ва муовинони судяҳо нисбати иҷрои вакалатҳои маъмурий муқаррар карда шудаанд. Дар таҳрири нави Кодекс ҳамчунин ҳамкорӣ бо воситаҳои ахбори омма зикр гардидааст. Бо вучуди ин, Кодекси навро ба маълумоти доираи васеъ, аз ҷумла судяҳо, адвокатҳо ва прокурорҳо расонидан зарур аст. Ғайр аз ин, муқаррароти асосии Кодекс бояд ба маълумот аҳоли низ расонида шаванд.

⁸⁶ Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаи 12

VI. ИСЛОҲОТИ КОРГУЗОРИИ СУДӢ

1. РИОЯИ МӢҲЛАТҲОИ МУРОФИАВИИ БАРРАСИИ ПАРВАНДАҲОИ СУДӢ

Чадвали № 11. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷроқунандагон
2.	Таҳлили қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ворид намудани тағйиру иловаҳои дахлдор ба онҳо оид ба беҳтарсозии фаъолияти низоми адолати судӣ, ки инҳоро дар бар мегиранд: ... - таъмини дастрасии одилона ва барои ҳама баробари адолати судӣ ва суръатбахшии мӯҳлати баррасии парвандаҳо дар судҳо; ...	соли 2011	Шӯрои адлия, Суди олий, Суди олии иқтисодӣ, Вазорати адлия, Прокуратураи генералӣ, Маркази миллии қонунгузорӣ

Тавре ки дар Шӯрои адлия иттилоъ доданд, бо мақсади таъмини назорати баррасии саривақтии парвандаҳо аз ҷониби судҳои шаҳрҳо ва ноҳияҳо, тибқи Фармони Шӯрои адлия таҳти №213/1 аз 7 январи соли 2011, судяҳо бояд дар ду моҳ як маротиба дар бораи қарорҳои тибқи парвандаҳо қабулқардашуда иттилоот пешниҳод кунанд.

Чадвали № 12. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷроқунандагон
3.	Ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунгузорию мурофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба мӯҳлатҳо ва тартиби баррасии парвандаҳо, инчунин дигар масъалаҳо, ки Ҳангоми иҷрои Барномаи мақсуд бармеоянд.	соли 2011	Шӯрои адлия, Суди олий, Суди олии иқтисодӣ, Прокуратураи генералӣ, Вазорати адлия, Маркази миллии қонунгузорӣ

Қонунгузории мурофиавӣ мӯҳлатҳои мушаххаси баррасии парвандаҳоро дар судҳо пешбинӣ намекунад. Эҳтимол, чунин вазъият бо сабаби дар қонунгузорӣ вучуд надоштани мӯҳлатҳои мушаххас алоқаманд бошад,⁸⁷ вале кодекси мурофиавии ҷиноятӣ масъулияти судяҳоро бинобар боздошти беасоси баррасии парвандаҳо, инчунин имконияти тарафҳоро ба талаб кардани ҷуброн барои риоя нагардидани мӯҳлатҳои маъқул пешбинӣ намекунад.

Судя оид ба парвандаи ҷиноятӣ воридшуда яке аз қарорҳои зеринро қабул мекунад: 1) дар бораи таъин намудани маҷлиси суд; 2) дар бораи баргардонидани парванда ба тафтиши иловагӣ; 3) дар бораи боздоштани пешбурди парванда; 4) дар бораи тибқи тобеияти судӣ фиристодани парванда; ва, 5) дар бораи қатъ кардани парванда.⁸⁸ Қарор бояд дар мӯҳлати на дертар аз чордаҳ шабонарӯз аз лаҳзаи ба суд ворид шудани парвандаи ҷиноятӣ қабул карда шавад. Барои парвандаҳои мураккаб ва ҳаҷман калон мӯҳлат мумкин аст бо қарори раиси суд то як моҳ дароз карда шавад.⁸⁹ Баррасии парвандаи ҷиноятӣ бояд дар мӯҳлати на дертар аз чордаҳ шабонарӯз аз лаҳзаи баровардани қарори судя дар бораи таъин намудани маҷлиси суд, дар ҳолатҳои истисноӣ бошад, дар мӯҳлати сӣ шабонарӯз дар маҷлиси суд оғоз карда шавад.⁹⁰

Парвандаҳои граждани дар мӯҳлати то се моҳ аз рӯзи қабули ариза аз ҷониби судя баррасӣ ва ҳал карда мешаванд.⁹¹ Суд парвандаҳоро дар хусуси барқарор намудан ба кор, ситонидани алимент дар мӯҳлати на дертар аз як моҳ аз рӯзи қабули аризаи тарафҳо аз ҷониби суд баррасӣ ва ҳал менамояд.⁹² Вале, дар қонунгузории танзимкунандаи фаъолияти судяҳо низ муқаррароте вучуд надоранд, ки масъулияти судяҳо ва ҳуқуқи тарафҳоро ба талаб кардани ҷуброн барои риоя нагардидани мӯҳлатҳои баррасии парванда дар амал пешбинӣ мекунад.

Риояи мӯҳлатҳои баррасии парвандаҳо дар амал тавассути мулоқотҳои инфиродӣ ва пурсишҳо дар байни судяҳои доираи

⁸⁷ Дар Кодекси мурофиавии ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳуми «мӯҳлати қобили қабул» ё кафолати «ҳуқуқ ба баррасии парванда бидуни таъхирӣ беасос» вучуд надоранд.

⁸⁸ Кодекси мурофиавии ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, моддаи 261, қисми 1

⁸⁹ Кодекси мурофиавии ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, моддаи 261, қисми 3

⁹⁰ Кодекси мурофиавии ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, моддаи 271

⁹¹ Кодекси мурофиавии граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, моддаи 157, қисми 1

⁹² Кодекси мурофиавии граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, моддаи 157, қисми 2

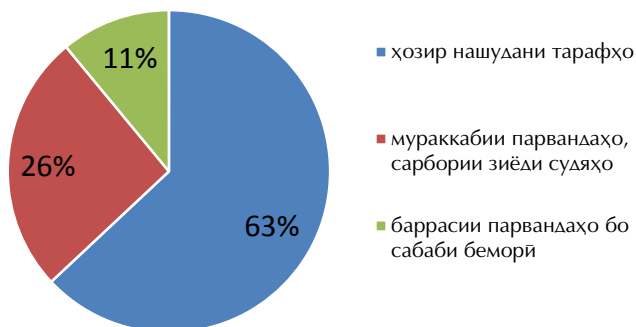
ҳуқуқи умумӣ, ки ҳам парвандаҳои ҷиноятӣ ва ҳам парвандаҳои гражданиро баррасӣ менамоянд, таҳқиқ карда шуд. Масалан, 56 фоизи судяҳои пурсидашуда изҳор намуданд, ки баррасии парвандаҳо дар мӯҳлатҳои муқарраргардида гузаронида мешавад ва 44 фоизашон зикр карданд, ки ба ҳолатҳои таъхир гузоштани мӯҳлат рӯй медиҳанд, ки онҳо, асосан, бо ҳозир нашудани тарафҳо ва сари вақт ба мурофиаи судӣ оварда нарасонидани шахсони таҳти ҳабс қарордошта алоқаманд мебошанд.

Баррасии парвандаҳо дар судҳо дар мӯҳлати таъингардида

Қариб 65 фоизи судяҳои пурсидашуда изҳор намуданд, ки мӯҳлатҳои баррасии парвандаҳо аз ҷониби онҳо риоя карда мешаванд ва 35 фоизи судяҳо зикр намуданд, ки дар амал риоя кардани мӯҳлатҳои баррасии парвандаҳо на ҳамеша муяссар мегардад. Асосан, ба сифати сабабҳои, ки ба сари вақт баррасӣ намудани парвандаҳо монеъ мешаванд, судяҳо инҳоро номбар карданд: ба мурофиаи судӣ ҳозир нашудани тарафҳо (63%); мураккабии парвандаҳо, проблемаҳо дар муайян ва муқаррар кардани тарафҳо, таъин намудани ташхисҳо (экспертизаҳо) ва сарбории зиёди судяҳо (26%); ва боздоштани баррасии парвандаҳо бо сабаби беморӣ (11%).

Сабабҳои риоя нагардидани мӯҳлатҳои баррасии парвандаҳо

Дар чараёни пурсиш ҳамчунин кӯшиш карда шуда буд сатҳи сарбории судяҳо нисбати миқдори парвандаҳое, ки судяҳо дар як моҳ баррасӣ менамоянд, муайян карда шавад. Вобаста ба ҳайати судяҳо дар мақомоти судӣ, 32 фоизи судяҳои пурсидашуда моҳе аз 15 то 40 парванда, 24 фоизашон моҳе аз 2 то 5 парванда, 18 фоизашон моҳе аз 2 то 3 парванда, 14 фоизашон моҳе аз 35 то 50 парванда ва 12 фоизашон дар як моҳ аз 10 то 20 парвандаро баррасӣ мекунанд.

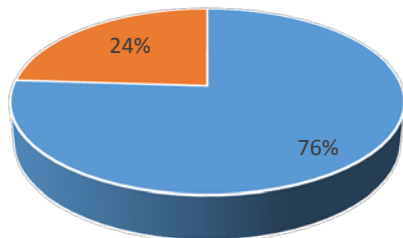
Сабабҳои асосии ба таъхир гузоштани баррасии парвандаҳои судиро судяҳои пурсидашуда ҳозир нашудани тарафҳо (50%), таъини экспертиза (ташхис) (23%), бо дархости тарафҳо (15%), бинобар беморӣ ё ҳозир нашудаи судя (9%) ва пешниҳоди даъвои ҷавобӣ (3%) номбар карданд.

Судяҳои Суди олий ба гурӯҳи мусоҳибагарон изҳор намуданд, ки баррасии парвандаҳо дар вақти таъиншуда сурат мегирад ва парвандаҳо сари вақт баррасӣ карда мешаванд. Одатан дар баррасии судяҳои Суди олий моҳе на бештар аз 2 ё 3 парванда қарор дорад. Тавре ки судяҳо зикр намуданд, дар амал чунин мешавад, ки вақте ки баррасии парванда ба таъхир гузошта мешавад, сабаби он, асосан, таҳқиқи далелҳо, бо дархости тарафҳо, амалҳои мурофиавӣ, ҳозир нашудани тарафҳо, инчунин тайёрии ғайриқаноатбахши тарафҳо ба мурофия мебошад.

Дар мавриди риояи мӯҳлатҳои баррасии парвандаҳо дар амал ҳамчунин адвокатҳои аҳли амал пурсида шуданд, 76 фоизи посухдиҳандагон изҳор намуданд, ки дар амалия бо он рӯ ба рӯ гардидаанд, ки парвандаҳо сари вақт баррасӣ нашуданд ва

танҳо 24 фоизи адвокатҳои пурсидашуда дар ҷавоб зикр намуданд, ки парвандаҳо сари вақт баррасӣ шуданд.

Риояи муҳлатҳои баррасии парвандаҳо аз ҷониби судяҳо

■ сари вақт риоя карда намешавад ■ сари вақт риоя карда мешавад

Ба сифати сабабҳои асосии сари вақт баррасӣ нашудани парвандаҳо адвокатҳо (26%) инҳоро номбар карданд: 1) ҳозир нашудани айбдоркунандаи давлатӣ; 2) ба таъхир гузошта шудани қабули қарор аз рӯи парванда бо сабаби ҳозир нашудани тарафҳо; 3) кашол дода шудани баррасии парванда аз ҷониби судяҳо; 4) бесаранҷомӣ ва серкорӣ судяҳо; 5) кашолкорӣ ва расмиятпарастӣ; 6) назорати ғайрикофӣ аз ҷониби Шӯрои адлия; 6) сатҳи пасти таҳассуси судяҳо ва таҷрибаи амалии ғайрикофӣ; 7) таъини экспертиза (ташҳис); ва 8) дар ҷойҳои корӣ набудани судяҳо (ВМКБ).

86 фоизи ҳуқуқшиносони марказҳои ёрии ҳуқуқӣ риоя нагардидани муҳлатҳои баррасии парвандаҳоро дар судҳо зикр намуданд ва 14 фоизи ҳуқуқшиносон изҳор намуданд, ки бо проблемаи кашол додани муҳлатҳои баррасии парвандаҳо аз ҷониби судяҳо рӯ ба рӯ нашудаанд.

Ба сифати сабабҳои асосии сари вақт баррасӣ нашудани парвандаҳо ҳуқуқшиносон инҳоро номбар карданд: 1) дар ҷойи кор ҳозир набудани судя (ВМКБ); 2) серкорӣ судя; 3) вучуд надоштани толор барои миқдори муайяни шахсони иштироккунанда; 4) таъини экспертиза; 5) таҷрибаи амалии ғайрикофӣ судяҳо; 6) нисбати ноболиғон; 7) ҳозир нашудани тарафҳо; 8) номуташаккилии судяҳо; 9) ҳозир нашудаи айбдоркунандаи давлатӣ; ва 10) 100 фоиз таъмин карда нашудани ҳузури шохидон дар мурофиаи судӣ.

Гарчанде ки Барномаи ислоҳот ҳамчунин андешидани чораҳоро оид ба баланд бардоштани сатҳи баррасии саривақтии парвандаҳо аз ҷониби мақомоти судӣ тавассути танзими қонунгузорӣ пешбинӣ кардааст, ба гурӯҳи таҳқиқотӣ муяссар нагардид муайян намояд, ки маҳз кадом чораҳо барои ҳалли ин масъалаҳо андешида шудаанд. Бо вучуди ин, амалияи мавҷуда хеле чандон қавӣ доништа намешавад ва ба ислоҳоти ҷиддӣ эҳтиёҷ дорад. Тавре ки аз натиҷаҳои арзёбии пешақӣ маълум гардид, асосан, сабабҳои дар амал сари вақт баррасӣ нагардидани парвандаҳо аз ҷониби судҳо вучуд надоштани муқаррароти дақиқ дар қонунгузорӣ нисбати мӯҳлатҳои баррасии парвандаҳо, ҳозир нашудани тарафҳо ба мурофиаи судӣ ва дархост баён кардани тарафҳо ҳангоми мурофиаи судӣ, масалан, дар мавриди таъини экспертиза мебошанд.

2. ТАРТИБИ ТАҚСИМИ ПАРВАНДАҲОИ СУДӢ БАӢНИ СУДЯҲО

Ҷадвали №13. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунандагон
2.	Таҳлили қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ба онҳо ворид намудани тағйиру иловаҳои дахлдор оид ба беҳтарсозии фаъолияти системаи адолати судӣ, ки инҳоро дар бар мегиранд; ... - муайян намудани механизми тақсими дақиқи парвандаҳо байни судяҳо;	соли 2011	Шӯрои адлия, Суди олий, Суди олии иқтисодӣ, Вазорати адлия, Прокуратураи генералӣ, Маркази миллии қонунгузорӣ

Мутобиқи тағйиру иловаҳои соли 2012 ба Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» воридгардида, ба раисони судҳо ваколатҳои «тақсим намудани парвандаҳо байни судяҳо тибқи тартиби муқарраргардида» вогузор карда шуданд.⁹³ Аз рӯи

⁹³ Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», моддаҳои 68, 82, 88 ва 93, аз 3 июли соли 2012

натичаҳои таҳлили қонунгузорӣ ва амалияи вучуддошта, гарчанде муайян намудани «тартиби муқарраргардида» муяссар нагардид, парвандаҳо асосан бо қарори раиси суд байни судяҳо тақсим карда мешаванд ва танҳо дар ҳолатҳои ҷудоғона – аз рӯи нишонаи ҳудудӣ.

96 фоизи судяҳои доираи ҳуқуқи умумии пурсидашуда парвандаҳоро тибқи тақсими раиси суд баррасӣ мекунанд. 4 фоизи судяҳо парвандаҳои тибқи нишонаи минтақавӣ тақсимшударо баррасӣ менамоянд. Дар вақти пурсиш судяҳо изҳор намуданд, ки пештар парвандаҳо бо дарназардошти омилҳои мухталиф тақсим карда мешуданд, вале, асосан, бо қарори раиси суд (87%), бо дарназардошти сарбории судяҳо (7%) ва новобаста ба тахассуси судяҳо (6%).

Механизми тақсими парвандаҳо байни судяҳо

83 фоизи судяҳо вучуд надоштани қоидаҳои дақиқ ё регламенти махсуси (низомномаи алоҳидаи) танзимкунандаи расмиёти тақсими парвандаҳо байни судяҳоро зикр намуданд. 17 фоизи судяҳо изҳор намуданд, ки дар амалия тақсими парвандаҳо тибқи «Дастурамал оид ба тартиби тақсими парвандаҳо ва фармонҳои раисони судҳо тибқи нишонаи маъмурию ҳудудӣ» сурат мегирад. Тавре ки ба гурӯҳи таҳқиқотӣ маълум гардид, чунин ҳуҷҷатҳо дар амал вучуд надоранд. Эҳтимол, судяҳо Дастурамали коргузорӣ дар

судҳо аз 6 апрели соли 2004-ро, ки мутассифона барои шинос шудан дастрас набуд, дар назар дошта бошанд.

69 фоизи судяҳо амалияи мавҷудаи тақсими парвандаҳоро самаранок ва одилона меҳисобанд, 18 фоизи судяҳо, баръакс, онро ғайриодилона ва начандон самаранок меҳисобанд, 9 фоизи судяҳои пурсидашуда тақсими парвандаҳоро тибқи нишонаи ҳудудӣ дуруст мешуморанд. 4 фоизи судяҳо ба савол дар бораи самаранокӣ амалияи мавҷудаи тақсими парвандаҳо чизе гуфта натавонистанд.

Гарчанде ки Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 зарурати таҳияи механизми дақиқи тақсими парвандаҳо байни судяҳоро зикр ва муқаррар кардааст, тавре ки дар ҷараёни арзёбӣ муайян гардид, дар амал то ба ҳол расмиёти дақиқу шаффофе, ки қоидаҳои тақсими парвандаҳоро байни судяҳо бо дарназардошти мураккабии парванда, сарбории судяҳо, махсусгардонӣ ба танзим мебарорад ва ба омили инсонӣ роҳ намендихад, вучуд надорад. Дар ҳоли ҳозир тақсими парвандаҳо, асосан, бо қарори раиси суд ва аҳён тибқи нишонаи ҳудудӣ сурат мегирад.

Ҷадвали №14. Нақшаи ҷорабиниҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгӯи ҷорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунадагон
8.	Тақмили фаъолияти ташкилии судҳо бо мақсади махсусгардонии баррасии парвандаҳои маъмури ва оилавӣ	солҳои 2011-2013	Суди олий, Суди олии иқтисодӣ, Шӯрои адлия, Вазорати адлия, Прокуратураи генералӣ

Дар давраи татбиқи Барномаи ислоҳот дар соли 2012 ба моддаи 88 Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» илова ворид карда шуд, ки тибқи он раиси суд ба «муайян кардани судяҳое, ки парвандаҳои оилавӣ ва парвандаҳо оид ба ҳуқуқвайронкунии маъмуриро баррасӣ менамоянд» ваколатдор карда шуд.

Ба сифати критерияҳои тақсими парвандаҳои оилавӣ ва парвандаҳо оид ба ҳуқуқвайронкунии маъмури барои баррасӣ байни судяҳо дар амал судяҳои пурсидашуда инҳоро номбар карданд: 1) аз ҷониби раиси суд, вобаста ба собиқаи корӣ ва

таҷрибаи корӣ, сарбории судяҳо тақсим карда мешаванд (65%); 2) ҳамаи судяҳо парвандаҳои оилавӣ ва парвандаҳо оид ба ҳуқуқвайронкунии маъмуриро баррасӣ мекунанд (20%); 3) танҳо он судяҳо, ки парвандаҳои оилавӣ ва парвандаҳо оид ба ҳуқуқвайронкунии маъмуриро ба онҳо вобаста карда шудаанд (4%); 5) дар сурати нарасидани судяҳо ҳамаи парвандаҳо бе интиҳоби муайян баррасӣ карда мешаванд (4%); ва 6) вучуд надоштани критерияҳои муайян (1%).

Тавре ки ошкор гардид, фаъолияти судҳо оид ба махсусгардонии баррасии парвандаҳои маъмуриро ва оилавӣ ба такмили бештар эҳтиёҷ дорад, зеро то ҳанӯз критерияҳои дақиқи танзими тартиби тақсим ва баррасии чунин парвандаҳо вучуд надорад.

3. КАФОЛАТҲОИ ИҶТИМОИИ СУДЯҲО ВА ТАЪМИНОТИ МОДИЮ ТЕХНИКИИ ФАЪОЛИЯТ

Чадвали № 15. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунандагон
12.	Ҳамасола пешбинӣ намудани афзоиши маблағгузори мақомоти судӣ дар бучети давлатӣ ва баробар кардани вазъи иҷтимоии судяҳо ва кормандони дастгоҳи судҳо ба вазъи иҷтимоии кормандони дигар мақомоти ҳокимияти давлатӣ	солҳои 2011-2013	Вазорати молия, Вазорати адлия, Суди конститусионӣ, Суди олий, Суди олии иқтисодӣ, Шӯрои адлия

Тавре ки дар Шӯрои адлия иттилоъ доданд, бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти № 1126 аз 2 августи соли 2011, аз 1 сентябри соли 2011 маошҳои вазифавии раисон, муовинон ва судяҳои Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе, судҳои иқтисодӣ ва ҳарбии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе ва судяҳои судҳои ҳарбӣ, судҳои шаҳрҳо ва ноҳияҳо 100% зиёд карда шуданд. Ҳамчунин маошҳои

вазифавии раисон, муовинон ва судяҳои Суди олий, Суди конституционӣ ва Суди олии иқтисодӣ 50% ва маошҳои вазифавии кормандони дастгоҳҳои судҳо 40% зиёд карда шуданд. 14 августи соли 2013 бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти № 1493 маошҳои вазифавии судяҳо 15% ва маошҳои кормандони дастгоҳҳои судҳо аз 15 то 30% зиёд карда шуданд.

Дар Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» зикр шудааст, ки кафолатҳои мустақилияти судяҳо, аз ҷумла чораҳои ҳимояи ҳуқуқӣ, таъминоти моддӣ ва иҷтимоии онҳо, ки қонуни конституционии мазкур пешбинӣ намудааст, ба ҳамаи судяҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тааллуқ доранд.⁹⁴ Музди меҳнати судя аз маоши вазифавӣ, изофапулӣ барои дараҷаи тахассусӣ, собиқаи корӣ (барои хизмати дарозмуддат), унвони илмӣ ва мукофотпулӣ иборат аст.⁹⁵ Маоши вазифавӣ, андоза ва тартиби додани иловапулиҳои судяҳои Суди конституционӣ ва кормандони Дастгоҳи Суди конституциониро барои дараҷаҳои тахассусӣ (рутбаҳо) ва собиқаи хизмат Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар мекунад.⁹⁶ Ба судяи Суди ҳарбӣ аз рӯи интиҳоби ӯ иловапулӣ барои унвони ҳарбӣ ё ин ки барои дараҷаи тахассусӣ дода мешавад.⁹⁷ Кам кардани андозаи музди меҳнати судяҳо мумкин нест.⁹⁸

Мақомоти ҳокимияти иҷроия дар маҳалҳо вазифадоранд на дертар аз шаш моҳи ваколатҳои худро гирифтани судя ё дар мавриди зарурати беҳтар намудани шароити манзилаш барои вай бидуни навбат дар маҳалли воқеъгардидаи суд хонаи истиқомати хизматӣ бо назардошти ҳуқуқи судя ба майдони иловагии зист дар ҳаҷми на камтар аз 20 метри мураббаъ ё дар шакли утоқи алоҳида муҳайё созанд.⁹⁹

⁹⁴ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» моддаи 5 банди 2

⁹⁵ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» моддаи 125, Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конституционӣ», моддаи 59, банди 1

⁹⁶ Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конституционӣ», моддаи 59, банди 2

⁹⁷ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» моддаи 125 банди 4.

⁹⁸ Дар ҳамаи ҳолатҳо.

⁹⁹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» моддаи 127, банди 1

Баъди ба охир расидани 10 соли кори судягӣ масоҳати манзил дар хонаҳои фонди давлатии манзил бепул ба моликияти ӯ дода мешавад, ба онҳо ва аъзои оилашон, ки бо онҳо истиқомат мекунанд 50% музди хонаи истиқоматӣ дар хонаҳои фонди давлатии манзил пардохт карда мешавад, инчунин 50% музди тамоми хизмати коммуналӣ гармидиҳии марказӣ, таъмини об ва ғайра) ва барои истифодаи телефон (ба ғайр аз гуфтугӯи байнишаҳрӣ) пардохт карда мешавад.¹⁰⁰

Аз рӯи масъалаҳои таъминоти маишӣ, тиббӣ ва техникии Раиси Суди конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, муовини ӯ ва судяҳои Суди конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқан бо Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон, муовини аввал ва муовинони Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон баробар мебошанд.¹⁰¹ Судяи Суди конституцсионӣ, яқоя бо аъзои оилаш, ки ҳамроҳ зиндагӣ мекунанд, камаш дар давоми се моҳи баъди интиҳоб шудан бояд бо манзили хуб дар шакли квартираи алоҳида ё ҳавли дар шаҳри Душанбе таъмин карда шавад.¹⁰² Ғайр аз ин, ҳаёт ва саломатии судя аз ҳисоби маблағҳои бучети Ҷумҳурии Тоҷикистон ба андозаи музди меҳнати ҳаштмоҳааш мавриди суғуртаи ҳатмии давлатӣ қарор мегирад.¹⁰³

Намояндагони ташкилоти ҷамъиятии Ассотсиатсияи судяҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хусуси вучуд доштани проблемаи таъминоти саривақтии моддию техникии судҳо изҳори ақида карданд. Гарчанде ки изҳори ақида карда шуд, ки захираҳои моддӣ барои таъминоти судӣ дар ҳаҷми кофӣ мавҷуданд. Судяҳои Суди олии Ҷумҳурии Тоҷикистон изҳор намуданд, ки дар тури се соли охир, дар давраи татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ, аз чониби давлат чиҳати баланд бардоштани сатҳи вазъи иҷтимоии судяҳо дар шакли зиёд намудани музди меҳнат чораҳо андешида шудаанд. Тавре ки судяҳо изҳор намуданд, дафъаи аввал онҳо 30% ва дафъаи дуюм 15% зиёд карда шуданд. Дар айни замон, дар давраи татбиқи Барномаи мазкур, тавре ки судяҳо зикр намуданд, онҳоро аз пардохт

¹⁰⁰ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» моддаи 127, банди 2

¹⁰¹ Қонуни конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конституцсионӣ», моддаи 59 банди 3

¹⁰² Қонуни конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конституцсионӣ», моддаи 59 банди 4

¹⁰³ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» моддаи 128, банди 1

барои хизматрасонии тиббӣ маҳрум карданд ва чиҳати таъмини онҳо бо манзил чораҳо андешида шуданд.

65 фоизи судяҳои доираи ҳуқуқии умумӣ изҳор намуданд, ки таъминоти моддию техникӣ сари вақт анҷом дода мешавад, 35 фоизи судяҳо зикр намуданд, ки таъминоти саривақтӣ вучуд надорад. 56 фоизи судяҳо чунин мешуморанд, ки захираҳои моддӣ ба миқдори кофӣ барои фаъолият (ичрои амалҳои муурофиавӣ) ҷудо кар карда мешаванд. 44 фоизи посухдиҳандагон захираҳои ҷудошавандаро барои фаъолияти судяҳо ғайриқаноатбахш ва ғайрикофӣ арзёбӣ намуданд. Ба сифати камбудии дар таъминоти захираҳои моддию техникӣ вучуддошта судяҳо, асосан, инҳоро номбар карданд:

- 1) вучуд надоштани маводи канселарӣ;
- 2) вучуд надоштани алоқаи интернетии доимӣ;
- 3) вучуд надоштани ҷиҳози техникӣ;
- 4) бино ва таҷҳизоти замонавӣ надоштани судҳо;
- 5) камбуди манзил барои судяҳо.

52 фоизи судяҳои пурсидашуда захираҳои кадрӣ мавҷударо кофӣ меҳисобанд ва 48 фоизашон бошанд камбуди шадиди кадрҳоро (кормандони техникӣ) барои иҷрои фаъолияти судя (ичрои амалҳои муурофиавӣ) зикр намуданд.

Тавре ки судяҳо зикр намуданд, дар ҳоли ҳозир дар судҳо, пеш аз ҳама, курерҳо (хатбарҳо) ва ёрдамчиён зарур мебошанд. Ҳамчунин камбуди шадиди ҳуду судяҳо ва иҷроҷиёни судҳо дар баъзе ноҳияҳо, инчунин кормандони техникӣ судҳо эҳсос мегардад.

Дар қорҷубаи Барномаи ислоҳот чиҳати беҳтарсозии вазъи иҷтимоӣ дар шакли ҳамасола зиёд кардани музди меҳнати судяҳо ва кормандони техникӣ дастгоҳҳои судҳо тадбирҳо андешида шуданд. Сарфи назар аз он, ки ба гурӯҳи таҳқиқотӣ муяссар нагардид дар бораи андозаҳо ва тамоюли афзоиши пардохтҳои иҷтимоӣ иттилооти расмӣ ба даст орад, ҳангоми пурсиш судяҳо иттилоотро оид ба баланд шудани музди меҳнати онҳо дар солҳои охир тасдиқ намуданд.¹⁰⁴ Вале, аз

¹⁰⁴ Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 августи соли 2011 № 1126 «Дар бораи тадбирҳои тақвият додани сатҳи ҳифзи иҷтимоӣ аҳоли ва зиёд намудани маоши амалкунандаи вазифавӣ кормандони муассасаю ташкилотҳои бучетӣ, андозаи нафақа ва стипендия»

ҳисоби баланд кардани музди меҳнати судяҳо онҳо аз дастгирии иҷтимоӣ барои хизматрасонии ройғони тиббӣ маҳрум карда шуданд ва чиҳати таъмин намудани онҳо бо истиқоматгоҳ чораҳо андешида нашудаанд. Бо вучуди ин, тавре ки маълум гардид, таъминоти моддию техники барои фаъолияти самараноки судяҳо қаноатбахш намебошад. Захираҳое, ки ҷудо карда мешаванд, сари вақт ворид намешаванд ва барои эҳтиёҷоти ташкили кори судяҳо кофӣ намебошанд, камбуди шадиди кормандони техники – хатбарҳо, ёрдамчиён ва ғайра вучуд дорад.

VII. ИСЛОҲОТИ ҲУҚУҚӢ

1. ИСЛОҲОТИ ҚОНУНГУЗОРИИ ҚИНОЯТӢ

Ҷадвали № 16. Нақшаи чорабиниҳои татбиқи Барномаи
ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгӯи чорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунадагон
11.	Бо мақсади тақмили низоми ҳуқуқи қиноятӣ ва таъмини мутобиқати он ба санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ аз тарафи Ҷумҳурии Тоҷикистон эътирофгардида, таҳия ва пешниҳоди Кодекси қиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон (дар таҳрири нав)	солҳои 2011-2013	Вазорати адлия, Прокуратураи генералӣ, Вазорати корҳои дохилӣ, Суди олий, Суди олии иқтисодӣ, Шӯрои адлия, Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия

Бо Амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 13 майи соли 2013 гурӯҳи корӣ оид ба таҳияи таҳрири нави Кодекси қиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шуд. Дар ҳоли ҳозир лоиҳаи Кодекси қиноятӣ дар таҳрири нав баъди мувофиқасозӣ бо вазорату идораҳои кишвар, дар марҳилаи ниҳоии тақмил аз ҷониби гурӯҳи корӣ қарор дорад.

Тавре ки яке аз таҳиягарон иттилоъ дод, мақсади асосии таҳияи лоиҳаи нави Кодекси қиноятӣ татбиқи сиёсати гуманизатсияи ҷазои қиноятӣ мебошад. Масалан, лоиҳаи нави Кодекси қиноятӣ паст кардани сатҳи ҳадди аксари ҷазоро дар маҷмӯъ аз 30 сол то 25 сол ва мутобиқан аз 25 сол то 20 сол пешбинӣ менамояд. Шахсоне, ки яқумрӣ маҳкум карда шудаанд, баъди гузаштани мӯҳлати муайян ва вобаста ба қинояти содиркарда, ба озодшавӣ пеш аз мӯҳлат ҳуқуқ пайдо мекунанд. Лоиҳа ҳамчунин декриминализатсияи (ғайриқиноятӣ кардани) баъзе қиноятҳоро пешбинӣ менамояд. Масалан, қиноятҳои аз безҳатиётӣ расонидани зарари сабук ё миёнаи ҷисмонӣ ҳамчун ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ муайян карда мешаванд.

Таҳияи таҳрири нави Кодекси қиноятӣ бинобар мутобиқ намудани он ба талаботи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф намудааст, аз ҷумла ба конвенсияҳои Созмони Милали Муттаҳид бар зидди коррупсия

ва оид ба мубориза бо чинояткорию муташаккили трансмилли, чиҳати пурзӯр намудани ҷавобгарии чиноятӣ барои содир кардани чиноятҳои коррупсионӣ ба миён омадааст.¹⁰⁵

Яке аз натиҷаҳои ҷашмдошт ба Кодекси чиноятӣ ворид намудани мафҳуми ягонаи «шахси мансабдор», «бартарияти ғайриқонунӣ» ҳамчун воситаи ришват, муайян кардани андозаи ниҳии арзиши тӯҳфаҳо, ба ҷавобгарӣ кашидани хизматчию давлатӣ дар ҳолате ки, агар ӯ тӯҳфае гирифта бошад, ки арзиши он аз ин андоза бештар мебошад, ҷавобгарии чиноятӣ барои «тамаъҷӯӣ ва (ё) талаб кардани» ришват дар ҳолати гирифтани ришва ва барои «пешниҳод кардан», «ваъда кардан», инчунин «додани» ришва (ба фоидаи шахси сеюми поквичдон) мебошад.¹⁰⁶

2. ИСЛОҲОТИ НИЗОМИ ЁРИИ ҲУҚУҚӢ

Ҷадвали № 17. Нақшаи ҷорабиниҳои татбиқи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013

№№ бо тартиб	Номгӯи ҷорабиниҳо	Мӯҳлатҳо	Иҷрокунадагон
14.	Бо мақсади тақвият бахшидан ба фаъолияти таъмин намудани дастрасии расонидани ёрии ҳуқуқии баландихтисос таҳия ва пешниҳод намудани санади қонунгузорӣ дар бораи ёрии ҳуқуқӣ	солҳои 011-2013	Вазорати адлия, Прокуратураи генералӣ, Суди олий, Суди олии иқтисодӣ, Шӯрои адлия, Раёсати мушовараи адвокатҳо

¹⁰⁵ Банди 18 Барномаи давлатии татбиқи Консепсияи пешгӯии рушди қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи сохтори давлатӣ, ҳифзи ҳуқуқ, муҳофизат ва амният барои солҳои 2012-2015, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 марти сол 2012 года №97 тасдиқ шудааст.

¹⁰⁶ Гузориши фосилавӣ оид ба пешрафти Тоҷикистон чиҳати татбиқи тавсияҳои СРИИ ба Тоҷикистон дар доираи Нақшаи истамбулии амалҳои Шабакани зиддикоррупсионии Европаи Шарқӣ ва Осиёи Марказӣ, 13 сентябри соли 2013 пешниҳод шудааст, саҳ, 19 (Промежуточный доклад о прогрессе Таджикистана по осуществлению новых рекомендаций ОЭСР Таджикистану в рамках Стамбульского плана действий Антикоррупционной сети Восточной Европы и Центральной Азии, представлен 13 сентября 2013 г, стр. 19)

Тавре ки дар чараёни мониторинги дар соли 2009 анҷомдодашудаи риояи ҳуқуқ ба ёрии ҳуқуқии ройгон (бепул) маълум гардид¹⁰⁷, сабабҳои асосии самаранок фаъолият накардани системаи ёрии ҳуқуқии бепул, ки аз ҳисоби давлат (тибқи табинот) пешниҳод карда мешавад, заминаи заифи қонунгузорӣ, вучуд надоштани санади меъёрии ҳуқуқии танзимкунандаи масъалаи пешниҳоди ёрии ҳуқуқии бепул ба аҳоли ва тартиби пардохт барои пешниҳоди чунин ёрӣ ва вучуд надоштани бучети мустақил (алоҳида) барои пардохти ҳаққи адвокат барои ёрии ҳуқуқии расонидани ӯ мебошанд.

Дар ҳоли ҳозир, амалан, ягона санади меърии ҳуқуқие, ки расонидани ёрии ҳуқуқии бепулро аз рӯи парвандаҳои ҷиноятӣ танзим менамояд, Қарори Девони Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №206 аз 4 юни соли 1992 «Дар бораи тартиби ба ҳисоби давлат мансуб донишҷӯи хароҷот оид ба расонидани ёрии ҳуқуқӣ ба шахрвандон аз ҷониби адвокатҳо» мебошад.

Дар Қарори мазкур механизми танзими дақиқи пешниҳоди ёрии ҳуқуқии бепул вучуд надорад, дигар шаклҳои расонидани ёрии ҳуқуқии бепул, аз он ҷумла, аз рӯи дигар катерия парвандаҳо, ба ғайр аз парвандаҳои ҷиноятӣ, аз рӯи субъектҳои пешниҳоди чунин ёрӣ, аз ҷониби дигар ҳуқуқшиносон, аз дигар манбаъҳои маблағгузорӣ, пешбинӣ карда нашудаанд, ҳамчунин тартиби ҳисоби маблағе, ки аз ҳисоби давлат пардохта мешавад, пешбинӣ нагардидааст, балки ба «Дастурамал оид ба расонидани ёрии ҳуқуқие, ки аз ҷониби адвокатҳо ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ пешниҳод карда мешавад» ишора шудааст, ки он аз ҷониби Коллегия ҷумҳуриявии адвокатҳо таҳия гардида, бо Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон 28 сентябри соли 2007 мувофиқа карда шудааст.

Моҳи феввали соли 2013 гурӯҳи корӣ оид ба таҳияи лоиҳаи қонун дар бораи ёрии ҳуқуқӣ (аз он ҷумлаи ёрии ҳуқуқии бепул) дар яке аз мулоқоти навбатии худ қарор намуд то оғози таҳияи лоиҳаи қонуни номбурда, Концепсияи ислоҳоти системаи (низомии) расонидани ёрии ҳуқуқиро, ки минбаъд барои таҳияи лоиҳаи қонун асос хоҳад буд, омода намояд.

Лоиҳаи Концепсия аз 7 банд иборат аст, ки тавсифи заринро дар бар мегирад: заминаҳои қабули Концепсия; мақсад ва вазифаҳои

¹⁰⁷ Мониторинги риояи ҳуқуқ ба ёрии ҳуқуқии бепул (ройгон), Идораи ҳуқуқ ва риояи қонуният соли 2009, Душанбе

он; намудҳо ва системаи пешниҳоди ёрии ҳуқуқии бепул; субъектҳои, ки ёрии ҳуқуқии бепулро пешниҳод мекунанд; шахсоне, ки ба ёрии ҳуқуқи бепул ҳақ доранд; механизми татбиқ ва маблағгузори иҷрои Концепсия; ва маблағгузори моделҳои озмоиши пешниҳоди ёрии ҳуқуқии бепул.

Вобаста ба намуди ёрии пешниҳодшаванда, лоиҳаи Концепсия чунда намудани ёрии ҳуқуқиро ба ёрии аввалия ва минбаъда пешниҳод мекунанд. Ёрии аввалия дар шакли пешниҳоди иттилооти ҳуқуқӣ, машварат ва тавзеҳоти ҳуқуқӣ, тартибдиҳии ҳуҷҷатҳои ҳуқуқӣ расонида мешавад. Намуди мазкури ёрӣ ба ҳамаи шахсон дастрас хоҳад буд ва дар сатҳи шаҳрҳо, шаҳракҳо ва деҳот дар тамоми кишвар тариқи роӣгон пешниҳод карда мешавад. Ёрии минбаъда дар шакли тартибдиҳии ҳуҷҷатҳои муҳофизатӣ, ҳимоят аз таъқиби ҷиноятӣ, намоёндагӣ дар судҳо ва дар дигар мақомоти давлатӣ расонида мешавад.

Концепсия рӯйхати зерини субъектҳои, ки ҳуқуқ доранд ёрии ҳуқуқӣ расонанд, пешниҳод мекунанд: мақомоти ҳудудораи шаҳракҳо ва деҳот (ҷамоатҳо); идораҳои давлатии ҳуқуқ дар сатҳи шаҳрҳо; ташкилотҳои давлатӣ ва ғайридавлатӣ дорои ҳадамоти ҳуқуқӣ ё машваратчиӣ ҳуқуқӣ; ташкилотҳои ҷамъиятӣ; клиникаҳои ҳуқуқии факултаҳои ҳуқуқ; ва адвокатҳо, аъзои иттиҳодияи касбӣ.

Ғайр аз ин, лоиҳа озмоиши моделҳои пешниҳоди ёрии ҳуқуқии бепулро дар сатҳи шаҳрҳо, шаҳракҳо ва деҳот (ҷамоатҳо) пешбинӣ менамояд, то ки мукамалӣ, самаранокӣ, идорашавандагии низомӣ минбаъдаи давлатии расонидани ёрии ҳуқуқии аввалия арзёбӣ карда шавад, инчунин механизмҳо ва ҷузъиёти маблағгузори он муайян карда шавад.

Бо ин мақсад, дар лоиҳаи Концепсия барои маблағгузори озмоиши моделҳо ҷалб намудани маблағҳои донорҳо дар ҳаҷми 90% аз маблағи умумии хароҷот пешбинӣ шудааст. Саҳми давлат дар ҳаҷми 10% дар шакли асл (моддӣ) ба сифати пешниҳоди ҷой (макон), пардохти хизматрасониҳои коммуналӣ, пешниҳоди заминаи меъёрии ҳуқуқӣ ва навсозии ҳармоҳаи он ворид карда мешавад. Саҳми донорҳо аз чунда намудани маблағҳо барои пардохти музди меҳнати кормандон, хароҷоти коммуникатсионӣ, харидории техникаи коргузори ва лавозимоти идорӣ (канселярӣ), таъмини маводҳои методӣ, реклама, омӯзонӣ иборат хоҳад буд. Тибқи натиҷаҳои озмоиш ва ҷорӣ намудани моделҳои ёрии аввалия бепули ҳуқуқӣ дар солҳои минбаъда, маблағгузори

давлат ҳар сол ба андозаи 20% афзоиш ёфта, минбаъд он дар ҳаҷми 100 фоизи хароҷоти ҷаҳлияти система аз ҳисоби бучети давлатӣ таъмин карда мешавад.

Барои татбиқи системаи (низоми) ёрии минбаъда ва озмоиши он, аз ҷониби Ҳукумат ҷалб намудани маблағҳои донорҳо барои ташкил намудан ва таҷҳизии техникаи 4-5 шӯбаи минтақавии иттиҳодияи адвокатҳо пешбинӣ гардидааст. Тибқи натиҷаҳои озмоиши модели ёрии минбаъдаи ҳуқуқии бепул механизми самарабахши расонидани ёрии минбаъдаи ҳуқуқии бепул, аз ҷумла механизми матлуби маблағгузорию он қабул карда хоҳад шуд.

Бо вучуди ин, дар вақтҳои наздик муҳокимаи васеи лоиҳаи Конвенсия бо тарафҳои манфиатдор, аз ҷумла мақомоти давлатӣ, ташкилотҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва созмонҳои байналмилалӣ ба нақша гирифта шудааст.

Дар натиҷаи пурсишҳо, 42 фоизи адвокатҳо изҳор намуданд, ки аксар вақт дар муруфияҳои судӣ ба таври ройгон иштирок мекунанд, 30 фоизи посухдиҳандагон зикр намуданд, ки тариқи ройгон баъзан иштирок мекунанд ва 28 фоизашон изҳор карданд, ки дар муруфияҳои судӣ тариқи ройгон иштирок накардаанд.

73 фоизи адвокатҳои пурсидашуда низ зикр намуданд, ки дар гузашта ба тариқи ройгон хизматрасониҳои ҳуқуқӣ пешниҳод кардаанд. Аз онҳо 31 фоизашон ҷунин хизматрасонию бо ташаббуси худ пешниҳод кардаанд, 37 фоизи пурсидашудагон супориши дахлдорро аз мудири машваратгоҳ гирифтаанд, 21 фоизи пурсидашудагон ҷунин супоришро аз коллегияи адвокатҳо ва 11 фоизашон бо дастури суд гирифтаанд.

Ба сифати асос барои иштироки бемузд дар муруфияи судӣ посухдиҳандагон ин тавр зикр намуданд: бо талаби суд – 37%; дар асоси аризаи мизоҷ ба коллегияи адвокатҳо/ба мудири машваратгоҳ – 32%; ва дар асоси муруҷиати мизоҷ ба ҳуди адвокат – 31%.

Адвокатҳое, ки ба таври ройгон хизматрасонии худро пешниҳод кардаанд (73%), изҳор намуданд, ки ёрии ҳуқуқиро бинобар шароити вазнини моддии мизоҷони худ пешниҳод кардаанд. Адвокатҳо ақида доранд, ки дар ҳолати рад кардани иштироки бемузд (ройгон) дар муҳокимаи судӣ ягон масъулияте ба ӯҳда надоранд. 16 фоизи адвокатҳо изҳор намуданд, ки дар

ин маврид мутобиқи моддаи 23 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи адвокатура» ҷавобгарии интизомӣ вучуд дорад.

Вазъи моддии мизочро аксарияти посухдиҳандагон (63%) – адвокатҳо баъди аз ҷониби мизочон пешниҳод гардидани маълумотнома дар бораи вазъияти моддии онҳо муайян кардаанд. Неқўаҳволии мизочони худро 26 фоизи адвокатҳо аз намуди зоҳирии онҳо муайян кардаанд. 11 фоизи адвокатҳо ба суҳанони худи одамон бовар кардаанд.

Дар ҷараёни пурсиш адвокатҳо изҳор намуданд, ки ҳангоми иштироки онҳо дар парвандаҳои «тибқи таъинот» 52 фоизи онҳо ба мушкилоти пардохти ҳаққи хизматрасонӣ (аз ҳисоби бучети маҳаллӣ) рӯ бу рӯ гардидаанд. Аз онҳо 40 физашон аз ҳисоби ҳама намудҳои парвандаҳо даромад доранд (ба андозаи аз 30 сомонӣ дар як рӯз), ва 60 фоизи адвокатҳо танҳо аз рӯи парвандаҳои ҷиноятӣ ҳаққи хизматрасонӣ мегиранд. 48 фоизи адвокатҳои пурсидашуда умуман барои иштирок дар парвандаҳои «аз рӯи таъинот» ҳеч гуна ҳаққи хизматрасонӣ нагирифтаанд.

ХУЛОСАҶО ВА ТАВСИЯҶО

Дар маҷмӯ мундариҷаи Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солҳои 2011-2013 ба ислоҳоти қонунгузорӣ, яъне қабул кардан ё ворид намудани тағйиру иловаҳо ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунандаи фаъолияти судӣ. Вале, дар ҳуҷҷати мазкур, мисли ҳуҷҷати пешин, ба проблемаҳои институтсионалии вучуддошта, ки дар амал мавҷудияти хавфҳои коррупсионӣ, инчунин вучуд надоштани шаффофият ва ҳисоботдиҳии ҳокимияти судиро нигоҳ медоранд, тавачҷӯҳӣ кофӣ зоҳир карда нашудааст.

Мустақилияти суд

Ҳанӯз ҳам масъалаи оид ба мақоми Шӯрои адлия, ки де-юре ва де-факто дар ихтиёри ҳокимияти иҷроия қарор дорад, ҳал карда нашудааст. Шӯрои адлия соли 1999 аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси тағйирот ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шуда буд. Вазифаи асосии ин тағйирот бартараф сохтани ҳолате буд, ки ҳангоми он ҳокимияти судӣ дар тобеияти ҳокимияти иҷроия қарор дошт.¹⁰⁸ Вале, проблемаи мазкур ҳалли пурраи худро пайдо накард, зеро Шӯрои адлия ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тобеъ мебошад. Судяҳо ва қормандони дастгоҳи судҳои ҳарбӣ дар тобеияти Вазорати муҳофизати ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор доранд, ки ин ғилофи принсипи мустақилияти судяҳо мебошад, зеро тибқи моддаи 87 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон «Судяҳо дар фаъолияти худ мустақил буда, танҳо ба Конститутсия ва қонун итоат мекунанд. Дахлат ба фаъолияти онҳо манъ аст».

Тавсия карда мешавад:

- Барномаи мақсадноки ислоҳоти низоми суди барои солҳои 2014-2016 мутабиқи стандартҳои байналмилалии

¹⁰⁸ Индекс судебной реформы для Таджикистана. Американская ассоциация юристов, 2008 год

мустақилияти судяҳо таҳия карда шавад, ки дар он тартиби хориҷ кардани Шӯрои адлия аз зери назорати ҳоқимияти иҷроия пешбинӣ гардад. Таҳия бояд дар асоси таҷрибаи (амалияи) мусбат, инчунин камбудҳои барномаҳои қаблан татбиқгардидаи оид ба ислоҳоти низоми адлия (адолати судӣ) сурат гирад.

- Ба Нақшаи чорабиниҳо проблемаҳои дар қисми тавсифии Барнома зикргардида ворид карда шаванд, инчунин дар он механизми мониторинги мунтазами иҷрои Барнома ва ба маълумоти аҳли ҷомеа расонидани натиҷаҳои он пешбинӣ карда шавад.
- Муҳокимаи васеи ташаббусҳои минбаъдаи ислоҳоти судӣ бо ҷомеаи шахрвандӣ таъмин карда шавад ва дастрасии саривақтӣ ба лоиҳаҳои қонунҳои марбут ба низоми адолати судӣ муҳайё карда шавад.
- Ислоҳоти низоми судӣ аз ислоҳоти ҳуқуқӣ ҷудо карда шавад, зеро алоҳида тартиб додани онҳо мувофиқи мақсад мебошад ва мутобиқати проблемаҳои дар онҳо вучуддошта бо нақшаи чорабиниҳои оид ба татбиқи барнома таъмин карда шавад.
- Асоснокии иқтисодии дақиқи чорабиниҳои ба нақша гирифташаванда муқаррар шавад ва ба манфиатдории дастгирии давлатӣ ба зарурати таъмини ҳоқимияти судӣ бо маблағҳои кофӣ ва захираҳои моддӣ мусоидат карда шавад, инчунин фондҳои ғайридавлатӣ ҳарчи бештар дақиқ, самаранок ва мувофиқи мақсад ҷалб карда шаванд.
- Ҳарчи зудтар ғайринизомигардонии судҳои ҳарбӣ ба анҷом расонида шавад, судяҳо ва кормандони судҳои ҳарбӣ аз тобеияти Вазорати муҳофизати Ҷумҳурии Тоҷикистон хориҷ карда шаванд.
- Сатҳи огоҳии намоёндагони касбҳои ҳуқуқӣ аз матни Кодекси нави ҳуқуқвайронкунии маъмуриӣ баланд бардошта шавад.
- Ислоҳоти муҳофизати судии маъмуриӣ идома дода шуда, дар доираи он имконияти аз қонунгузории муҳофизати граждани хориҷ кардани баҳсҳои маъмурию (оммавии) ҳуқуқӣ ва ба қонунгузории муҳофизавии маъмуриӣ мансуб донишдони онҳо баррасӣ карда шавад.
- Рушди минбаъдаи расмиёти ғайрисудии ҳалли баҳсҳо, аз ҷумла байни мақомоти давлатӣ ва шахрвандон пешбинӣ карда шавад.

Расмиёти интихоб, таъин кардан ва аз вазифа озод намудани судяҳо

Расмиёти ташкил намудани имтиҳони таҳассусӣ номукамал ва ғайришаффоф боқӣ мемонад, илова бар ин, таҳлили пешакӣ нишон дод, ки мақоми комиссияи таҳассусӣ дар асл ҳислати декларативӣ (расмӣ) дорад, зеро Раиси Шӯрои адлия дар қабули қарор дар сатҳҳои мухталиф нақши ҳалкунанда (асосӣ) дорад. Ҳамчунин бояд тартиб ва мундариҷаи гузаронидани имтиҳони таҳассусӣ таҷдиди назар карда шаванд, зеро талаботи баланд нисбати мансаби (вазифаи) судя, ки бояд на танҳо баҳодихии дониши назариявӣ, балки ҳамчунин дониши амалиро дар бар гиранд, вучуд надоранд.

Проблемаи марказии (муҳими) таъмини мустақилияти судяҳо расмиёти вучуддоштаи ба вазифа таъин намудан ва аз вазифа озод кардани судяҳо боқӣ мемонад. Критерияҳои дақиқи ба мансаб интихоб намудан ва аз вазифа озод кардани судя вучуд надоранд. Таъин намудан ва озод кардани судяҳо мутобиқи стандартҳои байналмилалӣ бояд аз ҷониби ҳуди ҷомеаи судяҳо сурат гирад.

Тавсия карда мешавад:

- Тартиби гузаронидани имтиҳони таҳассусӣ беҳтар карда шавад, хавфҳои мавқеи ҳалкунанда доштани роҳбарон дар қабули қарори ниҳой оид ба натиҷаҳои имтиҳонҳо аз байн бурда шаванд, сифати мундариҷаи имтиҳонҳо беҳтар карда шавад.
- Расмиёти ба вазифа таъин намудан ва аз вазифа озод кардан, инчунин ҷойивазкунии (ротатсияи) судяҳои доираи ҳуқуқи умумӣ таҷдиди назар карда шавад ва ваколатҳои мазкур оид ба қабули қарорҳо ба ҷомеаи судяҳо супурда шаванд.
- Кодекси одоби судяҳо дар таҳрири нав дар байни ҳуқуқшиносон ва аҳоли ба таври васеъ паҳн карда шавад.

Идоракунии суд, тақсими парвандаҳо ва мӯҳлатҳои баррасӣ

Натиҷаҳои пешаки ошкор намуданд, ки баъзе вазифаҳои муҳими пешбиниамудаи Барномаи ислоҳот ҳалли худро пайдо накардаанд. Судяҳо ҳанӯз ҳам дар амал сарбории аз ҳад зиёдро эҳсос мекунанд, системаи шаффофи тақсими парвандаҳо байни судяҳо таҳия карда нашудааст, талаботи таъмини дастрасии иттилоот дар бораи парвандаҳои баррасишаванда ва фаъолияти судҳо дар маҷмӯи иҷро карда намешавад ва ниҳоят, Барномаи ислоҳот проблемаи вобаста ба мӯҳлатҳои баррасии парвандаҳоро ҳал карда натавонист: дар қонунгузори мӯҳлатҳои баррасии парвандаҳои ҷинояти муқаррар карда нашудаанд ва дар амал проблемаҳои ҷиддии вобаста ба сари вақт баррасӣ нагардидани парвандаҳои ҳам граждани ва ҳам ҷинояти вучуд доранд.

Тавсия карда мешавад:

- Барои ҷорӣ намудани усулҳои муосири (замонавии) идоракунии парвандаҳои судӣ чораҳо андешида шаванд, то ки одилона, дақиқ ва зуд гузаронидану ба анҷом расонидани расмиёти баррасии парванда дар суд таъмин карда шавад;
- Қоидаҳои (регламенти) дақиқи тақсими парвандаҳо байни судяҳо, ки озодӣ аз таъсири сохтори иерархиро ҳангоми анҷомдиҳии функсияҳои судӣ таъмин мекунанд, таҳия ва қабул карда шаванд;
- Дар сатҳи қонунгузори ҷиҳати таъмини дастрасӣ ба иттилоот дар бораи фаъолияти судҳо чораҳо андешида шаванд ва дастрасӣ ба шаклҳо ва дастурамалҳои стандартӣ ва барои истифода қўлай, аз он ҷумла, иттилооти возеҳу дақиқ оид ба боҷи давлатӣ, тартиби истеҳсолоти парвандаҳои судӣ ва ҷадвали маҷлисҳои суд қафолат дода шавад;
- Чораҳо оид ба беҳтарсозии мундариҷаи сайтҳои интернетии мақомоти судӣ бо мақсади таъмини шаффофият ва дастрасии иттилоот тавассути истифодаи ҳомилҳои муосири маълумот, аз он ҷумла, иттилоот дар бораи натиҷаҳои истеҳсолоти интизомӣ ва омори судӣ таҷдиди назар ва андешида шаванд. Бо ин мақсад низомномаи алоҳида дар бораи сайтҳои судҳо, ки бояд

талаботи умумӣ оид ба таҳия, нигоҳдорӣ ва навкунии сайтҳои интернетии мақомоти судиро дар бар гиранд, таҳия карда шавад;

- Чорабиниҳо оид ба таъмини муҳофизати одилонаи судӣ дар мӯҳлати қобили қабул ва ҷорӣ намудани маҳдудиятҳои замонӣ (вақт), ҳангоме ки ин метавонад барои манфиатҳои адолати судӣ (адлия) зарур бошад, пешбинӣ карда шаванд;
- Масъалаи тобеияти (ҳисоботдиҳии) дучонибаи судьяҳои доираи ҳуқуқи умумӣ дар назди Шӯрои адлия ва Суди олии таҷдиди назар карда шавад;
- Ба раисони судҳо ва роҳбарони дастгоҳҳои мақомоти судӣ малакаҳои зарурии идоракунии судҳо ҷиҳати баланд бардоштани самаранокӣ омӯзонидани шаванд.

Истеҳсолоти иҷроия

Истеҳсолоти иҷроия дар Тоҷикистон, сарфи назар аз ислоҳоти алакай анҷомдодашуда, ҳанӯз ҳам ба ислоҳоти ҷиддӣ эҳтиёҷ дорад. Кори ғайрисамаранокӣ иҷроҷиёни суд ҳам аз ҷониби одамон оддӣ, ки бо низоми адолати судӣ (адлия) рӯ ба рӯ шудаанд ва ҳам аз ҷониби ҳуқуқшиносон, инчунин ҳуди давлат зикр карда мешавад. Шаҳрвандон моҳҳо наметавонанд ба иҷроии ҳатто ҷунин қарорҳои оддӣ, ба монанди ситонидани алиментҳо ноил гарданд. Ба қонунгзорӣ дар бораи истеҳсолоти иҷроия иловаҳо оид ба вогузор намудани ваколатҳои нав ба иҷроҷиёни суд ворид карда шудаанд, вале дар айни ҳол, механизмҳои муассири татбиқи ин меъёрҳои қонун вучуд надоранд. Сарфи назар аз қафолатҳои дар қонунгзорӣ муқарраргардидаи¹⁰⁹ ҳифзи иҷроҷиёни суд аз таҳқири шаъну эътибори ӯ, таҳдид, истифодаи зӯроварӣ, суиқасд ба ҳаёт, саломатӣ ва ғайра, баъзе иҷроҷиёни суд таҳти таҳдид, таҳқир ва сарзаниш аз ҷониби шаҳрвандоне, ки нисбати онҳо қарори суд иҷро карда мешавад, қарор дода мешаванд.

Тавсия карда мешавад:

- Таъминоти моддию техникии иҷроҷиёни суд беҳтар карда шавад ва музди меҳнати онҳо баланд бардошта шавад,

¹⁰⁹ Моддаи 98⁴ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи истеҳсолоти иҷро», моддаи 356 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон

инчунин кафолатҳои мукофотони барои иҷрои қарорҳои суд дар амал таъмин карда шаванд;

- Тариқи қонунгузори ваколатҳои иҷроӣ суд васеъ ва муқаррар карда шаванд, сатҳи огоҳии шаҳрвандон доир ба ҷавобгарӣ барои иҷро накардани қарорҳои мақомоти судӣ баланд бардошта шавад;
- Механизмҳои муассири (таъсирбахши) татбиқи ваколатҳои иҷроӣ суд таҳия карда шаванд;
- Амният (беҳатарӣ) ва чораҳои таъсирбахши ҳифзи иҷроӣ суд дар амал таъмин карда шаванд.

Адвокатура ва ёрии ҳуқуқӣ

Дар ҳоли ҳозир лоиҳаи қонун «Дар бораи фаъолияти адвокатӣ ва адвокатура» таҳия гардидааст, ки таъсис додани ташкилоти ягона, худидора ва мустақил – Иттиҳоди адвокатҳоро пешбини менамояд. Вале, дар лоиҳаи қонуни мазкур баъзе муқаррароте мавҷуданд, ки ба стандартҳои байналмилалӣ мустақилияти касби ҳуқуқ мутобиқат намекунанд. Аз ҷумла, дастрасӣ ба касби адвокатӣ дар вобастагӣ аз комиссияи таҳассусӣ дар назди вазорати адлия таъсисдодашуда, ки роҳбари он аз рӯи вазифа яке аз муовинони Вазири адлия таъин гардидааст, қарор дода мешавад. Муқаррароти фосолави лоиҳаи қонун низ дар тӯли як сол имтиҳони таҳассусӣ супурдани адвокатҳоро, сарфи назар аз таҷрибаи қарӣ ва дигар хизматҳои шоиста, талаб мекунанд. Системаи ёрии ҳуқуқӣ аз ҷониби давлат кафолатдодашуда чандон рушдёфта ва самаранок намебошад, аз танзими ҳуқуқӣ дақиқ ва маблағгузори кофӣ аз ҳисоби маблағҳои бучети давлатӣ маҳрум мебошад.

Тавсия карда мешавад:

- Муқаррароти лоиҳаи қонун бо стандартҳои байналмилалӣ мутобиқ гардонида шаванд, мустақилона ташаккул додан ва идора кардани мақомоте, ки масъалаҳои дастрасӣ ба касби адвокатиро танзим менамоянд, инчунин мустақилона қабул кардани қарорҳо оид ба муқаррароти фосолави ва дигар масъалаҳои марбут ба фаъолияти адвокатӣ пешниҳод ва кафолат дода шаванд;
- Сиёсати концептуалӣ ташаккул дода шавад ва масъалаҳои идоракунӣ пешниҳоди ёрии ҳуқуқӣ, механизмҳои

шаффофи ҳамкорию адвокатура ва мақомоти давлатӣ доир ба тартиби расонидани ёрии ҳуқуқӣ ва механизми молиявӣ пешбинӣ карда шаванд;

- Лоихаҳои озмоишӣ оид ба расонидани ёрии ҳуқуқӣ дар асоси таҷриба ва интихоби модел татбиқ карда шаванд, «Концепсияи рушди ёрии ҳуқуқӣ» қабул ва минбаъд лоихаи қонун «Дар бораи расонидани ёрии ҳуқуқӣ» таҳия ва қабул карда шавад.

ЗАМИМАИ 2

РҶЙҲАТИ ҚОНУНГУЗОРИИ МИЛЛӢ:

1. Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, 6 ноябри соли 1994;
2. Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 6 августи соли 2001 (тағйиру иловаҳои охирин аз 22 июли соли 2013, № 972);
3. Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 3 ноябри соли 1995 (тағйиру иловаҳои охирин аз 19 марти соли 2013, № 935);
4. Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 декабри соли 2008 (тағйиру иловаҳои охирин аз 22 июли соли 2013, № 980);
5. Кодекси мурофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 июли соли 2013;
6. Кодекси мурофиавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 январи соли 2008 (тағйиру иловаҳои охирин аз 3 июли соли 2012, № 869);
7. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21 майи соли 1998 (тағйиру иловаҳои охирин аз 28 декабри соли 2013, № 1037);
8. Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2009 (тағйиру иловаҳои охирин аз 22 июли соли 2013, №№ 982 ва 983);
9. Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон (Қисми 1), аз 30 июни соли 1999 (тағйиру иловаҳои охирин аз 22 июли соли 2013, № 976);
10. Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 5 январи соли 2008 (тағйиру иловаҳои охирин аз 3 июли соли 2012, № 871);
11. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои ҳакамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 5 январи соли 2008 (тағйиру иловаҳои охирин аз 3 июли соли 2012, № 862);
12. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», аз 18 июни соли 2008;
13. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи истеҳсолоти иҷро», аз 20 марти соли 2008 (тағйиру иловаҳои охирин аз 3 июли соли 2012, № 867);
14. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи адвокатура», аз 4 ноябри соли 1995;

15. Низомномаи комиссияи имтиҳони Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 22 октябри соли 2001, таҳти № 693 тасдиқ шудааст;
16. Барномаи ислоҳоти судию ҳуқуқӣ барои солиҳои 2011-2013
17. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъсиси Маркази таълимии Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 30 марти соли 2003, № 150;

РҶҶҲАТИ САНАДҲОИ БАЙНАЛМИЛЛИИ ҲУҚУҚӢ:

1. Принципҳои асосии марбут ба мустақилияти мақомоти судӣ, аз ҷониби Конгресси ҳафтуми Созмони Милали Муттаҳид оид ба пешгирии ҷинояткорӣ ва муносибат бо ҳуқуқвайронкунандагон қабул ва бо қатъномаи 40\32 Ассамблеяи Генералии Созмони Милали Муттаҳид аз 29 ноябри соли 1985 маъқул доништа шудаанд.
2. Конвенсияи зидди коррупсияи Созмони Милали Муттаҳид, бо қатъномаи 58/4 Ассамблеяи Генералии Созмони Милали Муттаҳид аз 31 октябри соли 2003 қабул гардидааст;
3. Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шахрвандӣ ва сиёсӣ, бо қатъномаи 2200 А (XXI) Ассамблеяи Генералии Созмони Милали Муттаҳид аз 16 декабри соли 1966 қабул гардидааст;
4. Принципҳои асосии Созмони Милали Муттаҳид марбут ба нақши ҳуқуқшиносон, аз ҷониби Конгресси Созмони Милали Муттаҳид оид ба пешгирии ҷинояткорӣ ва муносибат бо ҳуқуқвайронкунандагон, Гавана, Куба, 27 август — 7 сентябри соли 1990 қабул карда шудаанд;
5. Муқаррароти асосӣ оид ба нақши адвокатҳо, аз ҷониби Конгресси ҳаштуми Созмони Милали Муттаҳид оид ба пешгирии ҷинояткорӣ, моҳи августи соли 1990, дар Нию-Йорк қабул карда шудаанд;
6. Принципҳои бангалории рафтори судяҳо, Гаага, 26 ноябри соли 2002.